

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA

KRISTINOS AUDICKAITĖS
TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMOS STUDENTĖS

**TARPTAUTINĖS SUTARTIES PAŽEIDIMO INSTITUTO SANTYKIS SU VALSTYBIŲ
ATSAKOMYBĘ REGLAMENTUOJANČIOMIS TEISĖS NORMOMIS**
Magistro baigiamasis darbas

Vadovas-
lekt. Andrius Mamontovas

Konsultantė-
dr. Eglė Radušytė

Vilnius, 2006

Turinys

IVADAS.....	3- 5
1. ESMINIS TARPTAUTINĖS SUTARTIES PAŽEIDIMO INSTITUTAS PAGAL 1969 M. VIENOS KONVENCIJOS DĖL SUTARČIŲ TEISĖS 60 STR.:	
1.1. Tarptautinės sutarties pažeidimo samprata.....	6
1.2. Kodėl būtent toks Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. buvo sukurtas?.....	7- 9
1.3. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. samprata ir taikymas.....	9- 12
1.4. Teisė nutraukti ar sustabdyti sutartį.....	12- 16
1.5. Vienos konvencijos 60 str. ir proporcingumo principo santykis.....	16- 17
1.6. Neesminiai tarptautinės sutarties pažeidimai.....	17- 18
1.7. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. trūkumai.....	19- 20
1.8. Būdai išspręsti problemas, susijusias su esminiu pažeidimu.....	20- 22
1.9. Kiti Vienos konvencijos straipsniai, susiję su 60 str.....	22- 24
1.10. Sutarčių teisės atskyrimas nuo valstybių atsakomybės teisės sutarties pažeidimo prasme.....	24- 26
2. TARPTAUTINĖS SUTARTIES PAŽEIDIMO INSTITUTAS PAGAL 2001 M. TARPTAUTINĖS TEISĖS KOMISIJOS STRAIPSNIŲ PROJEKTĄ DĖL VALSTYBIŲ ATSAKOMYBĖS UŽ TARPTAUTINĖS NETEISĖTAS VEIKAS:	
2.1. Samprata.....	26- 29
2.2. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus sąlygos.....	29- 32
2.3. Nutraukimas tarptautinės neteisėtos veikos ir užtikrinimo bei nepakartojamumo garantijos.....	33- 36
2.4. Reparacija.....	36- 41
2.5. Palūkanos.....	41- 45
2.6. Galiojantis valstybės įsipareigojimas.....	45- 46
2.7. Reikalavimas pranešti.....	46- 48
2.8. Straipsnių projekto 42 str. ir Vienos konvencijos 60 str. santykis.....	48- 52
3. Pabaiga.....	52- 54
4. IŠVADOS.....	54
Santrauka.....	55- 56
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	57- 63

IVADAS

Tarptautinės sutartys užima labai svarbią vietą visame pasaulyje. Jos yra efektyvi priemonė bendriems siekiams įgyvendinti. Sudarydamos tarptautines sutartis valstybės išreiškia savo politinę valią ir taip yra formuojama jų tarptautinė politika. Kita vertus, iškyla įvairių galimybių pažeisti tarptautines sutartis.

Tarptautinės sutarties pažeidimo institutas yra labai svarbus ir aktualus, nes tai tiesiogiai įtakoja įvairių valstybių užsienio politiką.

Valstybės turi patirti dėl padaryto tarptautinės sutarties pažeidimo tokias teises pasekmes, kurios atgrasytų valstybes nuo tokių pažeidimų darymo. Be to, dėl įvykdyto tarptautinės sutarties pažeidimo kylančios pasekmės turėtų skatinti valstybes laikytis tarptautinių sutarčių ir užkirsti kelią tarptautinių neteisėtų veikų darymui. Visi ginčai, kilę dėl padaryto tarptautinės sutarties pažeidimo, turėtų būti sprendžiami, vadovaujantis teisingumo principais ir tarptautinės teisės normomis, užtikrinant taikų bendravimą tarp valstybių, garantuojant tarptautinį saugumą bei draugiškų santykių plėtojimą.

Tarptautinės sutarties pažeidimą galima laikyti vienu iš pagrindinių ir sutarčių teisės, ir valstybių atsakomybės teisės nagrinėjamų klausimų, nes šios teisės yra tarptautinės teisės šakos, o vienas iš tarptautinės teisės uždavinių yra nustatyti tokias teises priemones, kurios užtikrintų tinkamą tarptautinių sutarčių laikymąsi, nukentėjusiosios šalies teisių gynimą bei pakankamas sankcijas šaliai pažeidėjai.

Galima teigti, kad tiek 1969m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės, tiek 2001m. Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projektas dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas skiria daug dėmesio klausimams, kurie gali kilti iš tarptautinės sutarties pažeidimo. Jų palyginimas atskleidžia kiekvieno iš jų tiek trūkumus, tiek privalumus, leidžia suprasti, kokios teisinės pasekmės kyla dėl padaryto tarptautinės sutarties pažeidimo. Būtent šis tikslas paskatino tyrinėti šią temą.

Šia tema paskatino domėtis ir tai, kad nėra iki šiol pakankamai domėtasi šiuo klausimu. Reikia pažymėti, kad Lietuvos tarptautinės teisės specialistai, nagrinėję tarptautinių sutarčių teisės klausimus (prof. S. Katuoka, prof. V. Vadapalas, dr. E. Radušytė, D. Jočienė, dr. L. Jakulevičienė, A. Mamontovas, L. Biekša ir kt.), nėra tyrę šios problemos.

Temos ištyrimo lygis

Siekiant atskleisti tarptautinės sutarties pažeidimo ypatumus ir iš to kylančias problemas, nagrinėjama 1969m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės, 2001m. Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projektas dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas, įvairių mokslininkų požiūriai ir įvairūs JTO Tarptautinio teisingumo teismo sprendimai.

Taigi, paanalizuokime nagrinėjamą temą išsamiau.

Vienos konvencija dėl sutarčių teisės (1969) nagrinėja tik esminius tarptautinių sutarčių pažeidimus ir suteikia nukentėjusiajai valstybei teisę remtis jais kaip pagrindu nutraukti tarptautinę sutartį ar sustabdyti jos galiojimą visiškai arba iš dalies.

Analizuojama ir lyginama tarptautinės sutarties pažeidimo sąvoka, remiantis šiais žodynais: Black's law dictionary (1991), Oxford dictionary of law (1997), Dictionary of international and comparative law (2003).

M. N. Shaw (1995): žmogaus teisių apsaugos (Ženevos) sutartys – absoliutūs principai, ne tik abipusiškos teisės ir pareigos.

R. M.M. Wallace (1997): humanitarinio pobūdžio įsipareigojimų pažeidimas neleidžia kitoms šalims nutraukti savo įsipareigojimų.

Tarptautinio teisingumo teismo 1997 m. rugsėjo 25d. sprendime Gabcikovo – Nagymaros Project byloje nustatyta, kada valstybė gali remtis tarptautinės sutarties pažeidimu kaip pagrindu nutraukti tą sutartį ar sustabdyti jos galiojimą ir kiti klausimai, susiję su tarptautinės sutarties pažeidimu.

Nagrinėjami ir kiti Tarptautinio teisingumo teismo sprendimai įvairiais tarptautinės sutarties pažeidimo aspektais.

Sh. Rossene (1987), T. Buergenthal (1990), D.G. Partan (1992), L – A. Sicilianos (1993), P. Reuter (1995), T. Hiller (1998), A. Aust (2000), I. Brownlie (2003), R. McCorquodale (2003), W. R. Slomanson (2003), D.J. Haris (2004) ir kt. atskleidžia tarptautinės sutarties pažeidimo ypatumus ir problemas, kylančias dėl tos sutarties pažeidimo.

Pagal Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projektą dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas (2001) analizuojama, kas sudaro įsipareigojimo pažeidimą, bei kokios atsakomybės kilimo sąlygos ir jo pasekmės bei kiti klausimai, susiję su įsipareigojimų pažeidimais.

Šio darbo tyrimo objektas- tarptautinės sutarties pažeidimas pagal sutarčių teisę (Vienos konvenciją dėl sutarčių teisės) ir valstybių atsakomybės teisę (Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projektą dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas).

Problema- kokios tarptautinės teisės normos taikomos, kai yra padaromas tarptautinės sutarties pažeidimas.

Hipotezė – kada yra taikomos Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės nuostatos, o kada Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projekto dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas nuostatos dėl padaryto tarptautinės sutarties pažeidimo.

Tikslas- visapusiškai ir išsamiai atskleisti tarptautinės sutarties pažeidimą, remiantis įvairių mokslininkų darbais, 1969m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės, 2001m. Tarptautinės

teisės komisijos straipsnių projektu dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas bei įvairia tarptautinės teisės precedentine praktika.

Uždaviniai:

1. Atskleisti esminio tarptautinės sutarties pažeidimo esmę pagal 1969m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės (toliau- Vienos konvencija) 60 str.
2. Išanalizuoti, kada kyla valstybei tarptautinė atsakomybė už tarptautinės sutarties pažeidimą bei kokios to pažeidimo pasekmės pagal 2001m. Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projektą dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas (toliau – straipsnių projekto).
3. Nustatyti tarptautinės sutarties pažeidimo santykį pagal Vienos konvenciją ir straipsnių projektą.

Naudosiu šiuos **teorinius metodus**: mokslinės literatūros analizės, abstrakcijos ir apibendrinimo metodus.

Magistrinio darbo struktūra

Magistro darbą sudaro 2 dalys. Pirmojoje dalyje analizuojama tarptautinės sutarties pažeidimo samprata, atskleidžiamas esminio sutarties pažeidimo pagal Vienos konvenciją esmė, privalumai, trūkumai, iš to kylančios problemos, galimi jų sprendimo būdai, atskiriama sutarčių teisė nuo valstybių atsakomybės teisės sutarties pažeidimo aspektu. Trečiojoje dalyje analizuojamas tarptautinės sutarties pažeidimas pagal straipsnių projektą, atskleidžiama jo samprata, sąlygos, kurių reikia, kad kiltų valstybei atsakomybė bei kokios kyla to pažeidimo pasekmės, taip pat lyginamas straipsnių projektas (42 str.) ir Vienos konvencija (60str.).

Magistro darbe naudojamos šios **pagrindinės sąvokos**:

- ❑ Tarptautinė sutartis- tai raštu tarp valstybių sudarytas tarptautinis susitarimas, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos, įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, nesvarbu, koks būtų to susitarimo pavadinimas (Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 2 str. 1d. a) punktas).
- ❑ Vienos konvencija- 1969m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės, kuri Lietuvos atžvilgiu įsigaliojo 1992m. vasario 14d., paskelbta: Valstybės žinios. 2002 – 02 – 06, Nr. 13, publ. Nr. 480.
- ❑ Straipsnių projektas- Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos patvirtintas 53 sesijoje (2001m.) straipsnių projektas dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas.

1. ESMINIS TARPTAUTINĖS SUTARTIES PAŽEIDIMO INSTITUTAS PAGAL 1969 M. VIENOS KONVENCIJOS DĖL SUTARČIŲ TEISĖS 60 STR.

1.1. Sutarties pažeidimo samprata

Tarptautinė teisinė atsakomybė – tai juridiniai padariniai, atsirandantys tarptautinės teisės subjektams pažeidus tarptautinius teisinius įsipareigojimus. Viena iš pagrindinių atsakomybės tarptautinėje teisėje ypatumų - civiliskumas- t.y. pašalinti žalą, bet nebausti pirmiausia, bet kokia atsakomybė vertinama per reparacijos (žalos atlyginimo) prizmę.

“Prancūzų objektyviosios atsakomybės teorijos žymiausias atstovas Š. Ruso nurodo, jog tarptautinės teisės normos pažeidimas yra vienintelis tarptautinės atsakomybės pagrindas.”¹.

Bendras valstybės tarptautinės atsakomybės pagrindas yra tarptautinės teisės pažeidimas.

Tarptautinės teisės normos gali būti įtvirtintos sutartyje, kilti iš tarptautinio papročio, bendrųjų teisės principų ar kitų tarptautinės teisės šaltinių. Taigi, sutartis yra laikoma tarptautinio įsipareigojimo atsiradimo pagrindu ir jos pažeidimas traktuojamas kaip tarptautinės teisės pažeidimas.

„Tarptautinis teisės pažeidimas pasireiškia valstybės institucijų ar pareigūnų veikimu ar neveikimu, kuriuo pažeidžiamas šios valstybės tarptautinis įsipareigojimas. Praktiškai tarptautinės teisės pažeidimas dažniau pasireiškia neteisėtu neveikimu (pvz.:sutarties nevykdymu) negu veiksmis.“²

Prof. A. Jaščenka tarptautinės sutarties pažeidimą apibrėžė kaip „sutarties peržengimas, vienos kurios šalies padarytas, teikia antrai sutariančiai šaliai teisę arba reikalauti, kad sutartis būtų vykdoma, arba atsisakyti savo ruožtu nuo sutarties ir pareikalauti, kad ji būtų panaikinta.“³

Tarptautinės sutarties pažeidimą galima apibūdinti kaip „nevykdymą, neturint teisėto pasiteisinimo, bet kokio įsipareigojimo, kuris sudaro visą ar dalį sutarties. Taip pat užkirtimas kelio ar trukdymas sutarties šaliai įvykdyti sutarties įsipareigojimus.“⁴

Pagal J. Fox, tarptautinės „sutarties pažeidimas- [...] sutarties šalies veikimas ar neveikimas, kuris pažeidžia kitos sutarties šalies teises pagal sutartį“⁵

Taigi, galima teigti, kad tarptautinės sutarties pažeidimas – tokia valstybės veika, kuri yra priešinga jos sutartiniam įsipareigojimams.

¹ Kūris.P. Atsakomybės tarptautinėje teisėje pagrindo klausimu // Teisė, 1970. T. 9. P. 48

² Jaruševičius V. Tarptautinės teisės pažeidimas // Justitia. 1994m. Nr.4. P. 20.

³ Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas. Pirmas tomas. Konstitucinė Tarptautinė teisė. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas, 1931. P. 400.

⁴ Black's law dictionary.-St. Paul, Minn. West Publishing Co.,1991. P. 130.

⁵ Fox J. R. Dictionary of international and comparative law. Third edition. - Oceana Publication, Inc. Dobbs Ferry, New York, 2003. P. 40.

1.2. Kodėl būtent toks Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. buvo sukurtas?

Nuomonės išsiskyrė dėl teisės nutraukti tarptautinę sutartį apimties ir sąlygų, kuriomis ji gali būti įvykdoma. Egzistavo 2 požiūriai:

- Nesant efektyvaus tarptautinio mechanizmo, kuris garantuotų tarptautinių sutarčių laikymąsi, iškyla nukentėjusiosios šalies poreikis turėti teisę nutraukti tarptautinę sutartį kaip sankciją dėl įvykdyto tarptautinės sutarties pažeidimo ir šiai teisei įvykdyti nekeliami jokių sąlygų.
- Yra rizika, kad valstybė gali pareikšti apie mažareikšmį ar netgi fiktyvų tarptautinės sutarties pažeidimą, paprastai pateikdama jį kaip pretekstą nutraukti tarptautinę sutartį, kuri yra jai dabar nepatogi. Dėl to teisė nutraukti tarptautinę sutartį gali būti įvykdoma, tik esant „esminiam“ arba „fundamentaliai“ tarptautinių sutarčių pažeidimui, laikantis tam tikrų procedūrinių reikalavimų.

Valstybių praktikoje nenustatyta šios teisės apimtis ir sąlygos jos įvykdymui. Daugeliu atvejų, valstybė nutraukti sutartį nusprendė dėl visai kitų priežasčių. Tarptautinės teisės komisija buvo vieninga, kad teisė nutraukti ar sustabdyti sutartį privalo būti suteikta tais atvejais, kai pažeidimas yra rimto pobūdžio.⁶

Iš kitos pusės, visur tame pačiame komentare Komisija susikoncentravo tikrai ties svarba pažeistos nuostatos ir ne pačio pažeidimo pobūdžiu.

„Ji teikė pirmenybę terminui „esminis“ labiau nei „fundamentalus“, išreikšdama pažeidimo rūšį, kurios yra reikalaujama. Žodis „fundamentalus“ gali būti suprantamas kaip reiškiantis, kad tik pažeidimas nuostatos, tiesiogiai susijusios su pagrindiniais sutarties tikslais, gali pateisinti kitos šalies teisę nutraukti sutartį. Bet kitų nuostatų, sutarties šalies laikomų būtinomis efektyviam sutarties įgyvendinimui, pažeidimas gali būti taip pat esminis [...], net jei tos nuostatos yra papildomo pobūdžio.“⁷

Dar galima pažymėti, kad tiksli forma, kuri 60str. buvo duota, buvo suteikta iš dalies dėl norėjimo patobulinti abstraktų tarptautinės teisės mechanizmą.

Reikia pažymėti, kad Tarptautinės teisės komisija suprato, kad jos straipsniai dėl esminio pažeidimo gali sukurti spragą valstybėms išvengti sutarties įsipareigojimų įvykdymo.⁸ Pranešėjas Humphrey Waldock, kurio projektų straipsniai tapo pagrindu Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės (toliau- Vienos konvencijos) nuostatoms, pastoviai bandė sutrukdyti esminio pažeidimo sampratos išsiplėtimui ir rūpestingai nurodė į valstybių praktiką, nustatančią esminio pažeidimo doktriną, kaip apimančią „esminius“ ar „rimtus“ pažeidimus.⁹

⁶ Komentaras dėl sutarčių teisės straipsnių projekto: Draft articles on the law of treaties with commentaries // Yearbook of International Law Commission (1966) vol 2: [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1966_v2_e.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1966_v2_e.pdf); prisijungimo laikas: 2006-07-05. (toliau – komentaras dėl sutarčių teisės straipsnių ...). P. 253-254.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ Pagal: Kirgis L. F. Some lingering questions about article 60 of the Vienna Convention on the Law of Treaties // Cornell In'l L. J. 549 (1989 / 22): http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cintl22&id=559&size=2&collection=journals&set_as_cursor=0; prisijungimo laikas 2006-09-10. (toliau - Kirgis L. F. Some lingering questions ...). P. 554. U.N.Conf. on the Law of treaties (1st Sess.), U.N. Doc.A/CONF.39/11 P. 237, 359 (1968).

Humphrey Waldok pirminiame projekte aiškiau apibrėžtas esminis pažeidimas nei padaryta Komisijos galutiniam Vienos konvencijos projektui. Jo projekte apibrėžiamas esminis tarptautinės sutarties pažeidimas kaip tos sutarties atsisakymas arba „pažeidimas toks esminis, kad lygiavertis pakeitimui bet kokios sutarties nuostatos,“ kuriai neleidžiamos išlygos ar kuri turi būti įvykdyta, įgyvendinant sutarties objektą ir tikslą.¹⁰ Akivaizdu, mažareikšmis svarbesnės sutarties nuostatos pažeidimas nebūtų lygiavertis tarptautinės sutarties nuostatos pakeitimui.

Rengiant Vienos konvenciją, Humphrey Waldock pripažino, kad esminis pažeidimas apima abipusiškumo principą.¹¹ Projekto rengimo stadijoje straipsnis numatė visišką arba dalinį sustabdymą, bet pastarasis galėjo būti tikrai dėl „sutarties nuostatos, kuri buvo pažeista.“¹² Ši nuostata buvo vėliau pašalinta iš straipsnio, paliekant nuorodą tiesiog į sustabdymą visiškai ar iš dalies. Bet net tada Komisija siekė abipusiškumo principą įtraukti į šį straipsnį. Teisė remtis esminiu pažeidimu kaip pagrindu nutraukti tarptautinę sutartį ar sustabdyti jos galiojimą visiškai ar iš dalies „kyla pagal sutarčių teisę nepriklausomai nuo jokios represalijų teisės, principas yra tas, kad iš šalies negalima reikalauti įvykdyti savo įsipareigojimų pagal sutartį, kai kita šalis neįvykdo savo įsipareigojimų, kuriuos ji prisiėmė pagal tą pačią sutartį.“¹³

Per Vienos konvencijos projekto rengimo stadiją, kai esminio pažeidimo straipsnis nurodė dar aiškiai į abipusiškumo principą, Humphrey Waldock nurodė, kad teisė sustabdyti pažeistos nuostatos galiojimą šalies pažeidėjos atžvilgiu taip pat gali būti pateisinama kaip neprievartinė represalija.¹⁴ Tačiau jis manė, kad buvo „geriau neįvesti represalijų teisės kaip tokios į dabartinį straipsnį.“¹⁵ Tai reiškia, kad jis nenorėjo įtraukti represalijų teisės, laikydamas, kad represalijų teisė yra savarankiška teisė, kuri galėjo leisti sustabdyti sutarties nuostatas, netgi jei sutarčių teisė to neleido. Iš tikrųjų galima teigti, kad pokytis straipsnyje nuo nuorodos į abipusiškumą kaip pagrindą sustabdyti sutartį iš dalies, į platesnę nuorodą, neturinčią aiškaus apribojimo dėl sutarties dalies, kuri gali būti sustabdyta, leido imtis represalijų nebūtinai pažeisto tarptautinės sutarties straipsnio ribose.¹⁶

Taigi, galima teigti, kad nėra teisiškai reikšmingo skirtumo tarp sustabdymo tarptautinės sutarties „galiojimo“ (pagal sutarčių teisę) ir sustabdymo tarptautinės sutarties „įvykdymo“ (pagal valstybių atsakomybės teisę), atsakant į esminį tos pačios sutarties pažeidimą.

¹⁰ Pagal: ten pat. Second Report on the Law of Treaties by sir Humphrey Waldock, Special rapporteur, U.N. Doc. A/CN.4/156 (toliau – Second Report on the Law of Treaties). P. 73.

¹¹ Pagal: ten pat. P. 563. Ten pat. P. 76.

¹² Pagal: ten pat. P. 554. Ten pat. P. 73.

¹³ Komentaras dėl sutarčių teisės straipsnių ... P. 255.

¹⁴ Pagal Kirgis L. F. Some lingering questions ... P. 563. Second Report on the Law of Treaties ... P. 76.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Pagal Kirgis L. F. Some lingering ... P. 564. Tai yra esmė pono Humphrey Waldocko pastabų: Records, Second Part of Seventeenth Session, U.N. Docs. A/CN.4/177. P. 64-65.

Be to, galima teigti, kad Tarptautinės teisės komisija „siekė išsaugoti [...] pačią sutartį“¹⁷ įtvirtindama nuostatas dėl tarptautinės sutarties nutraukimo ar jos galiojimo sustabdymo, esant esminiam tarptautinės sutarties pažeidimui.

1.3. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. samprata ir taikymas

Tarptautinės teisės komisija padarė tam tikrų oficialių pareiškimų dėl esminio tarptautinės sutarties pažeidimo. Geriausiai žinoma yra South West Africa bylose. Teismas sakė sekančiai:

„Vienas fundamentalių principų, reguliuojančių tarptautinius santykius, nustato, kad šalis, kuri atsisako ar neįvykdo savo įsipareigojimų, negali būti pripažinta kaip išlaikanti teises, kurios kyla iš sutartinių santykių.“¹⁸

„Plačiai žinoma, kad vienos šalies įvykdytas esminis pažeidimas suteikia teisę kitai sutarties šaliai ar šalims remtis tuo pažeidimu kaip pagrindu nutraukti sutartį ar sustabdyti jos galiojimą.“¹⁹

Taigi, tarptautinės sutarties pažeidimas privalo būti esminis, nemažareikšmis. Aiškiausias pavyzdys esminio tarptautinės sutarties pažeidimo pagal Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės (toliau- Vienos konvencijos) 60 str. būtų visiškas tos sutarties atsisakymas. Tada kitai šaliai būtų leista sustabdyti ar nutraukti tarptautinę sutartį. 1972m. ICAO Council (India v. Pakistan), byloje Indija skundė Tarptautinės civilinės aviacijos sprendimus dėl jurisdikcijos taikymo. Pakistanas teigė, kad Indija pažeidė Čikagos tarptautinės aviacijos konvenciją ir Tranzitinį oro tarnybų susitarimą, o Indija teigė turėjusi teisę taip daryti, nes Indijos lėktuvas buvo pagrobtas ir priverstas skristi į Pakistaną. Dėl to, Indija sustabdė tarptautines sutartis, kurios numatė Pakistano teisę skraidyti per Indijos teritoriją. Tarptautinis teisingumo teismas teigė, kad Indijos padarytas tarptautinių sutarčių sustabdymas būtų pateisintas, Pakistano turi būti padarytas tų sutarčių tokios nuostatos pažeidimas, kuri yra esminė įgyvendinti tų sutarčių objektą ir tikslą.²⁰

Nukentėjusios šalies teisė nutraukti ar sustabdyti tarptautinę sutartį dėl esminio tos sutarties pažeidimo yra „pripažįstama kaip sankcija, apsauganti sutarčių įvykdymą.“²¹

Galima daryti išvadą, kad ši teisė, suteikta nukentėjusiajai šaliai, leidžia pasiekti proporcingą teisių ir pareigų pusiausvyrą tarp nukentėjusiosios ir pažeidėjos šalių. Be to, taip yra ginamos nukentėjusiosios šalies pažeistos teisės, o šaliai pažeidėjai taikoma sankcija, užkertanti kelią jai gauti naudos iš padarytos tarptautinės neteisėtos veikos.

¹⁷ Reuter P. Introduction to the law of treaties / translated by Jose Mico and Peter Haggenma.. -Kegan Paul. International London and New York, 1995. P.195. (300 punktas).

¹⁸ Legal consequences for states of the continued presence of South Africa in Namibia (South West Africa), 1971: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idcisions/isummaries/inamssummary710621.htm> : prisijungimo laikas 2006-09-09. Paragr. 87- 116.

¹⁹ Brownlie I., Cbe, Qc, Fba. Principles of public international law.- Oxford university press, 2003. P. .93-594.

²⁰ Appeal relating to the jurisdiction of the ICAO Council (India v. Pakistan), 1972. Merits: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iip/iipframe.htm>: prisijungimo laikas 2006-11-02. Paragr. 9, 10 ir 38.

²¹ Principles of public international law. Fourth Edition.- Oxford: Clarendon Press, 1980. P. 618.

Sutarčių teisėje toks pat principas yra Vienos konvencijos 60 str. 2 d. b) punkte, kuris nustato, kad daugiašalės tarptautinės sutarties esminio pažeidimo atveju, ypač nuo tos sutarties pažeidimo nukentėjusi šalis turi teisę sustabdyti sutarties galiojimą dvišaliuose santykiuose su šalimi pažeidėja. Kaip Tarptautinės teisės komisija konstatavo paskutiniame pranešime dėl sutarčių teisės:

Sutarčių teisėje problema kyla dėl taip vadinamų „neatskiriamų sutarčių“²² kurioms yra taikomas Vienos konvencijos 60 str. 2 d. c) punktas. Teisingai yra pabrėžiama, kad valstybė nukentėjusi nuo tokios tarptautinės sutarties pažeidimo, negali sustabdyti savo įsipareigojimų įvykdymo šalies pažeidėjos atžvilgiu, tuo pat metu nepažeisdama kitų šalių teisių.²³ Tarptautinės teisės komisija susidūrė su šiuo sunkumu ir nusprendė, kad geriausias įmanomas sprendimas buvo leisti nukentėjusiai valstybei sustabdyti sutarties galiojimą ne tik dvišaliuose santykiuose su šalimi pažeidėja, bet ir santykiuose su visomis kitomis šalimis. Šio pasiūlymo, kuris buvo priimtas Vienos konferencijoje, tikslas buvo išvengti suirimo daugiašalių santykių į dalinius dvišalius santykius, kas nesiderino su specifine „neatskiriamų“ sutarčių prigimtimi. Vis dėlto šis kompromisinis sprendimas yra labiau palankus nukentėjusiai valstybei nei kitoms šalims, kurių teisės bet koku atveju rizikuoja būti paveiktos vienašaliu sutarties sustabdymu.²⁴

Verta pastebėti, kad tarptautinės sutarties veikimo sustabdymas dažnai sudaro kliūtį normaliam tarptautinių santykių vystymui.

Reikia pripažinti, kad, pagal Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str., bet kokio pobūdžio tarptautinės sutarties pažeidimo nepakanka nutraukti tarptautinę sutartį ar sustabdyti jos galiojimą.

Kai faktinis tarptautinės sutarties pažeidimas yra susijęs tik su sutarties mažareikšme sąlyga, nukentėjusi šalis negali remtis juo kaip pagrindu tarptautinę sutartį nutraukti ar sustabdyti

²² Tai tokios sutartys numatančios neatskiriamus įsipareigojimus visoms jų šalims. „Integral obligation“ - tai neatskiriamas įsipareigojimas - toks, kad kiekvienos valstybės besitęsiantis įvykdymas įsipareigojimo yra sąlyga įvykdymui kiekvienos kitos šalies įsipareigojimų, t.y. veikia tokiu principu - visi arba niekas. Pagal Vienos konvencijos 60 str. 2 d. c) punktą, esminis neatskiriama įsipareigojimo pažeidimas suteikia teisę bet kuriai kitai šaliai vienašališkai sustabdyti sutarties įvykdymą ne tik su šalimi pažeidėja, bet ir su visomis valstybėmis. Taigi, neatskiriama įsipareigojimai yra ten, kur sutartis yra tokio pobūdžio, kad vienos šalies padarytas esminis pažeidimas jos nuostatų radikaliai keičia poziciją kiekvienos iš šalies dėl tolesnio įvykdymo įsipareigojimų pagal sutartį: Crawford J., Peel J., and Olleson S. The ILC's Articles on responsibility of states for Internationally Wrongful Acts: Completion of the Second Reading // Eur J Int Law, Dec 2001.: <http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/12/5/963?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=responsibility+of+states&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>; prisijungimo laikas 2006-11-28. P. 974.

Pvz.: antarktinė sutartis, nusiginklavimo sutartys. Nusiginklavimo sutartyse viena šalis mažina karinį pajėgumą, kadangi ir ta apimtimi, kuria kitos šalys panašiai daro remiantis Vienos konvencijos 60 str. 2d. c) punktu. Vienos iš šalių padarytas esminis tokios sutarties pažeidimas sukelia pavojų karinių interesų pusiausvyrai, kurios siekia sutartis, radikaliai keisdamos poziciją kiekvienos šalies dėl tolesnio sutarties vykdymo. Taigi, kiekviena tos sutarties šalis, kita nei šalis pažeidėja, gali būti laikoma nukentėjusia, neatsižvelgiant į tai, ar ji buvo „ypač nukentėjusi nuo“ pažeidimo ar ne: Sicilianos L- A. The Classification of obligations and the Multilateral Dimension of the relations of international responsibility. European Journal of International Law (2002/13): <http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/13/5/1127?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=the+classification+of+obligations+and&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>; prisijungimo laikas 2006-06-28. P. 1134.

²³ Net jei ji daro taip, ji yra nepajėgi apginti savęs, pvz., ginklavimosi sutartyse prieš grėsmę, kylančią iš pažeidėjos šalies ginklavimosi: Komentarai dėl sutarčių teisės straipsnių ... P. 255.

²⁴ Sicilianos L- A. The relationship between reprisals and denunciation or suspension of the Treaty. EJIL (1993 / 4): <http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/4/1/341?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=The+relationship+between+reprisals+and+denunciation+or+suspension+of+the+Treaty&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>; prisijungimo laikas 2006-08-28. (toliau- Sicilianos L- A. The relationship between reprisals ...). P. 347.

jos galiojimą. Tik esminio tarptautinės sutarties pažeidimo atveju, yra pripažįstama, kad nukentėjusi šalis gali vienašališkai nutraukti sutartį²⁵ arba ją sustabdyti visiškai ar iš dalies.

Pagal Vienos konvencijos 60 str. 1-3d., nei esminio tarptautinės sutarties pažeidimo apibrėžimas, nei rezultatas tokio pažeidimo netaikomas „normoms, susijusioms su žmogaus apsauga, ypač toms, kurios draudžia bet kokios formos represalijas prieš tokių sutarčių ginamus asmenis,“ kas yra įtvirtinta Vienos konvencijos 60 str. 5d.

„Tai yra todėl, kad tai yra absoliutūs principai ir ne tik abipusiškos teisės ir pareigos“²⁶.

Vienos šalies įvykdytas savo humanitarinio pobūdžio išipareigojimų ar žmogaus teisių konvencijų nuostatų pažeidimas nesuteikia teisės kitoms šalims sustabdyti ar nutraukti savo išipareigojimų, kylančių pagal šias konvencijas, nes jose įtvirtintų išipareigojimų negalima nevykdyti, reaguojant į pažeidimą. Ar buvo pažeidimas, kiekviena šalis gali nuspręsti pati, išskyrus atvejus, kur pati tarptautinė sutartis nurodo procedūrą, kaip tai padaryti.²⁷

„Vienos iš šalių padarytas esminis šių sutarčių pažeidimas neleidžia kitai šaliai sustabdyti jų veikimo santykiuose su individais.“²⁸ Taigi, humanitarinės sutartys skirtos ginti, net ir šalies pažeidėjos piliečius.

Humanitarinio pobūdžio sutartys yra 1949m. Ženevos konvencijos ir jų 1977m. protokolai, kadangi jos nustato teises, skirtas apginti individus neatsižvelgiant į tai, kuriai konflikto šaliai jie priklauso. Šių konvencijų 46 str. nurodoma, kad „represalijos prieš sužeistus, sergančius, personalą, pastatus ar įrangą, ginamus Konvencijos, yra uždraustos.“

Bet Vienos konvencijos 60 str. 5 d. privaloma taikyti, atsižvelgiant į dabartines, tarptautinės paprotinės teisės taisykles. Verta pripažinti, kad Vienos konvencijos 60 str. 5d. nustato išipareigojimus, kurie negali būti sustabdyti abipusiškumo pagrindu. Galima teigti, kad Vienos konvencija 60 str. 5d. tik pakartoja galimybę sutarties šalims įtvirtinti kiekvienoje sutartyje, kad kai kurios jos nuostatos negali būti sustabdytos dėl represalijų, kaip nustatyta svarbiose humanitarinių konvencijų nuostatose.²⁹

Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės sudarytojai suprato, kad tarptautinės sutarties nutraukimas ar sustabdymas nėra visada tinkami reagavimai į esminį tos sutarties pažeidimą ir paraginti šveicarų delegacijos Vienos konferencijoje papildė 60 str. 5 dalimi, numatančia, kad 1-3 paragrafai netaikomi „humanitarinio pobūdžio sutartyse įtvirtintoms normoms, susijusioms su žmogaus apsauga, ypač toms, kurios draudžia bet kokios formos represalijas prieš tokių sutarčių ginamus asmenis“. Pagrindinė priežastis yra aiški: „esminio pažeidimo“ įprastos pasekmės

²⁵ Oxford dictionary of law. Fourth edition. Edited by Elizabeth A. Martin.- Oxford University pres. 1997. P. 50.

²⁶ Malcolm N. Shaw. International law. Third edition. - Grotius publications. Cambridge university Press, 1995. .P. 598.

²⁷ Rebecca M. M. Wallace, M. A., LL. B., Ph. D. International law. A student introduction. – London, Sweet and Maxwell, 1997. P. 240.

²⁸ Buergenthal T., Maier H. G. Public international law in a nutshell.- St. Paul, Minn. West Publishing Co 1990. P. 110-112.

²⁹ Reuter P. Introduction to the law of treaties/ translated by Jose Mico and Peter Hagggenma.. -Kegan Paul. International London and New York, 1995. P.200. Paragr. 306.

sukelia tokiose tarptautinėse sutartyse priešingus rezultatus. Žmogaus teisių apsauga yra prastai įgyvendinama, neužtikrinant šalims pažeidėjoms pagrindinių teisių apsaugos.

Galima teigti, kad „sutarties galiojimo sustabdymas visiškai ar iš dalies leidžia nukentėjusiai šaliai pasiekti naują pusiausvyrą jos teisių ir įsipareigojimų, šalies pažeidėjos teisių ir įsipareigojimų atžvilgiu.“³⁰ Šis požiūris yra numanomas Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str.³¹

Taigi, galima teigti, kad tarptautinės sutarties „pažeidimas sukuria naują teisinę situaciją santykiuose tarp šalies pažeidėjos ir nukentėjusių šalių“³² pagal sutarčių teisę, taip pat yra ir valstybių atsakomybės teisėje.

1.4. Teisė nutraukti ar sustabdyti sutartį

Tiesa, kad Vienos konvencijos 60 str. nustato iš pirmo žvilgsnio, kad tarptautinės sutarties pažeidimo pasekmės yra apribotos specifiniu tos sutarties turiniu. Taigi, iš tikrųjų, šis straipsnis numato tikrai galimybę nukentėjusiai nuo esminio pažeidimo valstybei nutraukti arba sustabdyti pažeistą sutartį, taigi, reaguoti toje srityje, kurią reguliuoja sutartis, bet, pagal Vienos konvencijos 60 str. 4 d., nekeičia jokios sutarties nuostatos, taikytinos tos sutarties pažeidimo atveju. Pvz.: Namibijos byla³³, kur teismas laikė, kad Pietų Afrika padarė esminį savo mandato pažeidimą visoje teritorijoje, bet tai pateisino nutraukimą to Jungtinių Tautų mandato. Pagal M. Dixon³⁴, svarbiausias šio nutraukimo pagrindas yra tas, kad pažeidimas turi būti esminis ir iškyla fakto ir teisės klausimas - ar įvyko neleidžiamas atsisakymas ir, ar pažeista nuostata, kuri yra pagrindinė įgyvendinant sutarties objektą ir tikslą.

Tarptautinės sutarties nutraukimas ar jos galiojimo sustabdymas visiškai ar iš dalies, pagal Vienos konvencijos 60 str., galimas tik, esant glaudžiam ryšiui tarp neteisėtos veikos ir reakcijos į ją.³⁵ Tai yra neginčytinas konvencinių santykių bruožas.

Tačiau galima teigti, kad, „plačiai aiškinant, Vienos konvencijos 60 str. taip pat apima atvejį, kai valstybė nutraukia ar sustabdo sutarties galiojimą dėl esminio kitos tarptautinės sutarties pažeidimo, jei dvi sutartys yra susijungusios. Iš tikrųjų, dvi arba daugiau valstybių gali sudaryti dvi ar daugiau konvencijų tuo pat metu arba iš eilės, taigi, reguliuojančias skirtingus, bet glaudžiai susijusius tam tikros srities santykius.“³⁶

Bet Gabcikovo- Nagymaros Project byloje teismas išaiškino, kad bet kokios kitos tarptautinės sutarties normų ar bendrosios tarptautinės sutarties normų pažeidimas gali pateisinti

³⁰ Pagal: Rossene Sh. Breach of treaty.- Cambridge: Grotius publications limited, 1987. P. 7. Simma, “Reflections on Article 60 of the Vienna Convention on the Law of Treaties and its Background in General International Law”, Österreichische Zeitschrift für Öffentliches Recht 5, 83 (1970).

³¹ Komentaras dėl sutarčių teisės straipsnių ... P. 253.

³² Vadapalas.V. Tarptautinė teisė: bendroji dalis,- Vilnius, 1998. P. 341.

³³ Legal consequences for states of the continued presence of South Africa in Namibia (South West Africa), 1971: <http://www.icj-cij.org/ijcwww/idecisions/summaries/inamsummary710621.htm> : žiūrėta 2006-09-09. Paragr. 87- 116.

³⁴ Dixon Martin MA. International law.Fifth edition.-Oxford university press, 2005. P.74.

³⁵ Linos- Alexander Sicilianos. The relationship between reprisals ... P. 353.

³⁶ Ten pat.

tam tikras priemonės, tarp jų ir atsakomošias, kurias taikytų nukentėjusioji valstybė, bet nesudaro pagrindo tarptautinės sutarties nutraukimui pagal sutarčių teisę.³⁷

Taigi, galima daryti išvadą, kad reikia remtis teismo nustatymu, o ne doktrina.

„Pažeidus galiojantį įsipareigojimą (pvz.: tarptautinę sutartį) pažeidžiantys veiksmai (pvz.: vėliau sudaryta sutartis), jei tik jie nėra saugomi aukštesnės juridinės galios normų, laikomi pirminės normos pažeidimu implikuojančiu antrinių pareigų vykdymą. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus normos tokioje situacijoje vienareikšmiškai įpareigoja taikyti pirmesnę sutartį, subordinuojant jai vėlesnę.“³⁸

Taigi, galima teigti, kad Vienos konvencijos 60 str., reguliuojantis tikrai sutartines reakcijas, „neišnaudoja visų tarptautinės sutarties pažeidimo pasekmių.“³⁹

Paanalizuokime, kodėl taip yra.

Paskutinis (4-tasis) Tarptautinės teisės komisijos specialus pranešėjas dėl sutarčių teisės ponas Humphrey Waldock aiškiai nurodė, kad teisė nutraukti ar sustabdyti pažeistą sutartį nedaro įtakos nukentėjusios valstybės kitoms teisėms⁴⁰ pagal valstybių atsakomybės teisę. Iš tikrųjų, Tarptautinės teisės komisija aiškiai paliko nukentėjusiai valstybei teisę imtis represalijų, pripažindama, kad vienos iš dvišalės tarptautinės sutarties šalių negali būti reikalaujama vykdyti įsipareigojimus, kai kita tos sutarties šalis nevykdo savo įsipareigojimų, kurie jai priklauso pagal sutartį.⁴¹ Be to, Vienos konvencijos 73str. nustato, kad dabartinės konvencijos nuostatos iš anksto neišsprendžia klausimų, kurie gali kilti iš sutarties ir kurie priklauso tarptautinei valstybių atsakomybės teisei.

Iš tikrųjų, pažymėtina, kad, pagal Vienos konvencijos 60 str., tarptautinės sutarties nutraukimas ar jos galiojimo sustabdymas visiškai ar iš dalies sudaro „įprastą“ tos tarptautinės sutarties pažeidimo pasekmę.

Komisijos tikslas, kaip Humphrey Waldock aiškino baigiamojoje Vienos konferencijoje, buvo išlaikyti pusiausvyrą tarp poreikio išlaikyti tarptautinių sutarčių stabilumą ir poreikio garantuoti tinkamą nukentėjusios šalies gynybą, esant tarptautinės sutarties pažeidimui. Tačiau apskritai Tarptautinės teisės komisija laikė esminį tarptautinės sutarties pažeidimą kaip pagrindą sustabdyti ar nutraukti tarptautinę sutartį griežtu būdu. Pagal Vienos konvencijos 60 str., svarbiausias teisės nutraukti sutartį ar sustabdyti jos galiojimą dėl esminio tarptautinės sutarties pažeidimo aspektas yra tas, kad ji neturi automatiško poveikio sutarties galiojimui, jis

³⁷ Case concerning The Gabčíkovo-Nagymaros project (Hungary/Slovakia), Judgement, ICJ Reports, 1997-09-25. No 92: http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ih/ihjudgement/ih_jjudgment_970925_frame.htm : prisijungimo laikas 2006-04-30. (toliau- Case concerning The Gabčíkovo-Nagymaros ...). Paragr. 106.

³⁸ Mamontovas A. Tarptautinių sutarčių konfliktai. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius. 2005. P. 14.

³⁹ Sicilianos L-A. The relationship between reprisals ... P. 354.

⁴⁰ Humphrey Waldock, 2nd Report in the Law of Treaties, YILC (1963) Vol. II: [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1963_v2_e.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1963_v2_e.pdf): prisijungimo laikas 2006-07-05. P. 76, paragr. 14.

⁴¹ Komentarai dėl sutarčių teisės straipsnių ... P. 255, paragr. 6.

tik suteikia galimybę nukentėjusiajai šaliai nutraukti tarptautinę sutartį ar sustabdyti jos galiojimą. Sutarties nutraukimas ar jos galiojimo sustabdymas, pareiškus, kad buvo padarytas esminis tarptautinės sutarties pažeidimas, taip atsikratant nepageidaujamų įsipareigojimų, yra ypač žalingas sutartinių santykių stabilumui. Taigi, verta pastebėti, kad siekiant garantuoti tarptautinių sutarčių stabilumą bei užtikrinti tinkamą nukentėjusios šalies teisinę apsaugą tarptautiniu mastu, tarptautinės sutarties nutraukimas ar jos galiojimo sustabdymas yra subjektas daugelio griežtų sąlygų ir apribojimų, kad užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui.⁴²

Tarptautinės sutarties nutraukimas ar jos galiojimo sustabdymas yra aiškus dvišalėse sutartyse, kurių nukentėjusi šalis įvykdo savo pasirinkimu, o daugiašalių sutarčių atžvilgiu, jis yra visų šalių vieningo susitarimo subjektas. Daugiašalių sutarčių atžvilgiu, Tarptautinės teisės komisijos galutinis pranešimas dėl sutarčių teisės nurodo į būtinumą apriboti teisę sustabdyti sutartį, paliekant šią teisę ypač nukentėjusiai nuo pažeidimo valstybei įgyvendinti santykiuose su valstybe pažeidėja. Komisija pabrėžė, kad privaloma atsižvelgti į kitų šalių interesus ir apibendrina, kad tarptautinės sutarties sustabdymas sudaro pakankamą garantiją ypač nukentėjusiai nuo pažeidimo valstybei.⁴³ Šie pasiūlymai buvo priimti Vienos konferencijoje ir buvo įtraukti į Vienos konvencijos 60 str. 2 d. b) ir c) punktus.

Taigi, Vienos konvencijos 60 str. siekia suteikti nukentėjusiajai valstybei pakankamą apsaugą nuo tarptautinės neteisėtos veikos žalingų pasekmių.

Pagal Vienos konvencijos 72str., tarptautinės sutarties sustabdymas atleidžia šalis nuo įsipareigojimo įvykdyti sutartį dvišaliuose santykiuose per sustabdymo periodą. Jis neįtakoja jokių kitu būdu teisinių santykių tarp sutarties šalių, kurie yra nustatyti pagal tarptautinę sutartį. Kitaip tariant, „sutartiniai santykiai nėra užbaigti, sutartis nedingo, tik jos rezultatai yra laikinai paralyžiuoti, [...] kaip ir represalijų atveju, tai yra laikinas sustabdymas sutarties nuostatų taikymo tarp šalių.“⁴⁴

Vienos konvencijos 60 str. 2d. nustato 3 tipų priemones⁴⁵: bendrą priemonę, kuri vienintelė aiškiai nustato ir sutarties nutraukimo galimybę ir dvi individualias priemones, taikomas skirtingose situacijose.

Bendra priemonė yra pažangi. Ji yra pagrįsta prielaida, kad daugiašalės tarptautinės sutarties šalys yra visos siejamos bendro intereso ir sudaro „teisinę bendruomenę, kuriai patikėta sutarties administracija ir valdymas.“ Šaliai, kuri įvykdė esminį pažeidimą yra užkirstas kelias

⁴² Pagal: Fitzmaurice M. The Gabcikovo- Nagymaros case: The Law of Treaties // Leiden Journal of International Law (1998/11): http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FLJL%2FLJL11_02%2FS0922156598000247a.pdf&code=9c05f9644da8cf2db1a15cd526574854 : prisijungimo laikas 2006- 04- 05.

(toliau - Fitzmaurice M. The Gabcikovo- Nagymaros case ...). P. 335. M.M.Gomaa, Suspension or Termination of Treaties on Grounds of Breach 183 (1996) ir kt.

⁴³ Komentaras dėl sutarčių teisės straipsnių ... P.255, paragr. 7.

⁴⁴ Sicilianos L- A. The relationship between reprisals ... 355.

⁴⁵ Reuter P. Introduction to the law of treaties/ translated by Jose Mico and Peter Hagggenma.. -Kegan Paul. International London and New York, 1995. P.196, paragr. 301.

nuo bet kokio dalyvavimo, kai yra svarstoma ir nusprendžiama, kaip reaguoti į pažeidimą, o kitos šalys turi teisę vieningu susitarimu imtis bet kokios priemonės, kurią jos mano esant tinkama, t.y. „sustabdyti sutarties galiojimą visiškai ar iš dalies ar nutraukti ją: i) santykiuose tarp jų ir šalies pažeidėjos ar tarptautinės organizacijos arba ii) tarp visų šalių.“

Individuali priemonė yra aiški: šalis, „ypač nukentėjusi nuo pažeidimo,“ turi teisę sustabdyti sutarties galiojimą visiškai ar iš dalies santykiuose tarp savęs ir šalies pažeidėjos.

Kita individuali priemonė taikoma neatskiriamosiose sutartyse, kuriose bet kuri šalis (kita nei pažeidėja) tikrai turi teisę sustabdyti sutarties ar jos dalies galiojimą santykiuose ne tik su šalimi pažeidėja, bet ir su visomis kitomis šalimis.

Bet verta pastebėti ir sutikti su R. Wolfrum nuomone, kad jei dvi tarptautinės daugiašalės sutartys prieštarauja viena kitai ir jei šis prieštaravimas sudaro pagrindą esminiam vienos iš tų tarptautinių sutarčių pažeidimui, sustabdymas ar nutraukimas tos tarptautinės sutarties nėra tinkamas prieštaravimo panaikinimo būdas.

Analizuokime situaciją, kai viena tarptautinė daugiašalė sutartis prieštarauja kitai tarptautinei daugiašalei sutarčiai. Verta pripažinti, kad, jei esminio vienos tarptautinės sutarties pažeidimo pagrindas yra tos tarptautinės daugiašalės sutarties prieštaravimas kitai tarptautinei daugiašalei sutarčiai, sustabdymas ar nutraukimas tos sutarties nėra tinkamas tų sutarčių prieštaravimo panaikinimo būdas, nes daugeliui valstybių gresia ta pati situacija. O Vienos konvencijos 60 str. tarptautinės sutarties nutraukimo ar sustabdymo sankcija siekia priversti tarptautinės sutarties šalį laikytis tos sutarties nuostatų. Taigi, panaikinimas tų tarptautinių sutarčių prieštaravimo privalo būti nustatomas, dalyvaujant visoms sutarties šalims.⁴⁶

Galima daryti išvadą, kad esminis tarptautinės sutarties pažeidimas, padarytas vienos iš tos sutarties šalių, suteikia teisę kitai tos sutarties šaliai ar šalims remtis pažeidimu kaip pagrindu nutraukti ar sustabdyti tą sutartį visiškai ar iš dalies, taip apsaugant savo interesus ir garantuojant tarptautinių sutarčių laikymąsi.

Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. 3 d. apibrėžia, kad esminis pažeidimas- tai

- a) „šia Konvencija nesankcionuotas atsisakymas vykdyti sutartį ar
- b) sutarties normos, turinčios esminę reikšmę sutarties objekto įgyvendinimui ar tikslo pasiekimui, pažeidimas.“

Pvz., „jei Cheminių ginklų konvencijos (toliau- CGK) šalis narė trukdo savo teritorijoje tarptautinių inspekcijų darbui (tikrinimui), kiek tai atitinka CGK, gali būti esminis jos pažeidimas, kadangi inspekcijos režimas yra pagrindinės priemonės CGK efektyvumo kontroliavimui.“⁴⁷

⁴⁶ Wolfrum R., Matz N. Conflicts in international environmental law.- Springer, 2003. P. 151-152.

⁴⁷ Aust A. Modern treaty, law and practice- Cambridge university Press, 2000. P. 237-239.

Pvz.: 1983-09-01 Koreano oro linijų lėktuvas buvo neteisėtai pašautas sovietų pajėgų. Kelios valstybės oro linijų susitarimus su Sovietų Sąjunga vienašaliai sustabdė, sutrukdant Aeroflot nusileisti jų teritorijose. Jie turėjo teisę daryti taip, kadangi Sovietų Sąjungos veiksmas pažeidė iš esmės visų oro tarnybų susitarimų pagrindinę nuostatą: kiekviena šalis garantuos saugumą kitos šalies lėktuvui.⁴⁸

Kaip Tarptautinis teisingumo teismas pažymėjo dėl Pietų Afrikos mandato 1971m. South West Africa (Namibia) byloje⁴⁹, kad vienas iš fundamentalių tarptautinių santykių principų nustato, kad šalis, kuri atsisako ar nevykdo savo pareigų, negali būti pripažinta kaip besilaikanti teisės. Sutarčių teisėje paprastai pripažįstamas principas, kad šalis yra atleidžiama nuo pareigos laikytis tarptautinės sutarties, kai kita šalis nevykdo savo įsipareigojimų-inadimplementi non est adimplementum. Tuo tarpu teisėtumas šio principo yra aiškus dvišalėse sutartyse, bet yra remiamasi ir daugiašalėse sutartyse.

„Vienos konvencijos 60 str. nustato sutarties įsipareigojimo pažeidimo rezultatą, kylantį iš sutarčių teisės.“⁵⁰

1.5. Vienos konvencijos 60 str. ir proporcingumo principo santykis

Reikia pabrėžti, kad Vienos konvencijos 60 str. tiesiogiai nenumato proporcingumo principo. Tačiau galima teigti, kad tai nereiškia, kad šis principas nėra taikomas sutarties nutraukimo ar sustabdymo atveju. Iš tikrųjų, priešingai, nereikšmingas tarptautinės sutarties pažeidimas nepateisina sutarties nutraukimo ar jos sustabdymo. Tarptautinė praktika įrodo, kad net prieš Vienos konvencijos priėmimą valstybės paprastai rėmėsi „rimtais“, „reikšmingais“ ar „akivaizdžiais“ tarptautinės sutarties pažeidimais, kad pateisintų jos denonsavimą ar sustabdymą.⁵¹

Kaip Tarptautinis teisingumo teismas konstatavo savo konsultacinėje išvadoje Namibijos byloje,⁵² Vienos konvencijos 60 str. kodifikuoja tarptautinę paprotinę teisę, kuri yra šio straipsnio 1 ir 2 dalyse, kuriose nustatyta, kad tik esminiu tarptautinės sutarties pažeidimu galima remtis kaip pagrindu tarptautinę sutartį sustabdyti ar ją nutraukti. Ypač teismas nurodė į to paties Vienos konvencijos 60 str. 3 dalį, pagal kurią esminiu tarptautinės sutarties pažeidimu yra laikomas tarptautinės sutarties atsisakymas arba nuostatos, kuri yra esminė įgyvendinti tarptautinės sutarties objektą ar tikslą, pažeidimas. Taigi, darytina išvada, kad kombinacija šių trijų dalių leidžia manyti, kad nors ir proporcingumo principas tiesiogiai nėra įtvirtintas Vienos konvencijos 60 str., bet jis yra aiškiai numanomas.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Legal consequences for states of the continued presence of South Africa in Namibia (South West Africa), 1971: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/summaries/inamsummary710621.htm> : žiūrėta 2006-09-09. Paragr. 87- 116.

⁵⁰ Evans M. D. International law. First edition.- Oxford university press. 2003.P. 196- 198.

⁵¹ Sicilianos L- A. The relationship between reprisals ... P. 358.

⁵² Legal consequences for states of the continued presence of South Africa in Namibia (South West Africa), 1971: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/summaries/inamsummary710621.htm> : žiūrėta 2006-09-09. Paragr. 87- 116.

Plačiai pripažįstama, kad kai kurių sutartinių įsipareigojimų pažeidimas laikomas esminės svarbos ir suteikia teisę kitai šaliai nedelsiant imtis priemonių, o reagavimas į kitų mažiau svarbių įsipareigojimų pažeidimą būtų įmanomas tik po taikymo procedūrinių reikalavimų, kurie neduotų pakankamo rezultato. Atitinkamos priemonės turi būti proporcingos pažeidimui.

Iš to seka išvada, kad apribojimai, kurie liečia proporcingumo principą, yra galiojantys tik tiek, kiek yra susiję su pažeistos sutarties nutraukimu ar jos galiojimo sustabdymu.

1.6. Neesminiai tarptautinės sutarties pažeidimai

Tuo tikslu Komisija išskyrė „esminius“ ir „kitus“ pažeidimus. Esminiai pažeidimai gali sudaryti pagrindą nutraukti tarptautinę sutartį ar sustabdyti jos galiojimą visiškai ar iš dalies. Vienos konvencijos 60 str. nenustato, kokios įmanomos pasekmės kyla, esant neesminiam tarptautinės sutarties pažeidimui. Ši „tyla“ verčia remtis bendrais tarptautinės atsakomybės principais pagal tarptautinę valstybių atsakomybės teisę, pagal kuriuos tam tikrų priemonių imtis abipusiškumo būdu nėra užkirstas kelias. Tokios priemonės yra pateisinamos tai valstybei, kuri laiko save nukentėjusia ir kuri siekia, kad tos priemonės sustabdytų pažeisto įsipareigojimo ar lygiaverčių įsipareigojimų galiojimą.

Svarbiausias požiūris, yra tas, kaip Tarptautinės teisės komisija aiškino, kad Vienos konvencijos 60 str. mažiau garantavo efektyviausią reakciją į pažeidimą nei apsaugojimą besitęsiančio sutarties vykdymo ir užkirtimą kelio šalių piktnaudžiavimui, kai jos remiasi mažesniais nei esminiais pažeidimams, siekdamos nevykdyti tarptautinės sutarties, ar taip sudarydamos keblumą kitai šaliai. Vienos konvencijoje nebuvimas nuostatos dėl neesminių pažeidimų turi būti suprantamas kaip bandymas išvengti atviro ginčo tarp sutarties šalių ir leidimas diplomatija ir dialogu nagrinėti mažareikšmį tarptautinės sutarties nevykdymą, neturintį esminio poveikio pačiai sutarčiai. Vienos konvencijos 60 str. nereiškia, kad sutarties šalys negali reaguoti į mažareikšmį pažeidimą, bet tik kad ta reakcija nebuvo numatyta sutarčių teisėje. Be to, Tarptautinės teisės komisija išaiškino Konvencijos projekto komentare reakciją į pažeidimus, nenumatytus Vienos konvencijos 60 str., kad turėtų būti siekiama valstybių atsakomybės teisės.⁵³

Verta pastebėti, kad, esant esminiam tarptautinės sutarties pažeidimui, taikomas Vienos konvencijos 60 str., o dėl tų klausimų, kurių Vienos konvencija nereglamentuoja, kurie kyla dėl įvykdyto esminio tos sutarties pažeidimo, taikomos straipsnių projekto dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas atitinkamos nuostatos.

Gabcikovo- Nagymaros Project byloje teismas konstatavo „dėl Vengrijos argumentų, pagrįstų kitomis sutartimis ir bendromis tarptautinės teisės normomis, kad tik esminis tos pačios

⁵³ Koskenniemi, M. Breach of the treaty or non-compliance? Relection on the enforcement of the Montreal protocol // Yearbook of International Environmental Law. 1992, Nr. 3. P. 121- 162.

sutarties pažeidimas, padarytas valstybės, tos sutarties šalies, leidžia kitai šaliai remtis tokiu pažeidimu kaip pagrindu sutartį nutraukti.“⁵⁴

Vengrija rėmėsi aplinkinio kanalo statyba, vykdant planą, žinomą Čekoslovakijos kaip „variantas C“ ir kuri neturėjo teisės pagal 1977 m. rugsėjo 16d. sutartį (tarp Vengrijos ir Čekoslovakijos) dėl Gabčíkovo- Nagymaros užtvankos statymo ir eksploatacijos (toliau 1977 m. sutartis) remtis esminiu pažeidimu kaip pagrindu nutraukti 1977 m. sutartį. Čekoslovakija teigė, kad jos veikimo būdas yra pateisinamas kaip teisėtas atsakas į ankstesnius Vengrijos sutarties pažeidimus. Teismas nustatė, kad Čekoslovakija iš tikrųjų pažeidė 1977m. sutartį, kai nukreipė Dunojaus vandenį į aplinkinį kanalą 1992 m. spalį, bet statybos darbai anksčiau nebuvo neteisėti. Taigi 1992 gegužį Vengrijos pranešimas, kad ji nutraukia 1977 m. sutartį dėl esminio pažeidimo, buvo pirmalaikis, nes dar pažeidimas nebuvo įvykęs. Be to, teismo nuomone, siekdama nutraukti 1977 m. sutartį deklaracijomis, priimtomis 1992 m. gegužės 6 d. (kurios įsigaliojo po 19 d., t.y. 1992-05-25), Vengrija nesilaikė geros valios principo. Dėl to ji savo pačios elgesiu prarado teisę nutraukti 1977 m. sutartį, net jei Čekoslovakija iki pareikšto nutraukimo būtų pažeidusi nuostatą, kuri yra pagrindinė sutarties objekto ir tikslo įgyvendinimui.

Vengrija teigė, kad ji turėjo teisę nutraukti 1977 m. sutartį dėl ankstesnio sutarties pažeidimo, padaryto Čekoslovakijos (už kurios veiksmus Slovakija taip pat buvo atsakinga). Sutikdamas su tuo, kad Vienos konvencijos 60 str. kodifikuoja paprotinę teisę, Tarptautinis teisingumo teismas nusprendė, kad tik Čekoslovakijos padarytas sutarties pažeidimas galėjo pateisinti Vengrijos padarytą sutarties nutraukimą ir kad nėra jokio pažeidimo (bet kokios rūšies) įvykusio prieš Vengrijos pareikštą nutraukimą.

Galima pastebėti, kad teismas taikė ir procedūrinės taisyklės (Vienos konvencijos 65-68 str.) dėl esminio tarptautinės sutarties pažeidimo labai griežtu būdu. Taigi, „ne tik esminės taisyklės turi būti taikomos, bet procedūrinės taisyklės taip pat. Šis sprendimas nurodo, kad teismas remia sutarčių stabilumo principą ir nagrinėja visas taisykles dėl vienašališko nutraukimo galimybės, įskaitant tas taisykles dėl esminio pažeidimo.“⁵⁵

Galima teigti, kad esminis tarptautinės sutarties pažeidimas aiškiai automatiškai nesukelia tos sutarties nutraukimo ar sustabdymo, neleidžiama nepažeidėjai šaliai ar šalims paprastai paskelbti sutartį nutrauktą ar sustabdytą.⁵⁶ Žinoma, kad šalis nepažeidėja, esminio tarptautinės sutarties pažeidimo atveju, gali „remtis“ pažeidimu kaip pagrindu nutraukti ją ar sustabdyti jos galiojimą visiškai ar iš dalies. Naudojimas Vienos konvencijos 60 str. žodžio „rėmimosi“ reiškia, kad šalis negali paprastai deklaruoti sutarties nutraukimo dėl patirto pažeidimo. Šalis turi laikytis procedūrinių reikalavimų pagal Vienos konvencijos 65-68 str.

⁵⁴ Case concerning The Gabčíkovo-Nagymaros ... Paragr. 106.

⁵⁵ Fitzmaurice M. The Gabčíkovo- Nagymaros case ... P. 321-344.

⁵⁶ Išimtis yra 60str. 2d. a) punkte, kuris leidžia daugiašalės sutarties nepažeidėjoms šalims, veikiančioms vieningai, sustabdyti ją visiškai ar iš dalies arba nutraukti ją tarp savęs ir šalies pažeidėjos arba tarp visų šalių: Vienos konvencijos 60 str. 2d.

1.7. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. trūkumai

Tenka pripažinti, kad yra atvejų, kai nėra tinkama ir tikslinga taikyti Vienos konvencijos 60 str. Pvz.: pagal Vienos konvencijos 60 str., tarptautinės sutarties sustabdymo kaip sankcijos tikslingumas yra abejotinas, bent kiek su aplinkos susitarimais yra susijęs. Moderni tarptautinė aplinkos teisė dažnai nustato paskatas laikytis tarptautinių sutarčių, kad skatintų ir išlaikytų platų bendradarbiavimą ir užkirstų kelią uostų ir upių teršimui. Ypač besivystančioms šalims yra siūloma finansinė ir techninė pagalba kaip paskatinimas įgyvendinti ir laikytis tarptautinių aplinkos susitarimų. Vienos konvencijos 60 str. nėra tinkamas mechanizmas tarptautinės aplinkos teisės harmonizavimui.⁵⁷

Kitas 60 str. trūkumas yra tas, kad jis aiškiai nenurodo, kada šalis besiremddama esminiu tarptautinės sutarties pažeidimu gali sustabdyti tos sutarties galiojimą visiškai ir kada iš dalies.

Valstybės teisė, pagrįsta esminiu tarptautinės sutarties pažeidimu ir apimanti tos sutarties nutraukimą ar jos veikimo sustabdymą, kilo iš abipusiškumo principo. Vienos konvencijos 60 str. tik reguliuoja esminius tarptautinės sutarties pažeidimus, kurie patenka į sutarčių teisės sritį ir nereguliuoja tų pažeidimų, kuriuos nagrinėja valstybių atsakomybės teisė. Šis apribojimas 60 str. buvo plačiai kritikuojamas kaip vienas šio straipsnio trūkumų.⁵⁸

Dar kitas Vienos konvencijos 60 str. trūkumas, kaip teigia Jan Klabbers, kad šis straipsnis yra susijęs tik su pažeistos tarptautinės sutarties nuostatos svarba ir nesvarbus yra pažeidimo sunkumas. Galima teigti, kad Vienos konvencijos 60 str. taikymas būtų buvęs efektyvesnis, jei šis straipsnis būtų apėmęs šių elementų kombinaciją, t.y. pažeistos tarptautinės sutarties nuostatos ir pažeidimo pobūdžio svarbą, nes tai, galima teigti, būtų leidę dar tiksliau apibrėžti, koks pažeidimas yra esminis.

Vienos konvencijos 60 str. pateikiami galimi reagavimo į esminį pažeidimą būdai nėra visada tinkami. Iš tikrųjų, kai Vienos konvencijos 60 str. 5 d. pripažįsta, kad padarytas esminis žmogaus apsaugos ar humanitarinio pobūdžio sutarties nuostatų pažeidimas neturėtų leisti tą sutartį sustabdyti ar ją nutraukti. Tačiau Vienos konvencijos 60 str. neužsimena apie kitų kategorijų tarptautines sutartis. Taigi, čia Vienos konvencijos 60 str. gali būti šiuo klausimu ydingas, kaip „vaistas blogesnis nei liga.“⁵⁹ Kitose bylose taip pat teismas susilaikė nuo plačių tvirtinimų šiuo aspektu. Pvz.: ICAO Council byloje tarp Indijos ir Pakistano teismas siūlė gana aiškią metodologiją tyrinėjimams dėl esminio pažeidimo⁶⁰ egzistavimo.

⁵⁷ Wolfrum R. Nele Matz. Conflicts in international environmental law.-Springer, 2003. P. 152.

⁵⁸ Rossene Sh. Breach of treaty. – Cambridge: Grotius publications limited, 1987. P. 23.

⁵⁹ Pagal: Fitzmaurice M. The Gabčíkovo- Nagymaros case ... P. 335. Gomaa M. M., Suspension or termination of treaties on Grounds Of Breach 183 (1996). P. 184.

⁶⁰ Appeal relating to the jurisdiction of the ICAO Council (India v. Pakistan), 1972. Merits: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iip/iipframe.htm>: prisijungimo laikas 2006-11-02. Paragr. 38: Pagal Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. 3d., nustatant, ar Pakistanas padarė esminį nuostatos, kuri yra esminė, įgyvendinant sutarties objektą ir tikslą, pažeidimą, būtina patikrinti šią nuostatą, t.y. „kelionių oru saugumas“ kartu su kitomis sutarčių nuostatomis kaip visuma, ar Pakistano veiks sudarė sutarties atsisakymą.

Tačiau yra viena išimtis- sprendimas Rainbow Warrior arbitraže⁶¹. Jis buvo panaikintas, nes arbitrai nustatė, kad Prancūzija įvykdė kelis esminius 1986m. Prancūzijos- Naujosios Zelandijos susitarimo pažeidimus dėl Prancūzijos agentų įkalinimo Mafarto ir Prieur Hao salose. Nepaisant šio nustatymo (kuris buvo kaip toks visiškai įtikinamas) arbitražas nenustatė, kad yra tinkama paskirti bet kokią pareigą Prancūzijai. Vietoj to, jis nusprendė, kad Prancūzija neturi įsipareigojimo įvykdyti susitarimą, kadangi susitarimo trukmė baigėsi. Aišku, kad arbitražas analizavo bylą per valstybių atsakomybės teisės prizmę labiau nei per sutarčių teisės prizmę, bet lieka neaišku, ko buvo siekiama, nurodant į Prancūzijos pažeidimus kaip „esminius“. Iš tikrųjų atrodo, kad Rainbow Warrior byloje arbitrai taip nusprendė, tikrai padarė netvarką tarptautinėje teisėje. Taigi, galima apibendrinti, kad net įvykdymas esminio tarptautinės sutarties pažeidimo nebūtinai sukelia tokias negatyvias pasekmes, kokias numato Vienos konvencijos 60 str., šaliai pažeidėjai.

Daug yra pažeidimo atvejų, dėl kurių nebuvo kreiptasi į tarptautinius teismus ar tribunolus, taip pat pademonstravo, kad valstybės netaiko dažnai Vienos konvencijos 60 str. esminio pažeidimo koncepcijos. Taigi, nors 1970m. JAV ir Laosas teigė, kad Vietnamo demokratinė respublika padarė esminį 1962m. Ženevos susitarimų pažeidimą, bet jie nesirėmė Vienos konvencijos 60 str. koncepcija. Vietoj to, jie matė tariamą esminį pažeidimą kaip pagrindą „sustabdyti visišką laikymąsi“ susitarimų.⁶²

Nors galima išskirti šiuos Vienos konvencijos trūkumus, bet jis yra svarbus, kai yra padaromas esminis tarptautinės sutarties pažeidimas.

1.8. Būdai išspręsti problemas, susijusias su esminiu pažeidimu

Iš pirmo žvilgsnio, Vienos konvencijos 60 str. atrodo nelaikantis „esminiu“ bet kokio pažeidimo, kuris neturi tiesioginio ryšio su susijusia sutartimi, bet gali būti atveju, kad toks pažeidimas irgi gali būti laikomas svarbiu. Vienas pavyzdys yra abiejuose rašytiniuose pasisakymuose Suomijos ir JAV dėl Namibijos konsultacinės išvados⁶³. JAV tvirtino, kad Pietų Afrika pažeidė Mandatą, pradėdama apartheido politiką, net jei apartheidas nebuvo paminėtas Mandate. Suomija tvirtino, kad Pietų Afrikos pažeidimas inter alia Jungtinių Tautų Chartijos ir universalios žmogaus teisių deklaracijos buvo pakankamas pagrindas laikyti Mandatą nutrauktu.

Kur tokio ryšio nėra, labiau logiška būtų remtis ne esminiu tarptautinės sutarties pažeidimu, bet labiau esminiu aplinkybių pasikeitimu, kad sustabdyti tarptautinę sutartį ar galbūt netgi ją nutraukti. Akivaizdus pavyzdys yra susijęs su sustabdymu Nyderlandų gausybės susitarimų su Surinamiu 1982 m., kaip atsakas į augančius žmogaus teisių pažeidimus, įvykdytus

⁶¹ Pagal: Klabbers. J. Side-stepping article 60: material breach of treaty and responses thereto / Essays on International Law. Helsinki.1998. P. 26. Decision of 30 April 1990, International Law Reports 499/82.

⁶² Pagal: ten pat. American Journal of International Law (1972/66), p. 141-143.

⁶³ Pagal: ten pat. P. 30. Rašytiniai tvirtinimai, kuriuos pateikė Suomija ir JAV: Namibia case: Pleadings, oral arguments, documents, vol. 1 (The Hague 1971), p. 370- 376 and 843- 887.

pastarosios valstybės.⁶⁴ Kadangi susijusios sutartys nepaminėjo žmogaus teisių apsaugos, sustabdymą esminio pažeidimo pagrindu būtų sunku pateisinti. Taigi, Nyderlandai rėmėsi esminiu aplinkybių pasikeitimu, argumentuodami, kad žmogaus teisių apsauga, kol nenurodyta sutartyse, sudaro esminį pagrindą Nyderlandams sudaryti susitarimus.

Kitas būdas išspręsti kai kurias koncepcijos „esminis pažeidimas“ problemas yra numatyti skirtingas pasekmes, nustačius, kad esminis pažeidimas buvo padarytas. Pvz.: 1985 m. Kanados užsienio reikalų departamento teisės biuras netaikė Vienos konvencijos „esminio pažeidimo“ koncepcijos:

„[...] cheminių ginklų naudojimas [...] sudaro Cheminių ginklų konvencijos esminį pažeidimą, bet tokio pažeidimo pasekmė yra kita nei sustabdymas konvencijos visiškai ar iš dalies.“⁶⁵ Dėl to Vienos konvencijos 60 str., nebuvo remiamasi.

Būdas išspręsti problemas, kylančias iš Vienos konvencijos „esminio pažeidimo“ koncepcijos, demokratiškesniu būdu yra nustatytas Europos Sąjungos praktikoje: įvedimas taip vadinamos „Bulgarijos išlygos“ komerciniuose susitarimuose su trečiosiomis šalimis.⁶⁶ Iš esmės idėja yra susitarti iš anksto, kas sudarys esminį tokio susitarimo pažeidimą teoriškai, kad tai įgalins šalis imtis atitinkamų veiksmų tuo atveju, kai „esminis pažeidimas“ bus padarytas, neįvykdant Vienos konvencijos procedūrinių reikalavimų.

Susitarimo su Čekijos respublika⁶⁷ 6 str. nustato, kad gerbimas demokratinių principų ir žmogaus teisių principų, taip pat rinkos ekonomikos principų „sudaro esminius asociacijos elementus“. Pagal šio susitarimo 117 str. 2 d., Tarybos Asociacija turėtų nagrinėti sutartinių įsipareigojimų nevykdymą „išskyrus ypatingos skubos atvejus.“ Galutinis aktas yra Bendra deklaracija dėl 117 str.2 d., kuri teigia:

„Šio susitarimo šalys dėl teisingo aiškinimo ir jų praktinio taikymo tikslų susitaria, kad terminas „ypatingos skubos atvejai“ įtvirtinti susitarimo 117 str., kuris nustato atvejus, kada viena iš šalių padaro esminį susitarimo pažeidimą. Susitarimo esminis pažeidimas apima:

- a) Atsisakymą susitarimo, kuriam nepritariama pagal bendras tarptautinės teisės taisykles; arba
- b) Susitarimo esminių nuostatų pažeidimą, būtent 6 str.“⁶⁸

Nikaragvos byloje Tarptautinio teisingumo teismas „nustatė, kad JAV pažeidė įsipareigojimus, nepanaikindamos 1956m. sutarties objekto ir tikslo,“⁶⁹ bet priešingai nei reikalavo sutarties nuostatos. Prie šios bylos pateiktoje teisėjo Odos atskirojoje nuomonėje teigiama, kad pacta sunt servanda taisyklė reikalauja „laikymosi dokumente įtvirtintų

⁶⁴ Pagal: ten pat. P. 31. 15 Netherlands Yearbook of International Law (1984), at 321.

⁶⁵ Pagal: ten pat. P. 35. Canadian Yearbook of International Law (1985/23). P. 336.

⁶⁶ Pagal: ten pat. Toby King, „The European Community and human rights in Eastern Europe“, Legal Issues of European Integration (1996/2), p. 93- 125, esp. 103-114.

⁶⁷ Pagal: ten pat. Official Journal, L 360/2, 31 December 1994.

⁶⁸ Klabbbers J. Side-stepping article 60: material breach of treaty and responses thereto / Essays on International Law. Helsinki.1998. P. 36.

⁶⁹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, 1986: http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19860627.pdf; prisijungimo laikas 2006-11-01. Paragr. 270- 282.

įsipareigojimų ir nebūtina vengti elgesio, kuriam aiškiai nėra užkirstas kelias pagal tam tikras sutarties nuostatas.⁷⁰ O kitoje šios bylos sprendimo atskirojoje nuomonėje, pateiktoje teisėjo Jennings, yra teigiama, kad „sutarties „objektas ir tikslas“ negali būti koncepcija, egzistuojanti nepriklausomai nuo jokių sutarties nuostatų.“⁷¹

D. N. Hutchinson aiškino teismo nustatymą šiuo aspektu, kaip numatantį rimtesnį pažeidimą nei vien tik „esminis pažeidimas“ :

„Tuo tarpu pažeidimas, kuris panaikina sutarties objektą ir tikslą privalo iš tikrųjų sutrukdyti arba bent jau rimtai kelti pavojų įvykdymui tos sutarties, o daugiašalės sutarties „esminis pažeidimas“, kaip nustatyta Vienos konvencijos 60 str. 3d. b) punkte, to [...] nereikalauja.“⁷²

Daug daugiau žinomas būdas, apeinantis esminio pažeidimo problemą, yra tiesiog remtis atsakomybės teise labiau nei sutarčių teise. Pripažįstama, kad Vienos konvencijos 60 str. esminio sutarties pažeidimo pasekmės lieka apribotos tam tikra konkrečia sutartimi, nes jos kyla aiškiai iš principo *inadimplati non est adimplendum*.⁷³

1. 9. Kiti Vienos konvencijos straipsniai, susiję su 60 str.

Vienos konvencijos 42str. 2 d. teigia, kad „sutartis gali būti nutraukta [...] tik pagal tos sutarties ar šios Konvencijos nuostatas.“ Ši pasekmė yra kaip tarptautinės sutarties nuostatų ar pačios Vienos konvencijos taikymo rezultatas.

Vienos konvencijos 44 str. 2 d. nustato, kad „šioje Konvencijoje įtvirtinti sutarties [...] nutraukimo, galiojimo sustabdymo [...] pagrindai gali būti taikomi tik visai sutarčiai, išskyrus tolesnėse šio straipsnio dalyse ir 60 straipsnyje nurodytus atvejus.“

Tačiau, pagal tekstinį aiškinimą, Vienos konvencijos 60 str., – sustabdymas „visiškai arba iš dalies“ nenurodo į atskiriamumą. Taip pat Vienos konvencijos 42 str. 2d. ir 65 str. tekstinis aiškinimas tai patvirtina.

Vienos konvencijos 65 str. 1d. numato, kad kai šalis nori nutraukti sutartį ar sustabdyti jos galiojimą, ji privalo informuoti kitas šalis dėl savo reikalavimo. Vienos konvencijos 65 str. 2 d. numato, kad „jei pasibaigus ne mažiau kaip trijų mėnesių laikotarpiui nuo tokio pranešimo gavimo dienos, išskyrus ypatingos skubos atvejus, nė viena iš šalių nepareiškia jokių prieštaravimų, pranešimą pateikusi šalis gali savo pasiūlytas priemones taikyti 67 straipsnyje nurodytu būdu. „Vienos konvencijos 65str. 3d. numato, kad „jei kuri nors iš šalių pareiškia prieštaravimą, sutarties šalys ieško bendro sprendimo Jungtinių Tautų Chartijos 33 straipsnyje

⁷⁰ Ten pat. Judge Oda's dissent. Paragr. 81.

⁷¹ Ten pat. Judge Jennings's dissent. P. 542.

⁷² Pagal: Klabbers. J. Side-stepping article 60: material breach of treaty and responses thereto / Essays on International Law. Helsinki.1998. P. 38. Hutchinson D.N., "Solidarity and breaches of multilateral treaties", 59 British Yearbook of International Law (1988), p. 151-215, P. 196. Nuoroda į daugiašalės sutartis nurodyta iš Hutchinsono straipsnyje, bet ne teismo nustatyta.

⁷³ Case concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project, 1997: http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ihs/ihsjudgement/ihs_judgment_970925_frame.htm; prisijungimo laikas 2006-10-03. Paragr. 106.

nurodytu būdu.“ Vienos konvencijos 65 str. 4d. „nekeičia šalių pagal galiojančius susitarimus turimų teisių ir prisiimtų įsipareigojimų, susijusių su ginčų sprendimu.“

Pagal Vienos konvencijos 65 str. tekstinį aiškinimą, kai valstybė iš esmės pažeidžia neatskiriamą sutarties nuostatą, šalis nepažeidėja gali reaguoti nedelsiant, sustabdydama įvykdymą dalies savo įsipareigojimų pagal sutartį, neužbaigdama Vienos konvencijos 65 str. nustatytų procedūrų.

Tarptautinė praktika nuo 18 a. pabaigos aiškiai rodo, kad ir sutarties denonsavimas, ar sustabdymas yra subsidiarinio pobūdžio galimybės, kai yra padaromas esminis tarptautinės sutarties pažeidimas. Prieš reaguodama į esminį tarptautinės sutarties pažeidimą nukentėjusi valstybė privalo stengtis draugiškai išspręsti ginčą.

Nors ir neteisėtų veikų reakcijų subsidiari prigimtis yra kaip taisyklė, tam tikrais išimtiniais atvejais įtraukiama galimybė nukentėjusiai valstybei reaguoti staiga, neįvykdant jokių preliminarinių procedūrinių reikalavimų. Tačiau tai yra pripažįstama neteisėtų veikų išskirtinio rimtumo atveju arba ypač skubiomis aplinkybėmis.

Taigi, Vienos konvencijos 65 str., kaip 60 str., nagrinėja esminius pažeidimus (kaip atskirtus nuo neesminių pažeidimų). Specialios skubos atvejais, yra pripažįstamas vienašalis visų sutarties įsipareigojimų sustabdymas. Jis yra įvykdomas nedelsiant. Bet taip pat gali būti atvejų, kuriais nukentėjusi šalis gali tinkamai būti apsaugota, sustabdamas įvykdymą tik kai kurių įsipareigojimų, kurie yra ekvivalentiški tariamai pažeistiems įsipareigojimams. Tai gali būti daroma ir specialios skubos atvejais. Vienos konferencijoje ponas Humphrey Waldock paaikškino specialios skubos atvejus kaip „atvejus netikėto ir rimto sutarties pažeidimo, kurie gali sukelti skubią nukentėjusios šalies reakciją, siekiant apsisaugoti nuo pažeidimo.“⁷⁴

Vienos konvencijos 70 str. 1d., b) punktas, nustatantis, kad tarptautinės sutarties nutraukimas atleidžia tos sutarties šalis nuo jos įvykdymo, bet nepaveikia jokios sutarties šalių teisės, atsiradusios vykdant tą sutartį prieš jos nutraukimą, įtvirtina paprotinę tarptautinę teisę⁷⁵.

Vienos konvencijos 72str. 1d. nurodo, jei sutartyje nėra numatyta kitaip ar šalys nėra kitaip susitarusios, sustabdymas sutarties veikimo atleidžia susijusias šalis nuo pareigos įvykdyti sutartį, kol ji yra sustabdyta, bet kitaip nepaveikia teisinių santykių, kuriuos sutartis numato tarp šalių. O Vienos konvencijos 72 str. 2d. numato, kad šalys privalo susilaikyti nuo veiksmų, kurie trukdo sutarties veikimo atnaujinimui. Taigi, Vienos konvencijos 72 str. aiškiai sieja tarptautinės sutarties veikimo sustabdymą su sustabdymu „pareigos vykdyti“ sutartį. Humphrey Waldock

⁷⁴ Pagal: Kirgis L. F. Some lingering questions ... P. 568. U.N. Conf. On the Law of Treaties (1st Sess.), P. 441.

⁷⁵ Case concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project, 1997: http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ihs/ihsjudgement/ihs_judgment_970925_frame.htm; prisijungimo laikas 2006-10-03. Judge Fleischauer's dissent. 2d.

išreiškė savo nuomonę, kad „sustabdymas apima netaikymą ginčijamo straipsnio, kol tampa aišku, kad šalis, nevykdanti įsipareigojimų, yra pasiruošusi vėl taikyti visą sutartį.“⁷⁶

Šalis, kuri pati pažeidė ir kuri užkirto kelią kitai šaliai laikytis sutarties, negali remtis pažeidimu kaip pagrindu tarptautinę sutartį nutraukti ar jos galiojimą sustabdyti su kita šalimi.

Vienos konvencijos 45 str. nagrinėja dokumentą (pažeistą sutartį), o ne įsipareigojimą, kuris yra valstybių atsakomybės teisės nagrinėjimo dalykas. Taigi, sutarčių teisės kodifikacijos pagrindas yra dokumentas, kuriame tarptautinis įsipareigojimas yra įtvirtintas, o ne pats įsipareigojimas.⁷⁷

Taigi, Vienos konvencijos 60 str. ir su juo susijusios nuostatos atskleidžia reakciją į tarptautinės sutarties pažeidimą, numatytą sutarčių teisėje, taikymą. Tačiau esminio tarptautinės sutarties pažeidimo situacijos nagrinėjimas, kuris yra apribotas Vienos konvencijos taisyklių analize, išskiriant taikytinas šiuo atveju taisykles, patenkančias į tarptautinės valstybių atsakomybės teisės sritį, sudaro neišsamų vaizdą,⁷⁸ kaip gali būti reaguojama į tarptautinės sutarties pažeidimą, neatskleidžia visų teisinių galimybių.

1.10. Sutarčių teisės atskyrimas nuo valstybių atsakomybės teisės sutarties pažeidimo prasme

Kai faktinis pažeidimas yra susijęs tik su sutarties mažareikšme sąlyga, nukentėjusi šalis gali reikalauti žalos atlyginimo pagal valstybių atsakomybės teisę, bet nėra teisės laikyti sutartį panaikinta. Esminio pažeidimo atveju, yra pripažįstama, kad nukentėjusi šalis gali vienašališkai nutraukti tarptautinę sutartį⁷⁹ arba sustabdyti jos galiojimą.

Esminė priežastis, kodėl Tarptautinės teisės komisija siekė laikyti projektą dėl sutarčių teisės atskiru nuo projekto dėl valstybių atsakomybės buvo ta, kad ji nenorėjo savo projekte dėl sutarčių teisės nustatyti visų sąlygų, kurios galėtų leisti tarptautinės sutarties šaliai sustabdyti savo įsipareigojimų vykdymą, atsakant į kitos šalies tarptautinės teisės pažeidimus, nepatenkančius į sutarčių teisės sritį.⁸⁰

Atskiriant sutarčių teisę nuo valstybių atsakomybės teisės galima pažymėti, kad Vienos konvencijos 60 str. tikslas yra sureguliuoti ilgalaikius būsimus sutartinius santykius tarp sutarties šalių dėl vienos iš šalių padaryto esminio tarptautinės sutarties pažeidimo, bet nenagrinėti tų tarptautinės neteisėtos veikos teisinių pasekmių, kurios numatytos valstybių atsakomybės teisės srityje. Valstybės teisė sustabdyti arba nutraukti tarptautinę sutartį, atsakant į esminį tos sutarties pažeidimą, padarytą kitos valstybės, yra aiškiai skirtinga nuo teisės imtis atsakomųjų priemonių.

⁷⁶ Pagal: ten pat. P. 554. Records, Fifteenth Session. P. 132.

⁷⁷ Rossene Sh. Breach of treaty. - Grotius publications limited: Cambridge, 1987. P. 7.

⁷⁸ Pagal: Rossene Sh. Breach of treaty. - Cambridge: Grotius publications limited, 1987. P. 7. Simma, "Reflections on Article 60 of the Vienna Convention on the Law of Treaties and its Background in General International Law", Österreichische Zeitschrift für Öffentliches Recht 5, 83 (1970).

⁷⁹ Oxford dictionary of law. Fourth edition. Edited by Elizabeth A. Martin.- Oxford University press, 1997. P. 50.

⁸⁰ Pagal: Kirgis L. F. Some lingering questions ... P. 566. Per Komisijos diskusijas dėl pono Humphrey Waldoocko 2 pranešimo dėl sutarčių teisės, vienas Komisijos narys siūlė, kad represalija dėl kitos sutarties pažeidimo gali pateisinti sutarties nutraukimą.

Pastaroji teisė tikrai įgalina valstybę pasiekti nutraukimą ir reparaciją dėl tarptautinės neteisėtos veikos ir nenumato valstybei teisės nutraukti tarptautinę sutartį ar sustabdyti jos galiojimą- t.y. nenustato galimybės sureguliuoti būsimus sutartinius santykius. Dėl šios priežasties negalima manyti, kad galima sutartį nutraukti, jei imamasi atsakomųjų priemonių.⁸¹

Jei viena tarptautinės sutarties šalis pažeidžia svarbią tos sutarties nuostatą, kitos šalys negali laikyti, kad tarptautinė sutartis buvo nutraukta. Faktas, kad tarptautinė sutartis gali būti nutraukta, kurią pažeidė viena tos sutarties šalis, gali neskatinti bet kurios kitos sutarties šalies nesilaikyti tarptautinės sutarties, nes ta šalis gali būti nepasiruošusi atsisakyti naudos, kurią bus galima turėti, įvykdžius kitas tos sutarties nuostatas. Iš kitos pusės, kad būtų galima tarptautinę sutartį nutraukti ar jos galiojimą sustabdyti, dėl to, kad viena šalis veikė priešingai, nei buvo numatyta tarptautinėje sutartyje, kai tai palietė tik neesminę tarptautinės sutarties nuostatą, turi būti įvertinta pažeista tos sutarties nuostata valstybių, dalyvaujančių sutartyje. Tokiose situacijose galima teigti, kad reikia lankstumo, taip pat tikrumo dėl egzistavimo pačios situacijos kaip tokios. Be to, turi būti pasiektas dalyvaujančių šalių kompromisas. Taigi, galima daryti išvadą, kad, siekdama išvengti piktnaudžiavimo, paprotinė teisė „palaiko“ požiūrį, kad didesnis nei paprasčiausias tarptautinės sutarties pažeidimas turėtų suteikti kitai šaliai ar šalims teisę tarptautinę nutraukti tą sutartį.⁸²

Tacna- Arica arbitraže tarp Čilės ir Peru, arbitras pažymėjo, nurodydamas susitarimą dėl referendumo buvusioje Peru teritorijoje, okupuotoje Čilės, kad: „akivaizdu, kad dėl valdymo piktnaudžiavimų galima būtų nutraukti susitarimą, būtina nustatyti tokias rimtas sąlygas, kad neteisingo valdymo rezultatai pakenktų susitarimo tikslui.“⁸³

Esminio tarptautinės sutarties pažeidimo santykis sutarčių teisėje ir valstybių atsakomybės teisėje yra ypač problemiškas. Nors galutinai to neišsprendė Tarptautinės teisės komisija savo darbuose dėl sutarčių teisės, jie parodė, kad jos intencija buvo, kad du režimai koegzistuočiau. Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projekto komentaras dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas atskleidžia, kad valstybių atsakomybės teisė nenustato pirminės taisyklės pažeidimo pasekmių kaip besitęsiančio ar įpareigojančio rezultato (t.y. nukentėjusios valstybės teisės nutraukti ar sustabdyti sutartį dėl esminio tarptautinės sutarties pažeidimo, kaip numatyta Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str.),⁸⁴ kurios patenka į sutarčių teisės sritį.

Malcolm D. Evans pažymi, kad specialus pranešėjas James Crawford aiškino, kad „yra aiškus skirtumas tarp veiksmo, kurio imamasi pagal sutarčių teisę (remiantis Vienos konvencija) ir

⁸¹ Lefeber R. The Gabčíkovo- Nagymaros Project and the Law of State Responsibility. 11Leiden Journal of International Law (1998): http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FLJL%2FLJL11_03%2FS0922156598000430a.pdf&code=b1385debc850d2c95d1724b76fc7feb; prisijungimo laikas 2006-04-06. P. 611.

⁸² Shaw Qc M. N. International law.-Cambridge university press, 2003. P.853.

⁸³ Pagal: ten pat. 2RIAA, p.921., pp. 943-4 (1925).

⁸⁴ Evans M.D. International law. First edition. - Oxford university press, 2003.P 197-198.

elgesio, kuris kelia klausimus, patenkančius į valstybių atsakomybės teisės sritį (kurių nenumato Vienos konvencija). Sutarčių teisė susijusi iš esmės su pirminių taisyklių turiniu [...]; valstybių atsakomybės teisė suprantama kaip egzistavimas antrinių taisyklių (arba nustatytų sutartimi ar kitaip) ir ji yra susijusi su klausimu, ar elgesys, neatitinkantis toms taisyklėms, gali būti pateisintas ir jei ne, kokie kyla tokio elgesio rezultatai.⁸⁵

Galima teigti, kad Vienos konvencija tikrai įtvirtina taisyklės dėl sutarčių teisės (pirminės normas) ir neapima valstybių atsakomybės teisės (antrinių normų). Šis apibendrinimas nustatytas Vienos konvencijos 73 str., kuris nagrinėja santykį tarp sutarčių teisės ir valstybių atsakomybės teisės, nustatydamas, kad Vienos konvencijos nuostatos neužkerta kelio klausimui, susijusiam su tarptautine sutartimi, kuris gali kilti iš valstybių atsakomybės teisės srities. Įterpimas šios nuostatos į Vienos konvenciją buvo pasiūlytas Tarptautinės teisės komisijos, siekiant „užkirsti kelią neteislingam supratimui tarpusavio ryšio tarp taisyklių, nustatytų [valstybių atsakomybės teisėje] ir tų taisyklių, patenkančių į sutarčių teisės sritį.“⁸⁶

Bet, galima teigti, kad pagrindinė taisyklė dėl tarptautinės sutarties pažeidimo yra nustatyta Vienos konvencijos 60 str. Vis dėlto, jo nuostatos taikomos, esant pažeidimams, kurie yra vadinami „esminiais.“ Taigi, Vienos konvencijos 60 str. netaikomas pažeidimams, kurie nėra „esminiai pažeidimai“ [...] ir net mažiau jis taikomas, kur pačioje pažeistoje sutartyje yra nuostatų, taikytinų pažeidimo atveju [...].⁸⁷ Taigi, iš to kyla išvada, kad Vienos konvencijos nuostatos yra subsidiarinės.

O Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projektas dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas (toliau- straipsnių projektas) taikomas, esant bet kokio pobūdžio tarptautinėje sutartyje (ar kitur) įtvirtintų įsipareigojimų pažeidimui. Jis užpildo tas sritis, kurių Vienos konvencija nereglamentuoja.

2. TARPTAUTINĖS SUTARTIES PAŽEIDIMO INSTITUTAS PAGAL 2001 M.

TARPTAUTINĖS TEISĖS KOMISIJOS STRAIPSNIŲ PROJEKTĄ DĖL VALSTYBIŲ ATSAKOMYBĖS UŽ TARPTAUTINĖS NETEISĖTAS VEIKAS

2.1. Samprata

„Tarptautinės atsakomybės normos tarptautinėje teisėje vadinamos antrinėmis teisės normomis, kurių veikimas iššaukiamas pažeidus pirmines (pareigas nustatančias) teisės normas. Pirminėmis normomis įtvirtintų pareigų pažeidimas nustatomas remiantis pirminės normos

⁸⁵ Ten pat.

⁸⁶ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas: Commentaries to the Draft articles on responsibility of states for internationally wrongful acts, adopted by International Law Commission in 2001 // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf: prisijungimo laikas 2006-11-28 (toliau- Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ...). P.267, paragr.1.

⁸⁷ Rossene Sh. Breach of treaty. – Cambridge: Grotius publications limited, 1987. P. 142.

turiniu ir pirmines normas reguliuojančiomis taisyklėmis. Pvz.: tarptautinės sutarties, kaip pirminės normos, nuostatos formuluojamos įvairiai.⁸⁸

„Visos ankstesnės ir kitos dabartinės Komisijos nagrinėtos temos susijusios su konkrečiomis, apibrėžtomis „pirminėmis“ tarptautinės teisės normomis, o valstybių atsakomybė tam tikra prasme apima visą „kitą medalio pusę“, t.y. visumą teisinių normų ir padarinių, susijusių su bet kurio valstybės tarptautinio išipareigojimo pažeidimu.“⁸⁹

Tarptautinės teisės Komisijos straipsnių projekto dėl valstybių atsakomybės (toliau straipsnių projekto) 1 str. „nustato pagrindinį principą, esantį straipsniuose kaip visumoje, kad valstybės įvykdytas tarptautinės teisės pažeidimas sukelia tai valstybei tarptautinę atsakomybę. Tarptautinė neteisėta valstybės veika gali susidėti iš vieno ar daugiau veiksmų ar neveikimo arba kombinacijos abiejų.“⁹⁰

Terminas „tarptautinė atsakomybė“ atskleidžia naujus teisinius santykius, kurie kyla pagal tarptautinę teisę dėl valstybės tarptautinės neteisėtos veikos. Kiekviena valstybės tarptautinė neteisėta veika sukelia tai valstybei tarptautinę atsakomybę, ir, be to, sukelia naujus tarptautinius santykius, papildomus tiems tarptautiniams santykiams, kurie egzistavo prieš veikos padarymą. Prieš šį komisijos nustatymą egzistavo šie nuomonių skirtumai⁹¹ dėl teisinių santykių, kylančių iš tarptautinės neteisėtos veikos, apibrėžimo.

- ♦ Vienas požiūris, kurį palaikė Anzilotti, kuris apibūdino teisėtas pasekmes, kylančias iš tarptautinės neteisėtos veikos išimtinai įpareigojančiame dvišaliame santykiyje tarp pažeidėjos valstybės ir nukentėjusios valstybės, kuriame pažeidėjos valstybės pareiga suteikti reparaciją yra nustatyta prieš „subjektyvią“ teisę nukentėjusios valstybės reikalauti reparacijos.

- ♦ Kitas požiūris, išvystytas Kelseno, „kyla iš idėjos, kad teisėta tvarka yra priverstinė tvarka, išlaikanti autoritarizmą, leidžiantį nukentėjusiai valstybei taikyti priverstinę sankciją prieš atsakingą valstybę kaip pagrindinę teisėtą pasekmę, kylančią tiesiogiai iš neteisėtos veikos.“⁹² Pagal šį požiūrį, visuotinė tarptautinė teisė suteikia teisę nukentėjusiai valstybei reaguoti į teisės pažeidimą; pareiga gauti reparaciją laikoma kaip papildomas būdas, kuriuo atsakinga valstybė galėtų išvengti prievartos taikymo.

- ♦ Trečio požiūrio autoriai, kuris vyrauja, laiko, kad tarptautinės neteisėtos veikos pasekmės negali būti apribotos nei reparacija, nei „sankcija.“ Tarptautinėje teisėje kaip bet kokioje teisės sistemoje neteisėta veika sukelia daugybę teisinių santykių, priklausomai nuo aplinkybių.

⁸⁸ Mamontovas A. Tarptautinių sutarčių konfliktai. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius. 2005. P. 13.

⁸⁹ Pagal Akehurst M. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. - Vilnius, 2000. P. 309. Spinedi M / Simma B.(red.), United Nations Codification of State Responsibility, 1987, Introduction ir kt.

⁹⁰ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 63. paragr. 1.

⁹¹ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 65- 66.

⁹² Pagal: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 66. H. Kelsen (R.W. Tucker, ed.), Principles of International Law (New York, Holt, Rhinehart & Winston, 1966), p. 22.

Taigi, galima teigti, kad trečiasis požiūris papildo Anzilotti nuomonę ir garantuoja tinkamiausią nukentėjusiosios šalies pažeistų teisių atkūrimą ir pakankamą sankciją šaliai pažeidėjai, atsižvelgiant į kiekvienos bylos aplinkybes.

Nuolatinis tarptautinis teisingumo teismas taikė principą, nustatytą 1 str. daugelyje bylų. Pvz.: Nuolatinis tarptautinio teisingumo teismas *Phosphates in Morocco* byloje pabrėžė, kad kai valstybė įvykdė tarptautinę neteisėtą veiką prieš kitą valstybę, tarptautinė atsakomybė yra nustatoma „nedelsiant tik tarp dviejų valstybių.“⁹³ Tarptautinis teisingumo teismas taikė principą, pavyzdžiui, *Corfu Channel* byloje⁹⁴, *Military and Paramilitary Activities* byloje⁹⁵. Teismas taip pat nurodo šį principą ir *Reparation for Injuries* konsultacinėse išvadose⁹⁶, *Interpretation of Peace Treaties* konsultacinėse išvadose (2 dalis),⁹⁷ kuriose jis nurodo, kad „atsisakymas įvykdyti sutarties įsipareigojimą sukelia tarptautinę atsakomybę.“⁹⁸ Arbitražiniai tribunolai kelis kartus taip pat patvirtino šį principą, pavyzdžiui, *Claims of Italian Subjects Resident in Peru* byloje,⁹⁹ *Dickson Car Wheel Company* byloje,¹⁰⁰ *International Fisheries Company* byloje.¹⁰¹ *Rainbow Warrior* byloje¹⁰² arbitražo tribunolas pabrėžė, kad „valstybės padarytas bet kokio pobūdžio įsipareigojimo pažeidimas sukelia valstybei atsakomybę.“¹⁰³ Tai yra skirtinga nuo sutarčių teisės.

Terminas „tarptautinė atsakomybė“ pagal straipsnių projekto 1 str. apima¹⁰⁴ bet kokias naujų teisinių santykių formas, kurios gali atsirasti tarptautinėje teisėje valstybei įvykdžius teisės pažeidimą, ir tie santykiai gali apsiriboti santykiais tarp valstybės- pažeidėjos ir tiesiogiai nukentėjusios valstybės arba liesti taip pat ir kitas valstybes ar kitus tarptautinės teisės subjektus, ir kur jie koncentruojasi į restitucijos ar kompensacijos pareigas arba taip pat suteikia nukentėjusiai valstybei galimybę reaguoti atsakomųjų priemonių būdu. Kitaip tariant jie gali pasireikšti kaip pažeidėjos „valstybės pareiga atstatyti nukentėjusios valstybės teises ir atlyginti padarytą žalą arba kaip pačios nukentėjusios valstybės ar kitų subjektų teisė pritaikyti valstybės- pažeidėjos atžvilgiu sankciją, kurią leidžia tarptautinė teisė.“¹⁰⁵ O visa tai įgyvendinus,

⁹³ *Phosphates in Morocco*, Preliminary Objections, 1938: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_AB/AB_74/01_Phosphates_du_Maroc_Arret.pdf prisijungimo laikas 2006-11-02. P. 29.

⁹⁴ *Corfu Channel*, Merits, Merits, 1949: http://www.icj-cij.org/cijwww/icasces/icc/icc_ijudgment/iCC_ijudgment_19490409.pdf: prisijungimo laikas 2006-05-09. P. 18, 22.

⁹⁵ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (*Nicaragua v. United States of America*), Merits, 1986: http://www.icj-cij.org/cijwww/icasces/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19860627.pdf: prisijungimo laikas 2006-11-01. P. 54.

⁹⁶ *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory opinion, 1949: <http://www.icj-cij.org/cijwww/idecisions/summaries/iisunsummary490411.htm>: prisijungimo laikas 2006-11-06. P. 2.

⁹⁷ *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania*, Second Phase, Advisory opinion, 1950: <http://www.icj-cij.org/cijwww/idecisions/summaries/igaunsummary500718.htm>: prisijungimo laikas 2005-12-03. P. 2.

⁹⁸ Ten pat. P. 228.

⁹⁹ Pagal: Komentarą straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 66. 7 iš šių sprendimų, priimtas 1901m., pakartojo, kad „universaliai pripažįstamas tarptautinės teisės principas nustato, kad valstybė yra atsakinga už [...] teisės pažeidimus, įvykdytus jos atstovų...“ UNRIAA., vol. XV, pp. 399, 401, 404, 407, 408, 409, 411 (1901).

¹⁰⁰ Pagal: ten pat. UNRIAA, vol. IV, p. 669(1931). P. 678.

¹⁰¹ Pagal: ten pat. UNRIAA, vol. IV, p. 691 (1931). P. 701.

¹⁰² Pagal: ten pat. *Rainbow Warrior* (*New Zealand/France*), UNRIAA, vol. XX, p. 217 (1990).

¹⁰³ Pagal: ten pat. *Rainbow Warrior* (*New Zealand/France*), UNRIAA, vol. XX, (1990). P. 251, paragr. 75.

¹⁰⁴ Komentarą straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 67.

¹⁰⁵ Pagal: Vadapalas V. Tarptautinė teisė.- 1998. p. 341-342. ACDI 1970, vol. 2, p. 382.

pasielkiamas vienas pagrindinių tarptautinės teisės tikslų, kuris yra garantuoti proporcingą teisių ir pareigų pusiausvyrą bei užtikrinti tarptautinių sutarčių laikymąsi.

Faktas, kad, pagal straipsnių projekto 1 str.,¹⁰⁶ kiekviena tarptautinė neteisėta valstybės veika sukelia tai valstybei tarptautinę atsakomybę nereiškia, kad kitos valstybės negali būti taip pat laikomos atsakingomis už nagrinėjamą elgesį ar žalą, sukeltą kaip tos veikos rezultata. Pagal straipsnių projekto 2 skyrių, toks elgesys gali būti priskirtas kelioms valstybėms tuo pat metu. Pagal straipsnių projekto 4 skyrių, viena valstybė gali būti atsakinga už tarptautinę neteisėtą veiką kitai valstybei, pavyzdžiui, jei veika buvo įgyvendinama pagal jos nurodymus ar kontrolę. Nepaisant to, pagrindinis tarptautinės teisės principas yra tas, kad kiekviena valstybė atsakinga už savo elgesį, jos tarptautinių įsipareigojimų pažeidimo atveju¹⁰⁷.

Taigi, galima teigti, kad valstybės atsakomybės teisės nagrinėjimo dalykas yra valstybės tarptautinis įsipareigojimas, kurio pažeidimas sukelia valstybei atsakomybę.

2.2. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus sąlygos

Straipsnių projekto 1 str.¹⁰⁸ nurodo pagrindinį principą, kad kiekviena tarptautinė neteisėta valstybės veika sukelia tarptautinę atsakomybę. Straipsnių projekto 2 str. apibrėžia sąlygas, kurių reikia, kad egzistuoūt tarptautinė neteisėta valstybės veika:

- 1) įvykdyta veika privalo būti priskiriama valstybei pagal tarptautinę teisę.
- 2) veika privalo pažeisti tarptautinę teisinę pareigą, galiojančią tai valstybei tuo metu, kai ta veika buvo padaryta.

Šie du elementai buvo nustatyti, pavyzdžiui, Nuolatinio Tarptautinio teisingumo teismo *Phosphates in Morocco* byloje. Teismas susiejo tarptautinės atsakomybės nustatymą su egzistavimu „veikos, priskiriamos valstybei ir apibūdinamos kaip priešingos kitos valstybės teisei (ėms) pagal sutartį“¹⁰⁹ egzistavimu. Tarptautinis teisingumo teismas taip pat nurodė į šiuos du elementus ir kitais atvejais. Pvz., *United States Diplomatic and Consular Staff* byloje jis pažymėjo, kad nustatyti Irano atsakomybę [...] „pirma, privaloma nustatyti, koku laikotarpiu svarstomos veikos gali būti laikomos kaip teisėtai priskiriamos Irano valstybei. Antra, privaloma nagrinėti jų atitikimą ar neatitikimą Irano pareigoms pagal galiojančias sutartis ar pagal bet kokias kitas tarptautinės teisės taisykles, kurios gali būti taikomos.“¹¹⁰ Panašiai ir *Dickson Car Wheel Company* byloje Meksikos- Jungtinių Tautų Bendrų ieškinių Komisija pažymėjo, kad sąlyga, kurios reikia, kad valstybei kiltų tarptautinė atsakomybė, yra ta, „kad neteisėta tarptautinė

¹⁰⁶ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P.67, paragr. 6.

¹⁰⁷ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 67.

¹⁰⁸ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 68- 69.

¹⁰⁹ *Phosphates in Morocco*, Preliminary Objections, 1938: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_AB/AB_74/01_Phosphates_du_Maroc_Arret.pdf prisijungimo laikas 2006-11-02. P. 22.

¹¹⁰ *Case concerning United States diplomatic and consular staff in Tehran (United States of America v. Iran)*, Merits, 1980: http://www.icj-cij.org/icjwww/icasir/iusir_ijudgment/iusir_ijudgment_19800524.pdf : prisijungimo laikas 2006-03-05. Paragr. 56.

veika gali būti priskirta jai, kuri yra egzistuojantis išipareigojimo pažeidimas, priskirto jai pagal tarptautines teisės normas.“¹¹¹

Kartais priskyrimo elementas apibūdinamas kaip „subjektyvus“, o pažeidimo elementas kaip „objektyvus.“ Tarptautinės sutarties taisyklės pažeidimas priklauso nuo valstybės organų ar atstovų ketinimo ar žinojimo ir ta prasme gali būti „subjektyvus.“ Pavyzdžiui, 1948m. Genocido konvencijos¹¹² 1 str. nustato, kad „dabartinėje konvencijoje genocidas reiškia bet kokią iš sekančių veiksmų, įvykdytą su intencija sunaikinti visiškai ar iš dalies nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę kaip tokią...“. Kitose bylose pareigos pažeidimo elementas gali būti „objektyvus“ ta prasme, kad valstybės organų ar agentų ketinimas ar žinojimas gali būti nesvarbūs. Ar atsakomybė yra „objektyvi“ ar „subjektyvi“ priklauso nuo aplinkybių, taip pat ir nuo pagrindinės pareigos turinio. Taigi, projekto straipsniai nenustato bendros taisyklės šiuo atžvilgiu. Tokie standartai keičiasi iš vieno konteksto į kitą dėl priežasčių, kurios iš esmės yra susijusios su tarptautinės sutarties nuostatos ar kitos taisyklės, nustatančios pagrindinę pareigą, objektu ar tikslu. Jie nustatomi aiškinant ir taikant pagrindines taisykles, įpareigojančias konkrečiu atveju¹¹³.

Taigi, svarbiausias aspektas yra tas, kad įvykdyta neteisėta veika, pažeidžianti tarptautinį išipareigojimą, turi būti priskirta valstybei, remiantis galiojančiomis tarptautinės teisės normomis, vertinant konkrečias kiekvienos bylos aplinkybes.

Elgesys, priskirtas valstybei, gali susidėti iš veiksmų ar neveikimo. Bylų, kuriose valstybės tarptautinė atsakomybė remiasi neveikimo pagrindu, yra tiek pat gausu, kiek ir tų, kuriose remiamasi pozityviais veiksmais. Be to, gali būti sunku atskirti „neveikimą“ nuo supančių aplinkybių, kurios yra svarbios nustatyti atsakomybę.¹¹⁴ Pavyzdžiui, Corfu Channel byloje Tarptautinis teisingumo teismas laikė, „kad buvo pakankamas pagrindas kilti Albanijos atsakomybei, kuri žinojo arba privalėjo žinoti apie buvimą minų teritoriniuose vandenyse ir neįspėjo trečiosios šalies jų buvimu.“¹¹⁵ Diplomatic and Consular Staff byloje teismas padarė išvadą, kad „Irano atsakomybė kilo dėl jos valdžios „neveikimo“, kuri „nesiėmė tinkamų priemonių“ aplinkybėmis, kurios tokių priemonių aiškiai reikalavo.“¹¹⁶ Kitose bylose tai gali būti kombinacija veiksmo ir neveikimo, kurie yra atsakomybės pagrindas.¹¹⁷

¹¹¹ Pagal: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 69. UNRIIAA, vol. IV, p. 669 (1931), P. 678.

¹¹² 1948 m. Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą // Valstybės Žinios, 2006.07.22, Nr.: 80, Publ. Nr.: 3141.

¹¹³ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 70.

¹¹⁴ Ten pat.

¹¹⁵ Corfu Channel, Merits, 1949: http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/icc/icc_jjudgment/icc_jjudgment_19490409.pdf: prisijungimo laikas 2006-05-09, P. 22- 23.

¹¹⁶ Case concerning United States diplomatic and consular staff in Tehran (United States of America v. Iran), 1980 (MERITS): http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iusir/iusir_jjudgment/iusir_jjudgment_19800524.pdf: prisijungimo laikas 2006-03-05. Paragr. 63, 67.

¹¹⁷ Pagal: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 70. Pavyzdžiui, Hagos konvencijos (8) 1907 m. spalio 18d. 4 str. numatantis dėjimą automatinį povandeninių minų, neutrali valdžia, kuri dėjo minas pajūryje, bet nepranešė kitoms sutarties šalims, kas buvo būtina, todėl yra atsakinga už tai.: Žiūrėti J.B. Scott, The Proceedings of the Hague Peace Conferences: The Conference of 1907 (New York, Oxford University Press, 1920), vol. I, p. 643.

Taigi, tarptautinės valstybių atsakomybės pagrindas yra tarptautinė neteisėta veika, nesvarbu, ar ji pasireiškia veiksmis, ar neveikimu, ar jų kombinacija.

Tarptautinė neteisėta veika privalo būti priskiriama valstybei, tik tada tai valstybei gali kilti atsakomybė už ją. Valstybė yra faktinis organizuotas teisinis subjektas su pilnais įgaliojimais veikti pagal tarptautinę teisę. Bet pripažįstant tai, nėra paneigiamas elementarus faktas, kad valstybė negali veikti pati. „Valstybės veiksmas“ privalo apimti tam tikro žmogaus ar žmonių grupės tam tikrus veiksmus ar neveikimus: „Valstybės gali veikti tiktai per agentus ar savo atstovus“¹¹⁸ Klausimas yra tas, kurie asmenys turėtų būti laikomi kaip veikiantys valstybės vardu, t.y. kas sudaro „valstybės veiksmą“ tarptautinės atsakomybės tikslais.¹¹⁹

Antra sąlyga egzistavimui tarptautinės valstybės neteisėtos veikos yra ta, kad veika, priskirta valstybei, privalo pažeisti galiojantį valstybės tarptautinį įsipareigojimą. Valstybės tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas gali būti ir sutartinių, ir nesutartinių įsipareigojimų pažeidimas.¹²⁰ Nuosprendyje dėl jurisdikcijos *Factory at Chorzów* byloje Nuolatinis tarptautinis teisingumo teismas naudojo žodžius „bet kokio įsipareigojimo“¹²¹ pažeidimas. Jis naudojo tą pačią išraišką vėlesniame bylos nuosprendyje iš esmės.¹²² Tarptautinis teisingumo teismas nurodė aiškiai į tai *Reparation of Injuries* patariamojoje nuomonėje.¹²³ Arbitražinis tribunolas *Rainbow Warrior* byloje nurodė į „bet kokią pažeidimą bet kokio valstybės įsipareigojimo.“¹²⁴ Praktikoje terminai tokie kaip „neįvykdymas tarptautinių įsipareigojimų“, „veiksmas, neatitinkantis tarptautinių įsipareigojimų“, „pažeidimas bet kokio tarptautinio įsipareigojimo“ yra taip pat naudojami.¹²⁵ Galima teigti, kad visos šios formuluotės iš esmės tą patį reiškia. Frazė, pateikta straipsniuose, yra „pažeidimas bet kokio tarptautinio įsipareigojimo“ atitinka Tarptautinio teisingumo teismo statuto 36 str 2 d c) punktą.¹²⁶

Taigi, pagrindinis valstybių atsakomybės reguliavimo dalykas yra tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas, nesvarbu kokio pobūdžio.

Tarptautinėje teisėje įsipareigojimo pažeidimas dažnai yra prilyginamas veikai, priešingai kitų teisėms. Nuolatinis tarptautinio teisingumo teismas nustatė veiką, „priešingą kitos

¹¹⁸ German settlers in Poland, Advisory opinion, 1923: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_B/B_06/Colons_allemands_en_Pologne_Avis_consultatif.pdf; prisijungimo laikas 2006-11-03. P. 22.

¹¹⁹ Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 71.

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ *Factory at Chorzów, Jurisdiction*, 1927: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_09/28_Usine_de_Chorzow_Competence_Arret.pdf; prisijungimo laikas 2005-11-03. P. 21.

¹²² *Factory at Chorzów, Merits*, 1928: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf; prisijungimo laikas 2005-10-02. P. 25, 29.

¹²³ *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory opinion, 1949: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iisunsummary490411.htm>; prisijungimo laikas 2006-11-06. P. 2.

¹²⁴ Pagal: Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 72. *Rainbow Warrior* (New Zealand/France), UNRIIAA, vol. XX, p. 217 (1990), at p. 251, para. 75.

¹²⁵ Pagal: ten pat. 1930m. Tautų Sąjungos [...] konferencijoje terminas „bet koks neįvykdymas valstybės tarptautinių įsipareigojimų“ buvo priimtas: *Yearbook* ... 1956, vol. II, p. 225.

¹²⁶ Tarptautinio teisingumo teismo statutas: http://www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasictext/ibasicstatute.htm#CHAPTER_II; prisijungimo laikas 2006-11-02. Pagal šio statuto 36 str. 2d. c) punktą, valstybės, dabartinio Statuto šalys, gali bet kuriuo metu deklaruoti, kad jos pripažįsta privalomą teismo jurisdikciją dėl teisinių ginčų dėl egzistavimo bet kokio fakto, kuris, jei nustatyta, sudarytų tarptautinio įsipareigojimo pažeidimą, nesudarydamos specialaus susitarimo, kai bet kuri kita valstybė yra priėmusi tokį patį įsipareigojimą.

valstybės, nustatytoms sutartyje, teisėms“ nuosprendyje *Phosphates in Morocco* byloje.¹²⁷ Byla yra susijusi su daugiašale sutartimi, kuri reguliavo šalių abipuses teises ir pareigas, bet taip pat buvo nagrinėtas tarpusavio ryšys tarp įsipareigojimų ir teisių, kaip tarptautinės teisės bendras bruožas.¹²⁸

Iš to galima daryti išvadą, kad tarptautinė neteisėta veika turi būti priešinga valstybės tarptautiniams sutartiniais įsipareigojimams ir taip pažeisti kitų valstybių teises, pvz., gauti naudos iš tarptautinės sutarties įsipareigojimų įvykdymo. Be to, tam tikros tokios naudos netekimo dėl įsipareigojimo (-ų) pažeidimo mastas skiriasi, priklausomai nuo kiekvienos bylos aplinkybių.

Nėra išimčių dviems būtinoms sąlygoms, kurių reikia, kad veika būtų kvalifikuojama kaip tarptautinė neteisėta veika, nustatytoms straipsnių projekto 2 str., kurios yra - veika turi būti priskiriama valstybei pagal tarptautinę teisę ir turi būti įvykdytas ta veika tarptautinio valstybės įsipareigojimo pažeidimas. Klausimas kyla, ar tos dvi būtinės sąlygos yra pakankamos. Kartais laikoma, kad tarptautinė atsakomybė nėra apribota valstybės elgesiu, nepaisant jos įsipareigojimų, nebent kai kurie kiti elementai egzistuoja, ypač „žala“ kitai valstybei. Bet ar tokie elementai yra reikalingi priklausomai nuo pagrindinės pareigos turinio ir nėra bendros taisyklės šiuo aspektu. Pavyzdžiui, pareiga pagal sutartį įvykdyti tam tikrą jos nuostatą yra pažeista nevykdymu tos nuostatos ir nėra būtina kitai valstybei nurodyti bet kokią specifinę žalą, nuo kurios ji kenčia dėl priežasties to neįvykdymo. Ar tam tikra pareiga yra pažeista atsakingos valstybės neveikimo, priklausomai nuo pirminės pareigos turinio ir aiškinimo, ir negali būti nustatoma abstrakčiai.¹²⁹

Kyla klausimas, ar kaltė sudaro būtiną valstybės tarptautinės neteisėtos veikos elementą.¹³⁰ Nėra jokio specifinio reikalavimo psichiniam elementui pirminės pareigos požiūriu, tai yra tik valstybės veika, kuri yra svarbi, nepriklausomai nuo jokio ketinimo.¹³¹

Straipsnių projekto 2str. a) punkte terminas „priskyrimas“ yra naudojamas pažymėti priskyrimo operaciją tam tikro veikimo ar neveikimo valstybei.

Straipsnių projekto 2 str. b) punkte nuoroda yra padaryta į tarptautinio įsipareigojimo pažeidimą labiau nei į tarptautinės teisės taisyklės ar normos pažeidimą. Jos esmė - to įsipareigojimo taikymas atsakingai valstybei konkrečiu atveju.

Galima teigti, kad valstybė, įvykdžiusi tarptautinę sutarties pažeidimą, privalo: nutraukti tą pažeidimą, užtikrinti jo nepakartojamumą, suteikti visišką reparaciją ir kartais palūkanas. Paanalizuokime tai konkrečiau.

¹²⁷Phosphates in Morocco, Preliminary Objections, 1938: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_AB/AB_74/01_Phosphates_du_Maroc_Arret.pdf prisijungimo laikas 2006-11-02. P. 22.

¹²⁸ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 72.

¹²⁹ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 72- 73.

¹³⁰ Ten pat. P. 73.

¹³¹ Ten pat. P. 73..

2.3. Nutraukimas tarptautinės neteisėtos veikos ir užtikrinimo bei nepakartojamumo garantijos

Straipsnių projekto 30 str. nagrinėja 2 atskirus, bet susijusius klausimus,¹³² kylančius dėl tarptautinio įsipareigojimo pažeidimo: atsakingos valstybės nutraukimas tarptautinės neteisėtos veikos ir užtikrinimo bei nepakartojamumo garantijos, jei aplinkybės taip reikalauja. Yra ir atstatymo ir atkūrimo teisinių santykių, paveiktų pažeidimo, aspektai. Nutraukimas yra negatyvus aspektas būsimo įvykdymo, susijusio su siekimu užbaigti besitęsiančią neteisėtą veiką, o užtikrinimas ir garantijos atlieka prevencinę funkciją ir gali būti apibūdinamos kaip pozityvus sustiprinimas būsimo įvykdymo. Besitęsiantis galiojantis įsipareigojimas yra būtina prielaida abiejų: ir nutraukimo, ir užtikrinimo bei nepakartojamumo garantijų, kadangi, jei įsipareigojimas baigiasi dėl pažeidimo, nutraukimo klausimas nekyla ir tuo atveju, užtikrinimas ir garantijos nėra laikomos svarbiais.¹³³

Nutraukimas yra svarbus visoms neteisėtoms veikoms, kurios tęsiasi „nepaisant, ar valstybės elgesys yra veikimas ar neveikimas[...]...“¹³⁴

Tribunolas Rainbow Warrior byloje akcentavo „dvi esmines sąlygas, artimai susijusias“ su iškilusiu reikalavimu nutraukti neteisėtą veiką, „būtent, kad neteisėta veika turi besitęsiantį pobūdį ir kad pažeista taisyklė dar galioja laiku, kuriuo sprendimas yra priimtas.“¹³⁵ „Straipsnių projekto 30 str. taip pat apima situacijas, kur valstybė pažeidė pareigą daug kartų, leidžiant numanyti galimybę tolesnių pakartojimų. Frazė „jei tai tęsiasi“ straipsnių projekto 30 straipsnio a) punkto pabaigoje skirta numatyti abi situacijas.“¹³⁶

Taigi, neteisėtos veikos nutraukimas aktualus yra tada, kai galioja pažeistas tarptautinis įsipareigojimas.

„Nutraukimas elgesio, pažeidžiančio tarptautinį įsipareigojimą, yra pirmas reikalavimas, panaikinant tarptautinės neteisėtos veikos pasekmes. Reparacija yra viena iš dviejų bendrų tarptautinės neteisėtos veikos pasekmių.“¹³⁷

Nutraukimas yra dažnai ginčo išsprendimo pagrindas, o tas ginčas kyla iš tarptautinio įsipareigojimo pažeidimo.¹³⁸ Jo dažnai reikalauja ne tik valstybės, bet taip pat tarptautinės organizacijos organai, tokie kaip Generalinė Asamblėja ir Saugumo Taryba, kai susiduriama su

¹³² Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 216.

¹³³ Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 70 str. 1d.

¹³⁴ Pagal: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 216. Rainbow Warrior, UNRIIAA, vol. XX, p. 217 (1990), at p. 270, para. 113.

¹³⁵ Pagal: ten pat. P. 217. Ten pat. P. 270, paragr. 114.

¹³⁶ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 217, paragr. 3.

¹³⁷ Ten pat. Paragr. 4.

¹³⁸ Pagal: ten pat. Pasaulinės prekybos organizacijos (PPO) ginčo išsprendimo mechanizmo pagrindas yra labiau nutraukimas nei reparacija: Susitarimo, PPO pasiekto 1994-04-15, 2 priede yra susitarimas dėl taisyklių ir procedūrų, pagrindinių ginčo išsprendimui, ypač 3 str. 7 punktą, kuris nustatė kompensaciją „tiksliai jei neatidėliotinas priemonės nutraukimas yra nepraktiškas ir kaip laikina priemonė iki priemonės nutraukimo, kuris neatitinka numatyto susitarimo“. Išskyrimas nutraukimo ir reparacijos dėl PPO tikslų matomas, pavyzdžiui: Australia- Subsidies Provided to Producers and Exporters of Automotive Leather, Panel Report, 21 January 2000 (WTO doc. WT/DS126/RW), paragr. 6.49.

rimtais tarptautinės teisės pažeidimais. Priešingai, reparacija, kuri yra svarbi daugeliu atvejų, gali būti svarbiausias klausimas tarp valstybių dėl atsakomybės klausimų.¹³⁹

Taigi, tiek nutraukimas tarptautinės neteisėtos veikos, tiek reparacija yra pagrindiniai reikalavimai, siekiant pašalinti žalingas tarptautinės neteisėtos veikos pasekmes. Paanalizuokime.

Nutraukimo funkcija užbaigiamas tarptautinės teisės pažeidimas ir garantuojamas pirminės taisyklės besitęsiantis galiojimas ir veiksmingumas. Taigi, atsakingos valstybės pareiga nutraukti pažeidimą gina interesus ir nukentėjusios valstybės ar valstybių, ir interesus tarptautinės bendruomenės kaip visumos, jei tai buvo pažeidimas paprotinės tarptautinės normos, užtikrinant ir garantuojant tarptautinės teisės taisyklės taikymą. Yra kelios priežastys laikyti nutraukimą daugiau nei tik pareigos įvykdyti pirminį išipareigojimą funkcija. Pirma, nutraukimo klausimas iškyla pažeidimo atveju. Kas privalo tada įvykti priklauso ne tik nuo pirminės pareigos aiškinimo, bet taip pat ir nuo antrinių taisyklių aiškinimo dėl priemonių. Antra, besitęsiančios neteisėtos veikos yra bendras bruožas atvejų, užtraukiančių valstybėms atsakomybę.¹⁴⁰

Taigi, nutraukimą galima laikyti kaip pradinį pagrindą, siekiant panaikinti visas tarptautinės neteisėtos veikos pasekmes.

„Nutraukimo klausimas, dažnai iškylantis, yra glaudžiai susijęs su reparacija ir ypač restitucija. Nutraukimo rezultatas gali būti neatskiriamas nuo restitucijos, pavyzdžiui, atvejais, kurie apima įkaitų paleidimą ar užgrobtų objektų ar priemonių grąžinimą. Tačiau, skirtingai nuo restitucijos, nutraukimas nėra proporcingumo apribojimų subjektas. Jis gali versti įvykdyti besitęsiantį išipareigojimą, net kai tiesioginis sugrąžinimas į status quo ante yra negalimas, ar gali tikrai būti pasiekiamas apytiksliai būdu.“¹⁴¹

Taigi, galima teigti, kad nutraukimas leidžia tiksliai nustatyti reparaciją, nes priešingai-reparacijos mastas nuolat didėtų.

Sunkumas išskirti nutraukimą ir restituciją yra pavaizduotas Rainbow Warrior byloje. Naujoji Zelandija, siekdama dviejų agentų, sulaikytų Hao saloje, sugrąžinimo, teigė, kad, Prancūzija buvo įpareigota grąžinti juos, sulaikytus saloje, po 3 metų, bet ta pareiga nenustojo galioti, kadangi laikas, praleistas saloje, nebuvo skaičiuojamas tuo tikslu. Tribunalas su tuo nesutiko. Jo nuomone, pareiga galiojo 3m. terminą, kuris pasibaigė ir nėra klausimų dėl nutraukimo.¹⁴² Taigi „grąžinimas į status quo ante buvo nežymus ar bereikšmis, jei pažeistas

¹³⁹ Žvejybos byla: Fisheries Jurisdiction, Merits, (Federal Republic of Germany v. Iceland), 1974: http://www.icj-cij.org/icjwww/icasel/ibi/ibi_jjudgment/ibi_jjudgment_19740725.pdf; prisijungimo laikas 2006-12-01. Paragr. 65-76; Gabčikovo- Nagymaros projekto byla: Case concerning the Gabčikovo-Nagymaros Project, 1997: http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ih/ihjudgment/ih_jjudgment_970925_frame.htm; prisijungimo laikas 2006-10-03. Paragr. 153

¹⁴⁰ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 218.

¹⁴¹ Ten pat. Paragr. 7.

¹⁴² Pagal: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 266, paragr. 105.

įsipareigojimas daugiau nebeegzistavo. Atvirkščiai, nėra galimybės, egzistuojančios nukentėjusiai valstybei, atsisakyti restitucijos, jei besitęsiantis pažeisto įsipareigojimo įvykdymas priklauso atsakingai valstybei ir nukentėjusioji valstybė nėra kompetentinga atleisti ją nuo tokio įvykdymo.¹⁴³

Straipsnių projekto 30 str. b) punktas nagrinėja įsipareigojimą atsakingos valstybės siūlyti atitinkamas nepakartojamumo garantijas, jei aplinkybės to reikalauja. Garantijos yra susijusios su pasitikėjimo atstatymu besitęsiančiuose tarptautiniuose santykiuose, nors jos taikomos lanksčiau nei nutraukimas ir nėra visada jų reikalaujama. Jos yra paprastai tada, kai nukentėjusi valstybė turi priežastį tikėti, kad vien tik atstatymas ankstesnės situacijos negina jos pakankamai. Pavyzdžiui, dėl pasikartojančių demonstracijų prieš JAV ambasadą Maskvoje 1964-1965 Prezidentas Džonsonas teigė, kad:

„JAV Vyriausybė privalo atkakliai reikalauti, kad jos diplomatinės įstaigos ir personalas būtų ginami, kaip reikalauja tarptautinė teisė ir paprotys, kas yra būtina diplomatinių santykių tarp valstybių palaikymui. Apgailėstavimas ir kompensacija nesudaro pakankamos gynybos.“¹⁴⁴

Tokie reikalavimai išreiškia ateities lūkesčius ir yra susiję su kitais galimais pažeidimais. Jie grindžiami prevencija labiau nei reparacija.¹⁴⁵

„Užtikrinimas yra normaliai gaunamas žodžiu, tuo tarpu nepakartojamumo garantijos apima daugiau- pavyzdžiui, prevencines priemones, kurių ėmėsi atsakinga valstybė išvengti pažeidimo pakartojamumo.“¹⁴⁶

Taigi, galima teigti, kad tiek užtikrinimo, tiek nepakartojamumo garantijos suteikia nukentėjusiajai valstybei pagrindą tikėti, kad tarptautinės neteisėtos veikos daugiau nebebus kartos.

LaGrand byla: Vokietija prašė teismo nustatyti, atsižvelgiant į dažnus JAV pažeidimus teisės į konsulinę pagalbą, kad JAV turi pareigą užtikrinti ir garantuoti Vokietijai, kad tokie pažeidimai nepasikartos. JAV teigė, kad garantijos ir užtikrinimas nėra priimtinos priemonės pagal tarptautinę teisę.¹⁴⁷ Teismas patenkino Vokietijos reikalavimą. Jis laikė, kad „JAV buvo įpareigota pateikti Vokietijai užtikrinimą bei garantijas, kad Vokietijos piliečių teisė į konsulinę pagalbą bus gerbiama būsimuose JAV teismuose.“¹⁴⁸

Nors teismas tiksliai ir visapusiškai neišaiškino turinio ir ribų pareigos pateikti nepakartojamumo garantijas ir užtikrinimą, bet jo sprendimas sustiprino tokių priemonių vaidmenį tarptautinėje teisėje. Tai atsispindi ir straipsnių projekto 30 str. b) punkte.

¹⁴³ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 218, paragr. 8.

¹⁴⁴ Pagal: ten pat. P. 219. I.L.M., vol. IV (1965), p. 698.

¹⁴⁵ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 219.

¹⁴⁶ Ten pat. P. 221, paragr. 12.

¹⁴⁷ LaGrand case (Germany v. United States), 2001: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusframe.htm>; prisijungimo laikas 2006-02-02.

Paragr. 119, taip pat paragr. 46- 48 dėl JAV prieštaravimo, kad teismas neturi jurisdikcijos dėl reikalavimų garantijų bei užtikrinimo.

¹⁴⁸ Ten pat. Paragr. 123- 125.

Garantijų rūšis, kurios gali būti reikalaujama tarptautinėje praktikoje nėra pastovi. Taip pat nukentėjusi valstybė paprastai reikalauja garantijų dėl nepakartojimo neteisėtos veikos, nenustatant jokių reikalavimų formai, kurių imamasi¹⁴⁹ arba, kai neteisėta veika paveikia piliečius, garantijų geresnės apsaugos asmenims ir jų turtui.¹⁵⁰

LaGrand byloje teismas pastebi, kad „ši pareiga gali būti įvykdyta įvairiais būdais. Priemonių pasirinkimas privalo būti paliktas Jungtinėms Valstijoms“¹⁵¹ Jis toliau pažymėjo, kad valstybė gali nesiūlyti tvirtos nepakartojamumo garantijos.¹⁵² Ar ji pasielgė tinkamai taip darydama, tai priklauso nuo svarstomos pareigos prigimties.

Kai kuriais atvejais nukentėjusi valstybė gali prašyti atsakingos valstybės priimti specifines priemones arba veikti specifiniu būdu, kad išvengtų pakartojimo. Kartais nukentėjusi valstybė vien tik siekia garantijų iš atsakingos valstybės, kad ateityje ji gerbs nukentėjusios valstybės teises.¹⁵³ Kitais atvejais nukentėjusi valstybė reikalauja, kad specifinės instrukcijos būtų duotos,¹⁵⁴ ar kitaip specifiškai pasielgta.¹⁵⁵ Bet nepakartojamumo garantijos ir užtikrinimas ne visada būna tinkami, net jei jų reikia. Daug priklauso nuo bylos aplinkybių, įskaitant išipareigojimo ir pažeidimo pobūdį. Tiksliau priemonių išimtinis pobūdis yra atskleidžiamas žodžiais „jei aplinkybės taip reikalauja“ straipsnių projekto 30 str. b punkto pabaigoje. Atsakingos valstybės išipareigojimas dėl garantijų nepakartojamumo yra formuluojamas lanksčiais terminais, kad užkirsti kelią rūšims įžeidžiamų ar besaikių reikalavimų, kurie apėmė kai kuriuos reikalavimus garantijų valstybėms praeiityje.¹⁵⁶

Iš to seka išvada, kad nepakartojamumo garantijos gali būti labai įvairios, bet jos suteikiamos tik, kai to reikalauja aplinkybės.

2.4. Reparacija

„Pareiga suteikti visišką reparaciją yra antra bendra atsakingos valstybės pareiga, kylanti dėl tarptautinės neteisėtos veikos įvykdymo.“¹⁵⁷

¹⁴⁹ Pagal: Tams Ch. J. Do serious breaches give rise to any specific obligations of the responsible State // EJIL (2002), Vol. 13 No 5. P. 1165: <http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/13/5/1161?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=responsibility+of+states+of+breaches+of+treaty&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>; prisijungimo laikas 2006-10-27. “Dogger bank” incidente 1904 m. Jungtinė Karalystė siekė “apsaugos nuo pasikartojimo tokių nepakeliamų incidentų”: Martens, Nouveau Recueil, 2nd series, vol. XXXIII, p. 642. Taip pat keitimasis notomis tarp Kinijos ir Indonezijos dėl atakos 1966m., kovojant prieš Kinijos Generalinį konsulą Jakartoje, kai Kinijos užsienio reikalų ministras siekė garantijų, kad tokie atvejai nepasikartotų ateityje: R.G.D.I.P., vol. 70 (1966), p. 1013.

¹⁵⁰ Pagal: ten pat. Tokios garantijos buvo duotos “Doane” incidente (1886): Moore, Digest, vol. VI, pp. 345-346.

¹⁵¹ LaGrand case (Germany v. United States), 2001: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusframe.htm>; prisijungimo laikas 2006-02-02. Paragr. 125.

¹⁵² Ten pat, paragr. 124.

¹⁵³ Pagal: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 222. Pavyzdžiui, 1901m. atvejį, kuriame Osmanų imperija davė formalią garantiją, kad Britanijos, Austrijos ir Prancūzijos pašto įstaigos nuo šiol veiks laisvai jos teritorijoje: R.G.D.I.P., vol. 8 (1901), p. 777, pp. 788, 792.

¹⁵⁴ Pagal: ten pat. Pavyzdžiui, incidentai apimantys „Herzog“ ir „Bundesrath“, 2 Vokietijos laivus, pagrobtus Britanijos karinio jūrų laivyno 1899m. gruodį ir 1900m. sausį per Boero karą, kuriame Vokietija atkreipė Didžiosios Britanijos dėmesį „būtinumu pareikšti instrukcijas Britanijos karinio jūrų laivyno vadams užpildinti ne Vokietijos prekinis laivus vietose netoli karo vietos“: Martens, Nouveau Recueil, 2nd series, vol. XXIX, pp. 456, 486.

¹⁵⁵ Pagal: ten pat. Trail Smelter byloje arbitražo tribunolas reikalavo specifinių priemonių, kad priimtų jas Trail lydykla, įskaitant priemones sukurtas, apsaugoti būsimus reikšmingus dezinfekavimus“: Trail Smelter (United States of America/Canada), UNRIIA, vol. III, p. 1905 (1938, 1941), P. 1934.

¹⁵⁶ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 222.

¹⁵⁷ Ten pat. P. 223, paragr. 1.

Bendras principas dėl įvykdytos tarptautinės neteisėtos veikos pasekmių buvo nustatytas Nuolatinio teismo Fabrikas Chorzów (Factory at Chorzów) byloje:

„Tarptautinės teisės principas yra tas, kad įsipareigojimo pažeidimas apima pareigą suteikti reparaciją atitinkama forma [...]“.¹⁵⁸

Šioje ištraukoje, kuri buvo cituojama ir taikoma daugeliu atvejų,¹⁵⁹ teismas naudojo terminą „reparacija“ pačia bendriausia prasme. Jis atmetė Lenkijos argumentą, kad jurisdikcija aiškinti ir taikyti sutartį nesuteikė jurisdikcijos nagrinėti ginčus dėl formos ir masto reparacijos, kuri turi būti suteikta. Toje ginčo stadijoje Vokietija daugiau nebesiekė nagrinėjamo nacionalinio fabriko ar užgrobtos nuosavybės sugrąžinimo.

Vėlesnėje stadijoje tos pačios bylos teismas nustatė detaliau reparacijos pareigos turinį. Jis teigė:

„Esminis principas, kuris išplaukia iš pačios neteisėtos veikos sąvokos, yra principas, kurį, atrodo, nustatė tarptautinė praktika ir ypač tarptautiniai arbitražai savo sprendimais, ir pagal kurį reparacija turi, kiek tai įmanoma, pašalinti visas neteisėtų veiksmų pasekmes ir atstatyti situaciją, kuri tikrai būtų egzistavusi, jei šie veiksmai nebūtų įvykę. Turi būti įvykdyta restitucija natūra arba, jei ji tapo neįmanoma, sumokėta suma, lygiavertė turtui, kurį būtų tekę grąžinti vykdant restituciją; jei reikia, taip pat turi būti priteisti nuostoliai, kurių nepadengtų restitucija natūra ir atstovaujanti ją pinigų suma, ar vietoje viso to- bendras žalos atlyginimas,- tokie yra principai, kuriais reikia vadovautis nustatant kompensacijos, kuri priklauso už veiksmus, priešingus tarptautinei teisei, dydį.“¹⁶⁰

Restitucija natūra reiškia, kad valstybė pažeidėja privalo atkurti situaciją, kuri egzistavo prieš įvykdant neteisėtą veiką. Jei restitucija natūra negalima, turi būti išmokėta kompensacija už pažeidimu padarytą žalą. Kompensacija apima bet kokią ekonomiškai įvertinamą žalą, kurią patyrė nukentėjusi valstybė.¹⁶¹

Satisfakcija teikiama tada, kai užsienio valstybei padaroma moralinė žala. Pvz.: šalis pažeidėja turi atsiprašyti.¹⁶²

Įsipareigojimas, priklausantis atsakingai valstybei pagal straipsnių projekto 31 str., yra suteikti „visą reparaciją“ kaip buvo nustatyta Factory at Chorzów byloje. Kitaip tariant, atsakinga valstybė privalo siekti „panaikinti visas neteisėtos veikos pasekmes ir atkurti situaciją,

¹⁵⁸ Factory at Chorzów, Jurisdiction, 1927: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_09/28_Usine_de_Chorzow_Competence_Arret.pdf; prisijungimo laikas 2005-11-03. P. 21.

¹⁵⁹ LaGrand case (Germany v. United States of America), 2001: <http://www.icj-cij.org/cijwww/ldocket/igus/igusframe.htm>; prisijungimo laikas 2006-02-02. Paragr. 48.

¹⁶⁰ Factory at Chorzów, Merits, 1928: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf; prisijungimo laikas 2005-10-02. P. 47.

¹⁶¹ Pagal: Akehurst M. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. - Vilnius, 2000. P. 32.

¹⁶² Vadapalas V. Tarptautinė teisė: bendroji dalis. - Vilnius, 1998. p. 343- 344.

kuri tikriausiai būtų egzistavusi, jei ta veika nebūtų buvusi įvykdyta,¹⁶³, naudojant vieną ar daugiau reparacijos formų.

Taigi, nėra reikalaujama panaudoti visas reparacijos formas kiekvienu atveju. Tai priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių.

„Bendra reparacijos pareiga yra suformuluota 31 str., kaip tiesioginis valstybių atsakomybės padarinys [...] bendra reparacijos pareiga kyla automatiškai dėl įvykdytos neteisėtos tarptautinės veikos be atskiro valstybių protesto ar reikalavimo pateikimo.“¹⁶⁴

Taigi, galima teigti, kad reparacija yra dažnai kiekvienos tarptautinės neteisėtos veikos pasekmė, bet tai priklauso nuo pirminės taisyklės turinio. „Kai kuriais atvejais pažeidimo esmė yra sukėlimas faktinės žalos kitai valstybei. Kai kuriais atvejais, tai pasireiškia nesiėmimu būtinų priemonių užkirsti kelią žalai, jei tai buvo įmanoma. Kai kuriais atvejais, yra aiškus išipareigojimas atlikti specifinį aktą, pvz., inkorporuoti vienodas taisykles į vidaus teisę. Kiekvienu atveju, pirminis išipareigojimas apibrėžia, ko yra reikalaujama.“¹⁶⁵

Taigi, tarptautinės neteisėtos veikos žala gali pasireikšti įvairiai.

Atsakingos valstybės išipareigojimas sumokėti visą reparaciją yra susijęs su „žala, sukelta tarptautinės neteisėtos veikos.“ Pagal straipsnių projekto 31 str. 2 dalį, „žala“ apima bet kokią materialinę ar moralinę žalą, sukeltą tos veikos. „Materialinė“ žala – tai žala turtui ar kitiems valstybės interesams ir jos piliečiams. „Moralinė“ žala apima vieną iš šių dalykų: individualų skausmą ar kančią, praradimą mylimųjų ar asmeninį įžeidimą, susijusį su kišimusi į šeimos ar privatų gyvenimą.¹⁶⁶

„Egzistavimas faktinės žalos bus labai svarbus reparacijos formai ir sumai. Bet nėra bendro reikalavimo dėl materialinės žalos ar nuostolių, valstybei yra suteikta teisė siekti bet kokios reparacijos formos.“¹⁶⁷

Iš to seka išvada, kad tokia sudaryta galimybė nukentėjusiajai šaliai pasirinkti leidžia siekti tinkamiausio reparacijos formos, kuri užtikrintų pakankamą pažeistų teisių atkūrimą.

Rainbow Warrior arbitraže buvo iš pradžių teigiama, kad „tarptautinės atsakomybės teorijoje žala yra būtinas pagrindas [...] suteikti reparaciją,“ bet šalys vėliau susitarė, kad [...] „neteisėta veika, pažeidžianti nematerialinius interesus, tokius kaip veikos, paveikiančios valstybės garbę, orumą ar prestižą, suteikia teisę valstybei aukai gauti adekvačią reparaciją, net jei tos veikos nesukėlė piniginių ar materialinių nuostolių valstybei ieškovei.“¹⁶⁸

¹⁶³ Factory at Chorzów, Merits, 1928, P.C.I.J., Series A, No. 17, p. 47: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/cpij/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf prisijungimo laikas 2005-10-02.

¹⁶⁴ Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 224, paragr. 4.

¹⁶⁵ Ten pat. P. 225, paragr. 6.

¹⁶⁶ Ten pat. P. 224.

¹⁶⁷ Ten pat. P. 226, paragr. 7.

¹⁶⁸ Pagal: Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 226. Rainbow Warrior (New Zealand/France), UNRIIAA, vol. XX, p. 217 (1990). P. 267, paragr. 109.

Tribunolas laikė, kad Prancūzijos padarytas pažeidimas „sukėlė pasipiktinimą ir viešą įžeidimą Naujajai Zelandijai ir sukėlė naują, papildomą nematerialinę žalą [...] moralinės, politinės ir teisinės prigimties, kylančią iš orumo ir prestižo įžeidimo ne tik Naujosios Zelandijos kaip tokios, bet ir jos aukščiausių teisminių ir vykdomųjų valdžių taip pat.“¹⁶⁹

Pagal straipsnių projekto 31 str. 2d., frazė „žalą [...] atsiradusią dėl valstybės padaryto tarptautinės teisės pažeidimo.“ Vadinasi, reparacijos dalykas yra žala, kylanti iš neteisėtos tarptautinės veikos ir priskiriama tai neteisėtai veikai.

Taigi, priežastinis ryšys tarp tarptautinės neteisėtos veikos ir žalos privalo egzistuoti, kad kiltų pareiga suteikti reparaciją, tačiau jis apibūdinamas įvairiai. Pvz.: nuostoliai priskirti tarptautinei neteisėtai veikai kaip tiesioginė žala ar bet kokia tiesioginė žala aplinkai, išnaudojant jos natūralius išteklius. Priežastingumas yra būtina, bet nepakankama sąlyga reparacijai. Žala, kuri yra pernelyg „maža“ negali būti reparacijos subjektu.¹⁷⁰

Bet straipsnių projekte nėra nurodyta, kokia žala yra laikoma maža, tai leidžia daryti išvadą, kad tai turi būti nustatoma, vertinant kiekvienos bylos aplinkybes.

Nukentėjusios šalies nesistengimas išvengti žalos gali sukliudyti kompensavimą ta apimtimi, kuria jos buvo įmanoma išvengti. Požiūris buvo aiškiai išreikštas šiuo aspektu Tarptautinio teismo Gabčíkovo- Nagymaros Project byloje:

„Slovakija taip pat teigė, kad ji veikė pagal pareigą stengtis išvengti nuostolių, kai ji vykdė variantą C. Tai išplaukia iš tokio principo, kad nukentėjusi valstybė, kuri nesiima būtinų priemonių, kad nedidėtų patirta žala, neturi teisės reikalauti kompensacijos už tą žalą, kurios galėjo būti išvengta.“¹⁷¹

Taigi, nukentėjusi valstybė turi imtis visų įmanomų priemonių, kad išvengti žalos padidėjimo.

Dažnai du atskiri faktoriai sukelia žalą. Diplomatic and consular staff byloje¹⁷² pirminis kovotojų studentų (tuo laiku neveikusių kaip valstybės organai ar agentai) pagrobimas įkaitų buvo priskirtas kombinacijai studentų pačių nepriklausomo veiksmo ir Irano valdžios nesiėmimo būtinų priemonių apsaugoti ambasadą. Corfu Channel byloje¹⁷³ žala britų laivams buvo sukurta trečiosios šalies veiksmu, padedant minas ir Albanijos veiksmu, neišpėjant apie jų buvimą. Nors ir tokiais atvejais, svarstoma žala buvo veiksmingai sukurta kombinacijos faktorių, tikrai vienas iš jų yra priskiriamas atsakingai valstybei. Corfu Channel byloje, pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė susigražino visą sumą savo ieškinio prieš Albaniją, pagrįsdama pastarosios neteisėtu neišpėjimu

¹⁶⁹ Ten pat. P. 267, paragr. 110.

¹⁷⁰ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 228.

¹⁷¹ Case concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project, 1997: http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ih/ihjudgment/ihjudgment_970925_frame.htm: prisijungimo laikas 2006-10-03. Paragr. 80.

¹⁷² Case concerning United States diplomatic and consular staff in Tehran (United States of America v. Iran), Merits, 1980: http://www.icj-cij.org/icjwww/icases/iusir/iusir_judgment/iusir_judgment_19800524.pdf: prisijungimo laikas 2006-03-05. P. 58, 61.

¹⁷³ Corfu Channel case, Merits, 1949: http://www.icj-cij.org/icjwww/icases/icc/icc_judgment/icc_judgment_19490409.pdf: prisijungimo laikas 2006-05-09. Paragr.: 17-18, 22-23.

apie minas, nors ir Albanija pati ir nepadėjo minų.¹⁷⁴ Diplomatic and consular staff byloje Irano islamiška respublika buvo laikoma visiškai atsakinga už įkalinimą įkaitų nuo to momento, kai ji negynė jų.¹⁷⁵

Zafiro byloje tribunolas įvertino atsakingos valstybės pareigą įrodyti, kokia dalis žalos nėra priskiriama jos veikai. Jis teigė:

„... aišku, kad ne visa žala buvo padaryta kinų Zafiro įgulos. Įrodymai nurodo, kad nenustatyta žalos dalis buvo padaryta Filipinų sukilėlių ir panašu, kad kai kuri žalos dalis buvo padaryta Kinijos kompanijos darbuotojų. Bet mes nemanome, kad yra pareiga D.Britanijai įrodyti tiksliai, kokios žalos dalies padarymu yra kaltinamas Zafiras. Kadangi Kinijos įgula Zafiro dalyvavo esminiu mastu ir žalos dalis priskiriama nežinomiems blogą dariusiems negali būti nustatyta, mes esame priversti laikyti JAV atsakingą visiškai.“¹⁷⁶

Straipsnių projekto 34 str. nustato reparacijos formas, kurios atskirai ar kartu įvykdo įsipareigojimą- suteikti visišką reparaciją dėl žalos, kurią sukėlė tarptautinė neteisėta veika.¹⁷⁷

Factory at Chorzów byloje žala buvo turtinė ir Nuolatinis teisingumo teismas nagrinėjo tik dvi reparacijos formas, t.y. restituciją ir kompensaciją. Taigi, visiška reparacija vykdoma restitucijos, kompensacijos ir satisfakcijos formomis, priklausomai nuo to, kaip reikalauja aplinkybės. Straipsnių projekto 34 str. nurodo, kad visiška reparacija gali būti pasiekama tam tikrais atvejais kartu taikant skirtingas reparacijos formas. Pvz., atkūrimas situacijos, kuri egzistavo prieš tarptautinės sutarties pažeidimą, gali nebūti pakankamas visiškai reparacijai suteikti, kai tarptautinė neteisėta veika sukėlė papildomą turtinę žalą (pvz., žala kilusi iš nuostolių dėl neteisėtai užgrobtos turto naudojimo). Taigi, kad panaikinti visas tarptautinės neteisėtos veikos pasekmes, gali būti reikalaujama suteikti kai kurias ar visas reparacijos formas, priklausomai nuo žalos, kuri buvo sukurta, tipo ir apimties.¹⁷⁸

Taigi, nesvarbu, ar bus reparacija vykdoma viena ar keliomis formomis, bet svarbiausia, kad ji būtų suteikta tokia, kad atlygintų visą žalą, patirtą kaip tarptautinės neteisėtos veikos rezultatas.

Pažeistas pirminis įsipareigojimas gali taip pat vaidinti svarbią rolę, reparacijos formos ir apimties atžvilgiu. Ypač restitucijos taikymo atvejais, išskyrus nukentėjusios valstybės asmenų, turto ar teritorijos grąžinimo, grąžinimas į status quo ante turi būti taikomas, atsižvelgiant į susijusių valstybių teises ir kompetencijas. Tai gali būti atvejis, pvz., kai procedūrinis reikalavimas sąlygoja pastovių valstybės įgaliojimų įvykdymą, tokiais atvejais,

¹⁷⁴Corfu Channel (Assessment of the Amount of Compensation), 1949: http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/icc/icc_judgment/icc_judgment_19491215.pdf; prisijungimo laikas 2006-05-09. P. 249.

¹⁷⁵ Case concerning United States diplomatic and consular staff in Tehran (United States of America v. Iran), Merits, 1980: http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iusir/iusir_judgment/iusir_judgment_19800524.pdf; prisijungimo laikas 2006-03-05. Paragr. 61- 63.

¹⁷⁶ Pagal: ten pat. P. 231. The Zafiro., UNRIIAA, vol. VI, p. 160 (1925), pp. 164-165.

¹⁷⁷ Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 235

¹⁷⁸ Ten pat. P. 235- 236

restitucija neturėtų duoti nukentėjusiai valstybei daugiau nei ji būtų turėjusi teisę gauti, jei įsipareigojimas būtų įvykdytas.¹⁷⁹

Proporcingumo principas yra taikomas kiekvienai reparacijos formai, atsižvelgiant į jos specifinį pobūdį. Taigi, restitucija yra netaikoma, jei ji sudarytų naštą, kuri būtų neproporcinga naudai, kurios siekia nukentėjusi ar kita šalis. Pagal straipsnių projekto 31 str., kompensacija yra apribota žala, faktiškai patirta kaip tarptautinės neteisėtos veikos rezultatas ir išskiria žalą, kuri yra netiesioginė ar maža. Pagal straipsnių projekto 37 str. 3 d., satisfakcija privalo būti proporcinga patirtai žalai.¹⁸⁰ Taigi, taikant kiekvieną iš reparacijos formų yra laikomasi proporcingumo principo.

Iš to seka išvada, kad kokia reparacijos forma ar formomis bus įvykdyta pareiga suteikti visišką reparaciją, priklauso nuo konkretaus atvejo aplinkybių, tarptautinės neteisėtos veikos sukeltos žalos pobūdžio bei pažeisto įsipareigojimo turinio, taip garantuojant proporcingą pažeistų nukentėjusiosios šalies teisių atstatymą.

2.5. Palūkanos

Pagal straipsnių projekto 38 str., ne kiekvienu atveju palūkanos yra autonomiška reparacijos forma ar būtina kompensacijos sudedamoji dalis. Dėl šios priežasties straipsnių projekto 38 str. terminas „pagrindinė suma“ yra naudojamas labiau nei kompensacija. Vis dėlto, kai kuriais atvejais palūkanų priteisimo gali būti reikalaujama, kad suteikti visišką reparaciją už žalą, atsiradusią dėl tarptautinės neteisėtos veikos. Jis yra dažniausiai atskirai nagrinėjamas ieškiniuose dėl reparacijos ir tribunolų sprendimuose.¹⁸¹

Taigi, kartais palūkanos gali būti būtina sąlyga, užtikrinant, kad visiška reparacija būtų suteikta nukentėjusiai valstybei.

Pripažįstamas yra bendras principas, kad nukentėjusi valstybė turi teisę į palūkanas, skaičiuojamas nuo pagrindinės sumos, sudarančios valstybės patirtus nuostolius, jei ta suma yra nustatyta ankstesne data nei susitarimo ar nuosprendžio, ar sprendimo dėl ieškinio priėmimo data ir ta apimtimi, kuri yra būtina garantuoti visišką reparaciją. Bendra taisyklė dėl palūkanų paskyrimo, kaip visiškos reparacijos aspekto, yra nustatyta tarptautinėje jurisprudencijoje. Pvz.: S.S. Wimbledon byloje Nuolatinis teisingumo teismas priteisė 6 procentų palūkanas mokėti nuo nuosprendžio priėmimo datos tuo pagrindu, kad palūkanos būtų mokamos nuo momento, kai suma buvo paskirta, o įsipareigojimas buvo nustatytas.¹⁸²

¹⁷⁹ LaGrand byloje teismas nurodė, kad paskelbimo reikalavimo pažeidimas, pagal Vienos konvencijos dėl konsulinių santykių 36 str. (United Nations, Treaty Series, vol. 596, p. 261), užtraukęs griežtą bausmę ar ilgai trunkantį sulaikymą, reikalavo nagrinėti kaltinimą bešališkai „atsižvelgiant į pažeidimą teisių, nustatytą konvencijoje“ : LaGrand case (Germany v. United States of America), 2001: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusframe.htm>; prisijungimo laikas 2006-02-02. Paragr. 125. Tai buvo forma restitucijos, kuri atsižvelgė į ribotą susijusių teisių pobūdį.

¹⁸⁰ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 237.

¹⁸¹ Ten pat. P. 269.

¹⁸² S.S. Wimbledon., 1923: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_01/03_Wimbledon_Arret_08_1923.pdf; prisijungimo laikas 2006-11-01. P. 32. Teismas patenkino Vokietijos ieškinį dėl 6 procentų palūkanų normos, atsižvelgdamas į dabartinę finansinę situaciją pasaulyje ir sąlygas, taikomas viešoms paskoloms.

Taigi, palūkanos skiriamos tik, jei jas suteikus būtų garantuotas visiškos reparacijos suteikimas.

Palūkanų paskyrimo klausimai dažnai kyla ir kituose tribunoluose. Islamic Republic of Iran v. United States of America (Case A-19) byloje tribunolas laikė, kad jo bendra jurisdikcija nagrinėti ieškinius apima kompetenciją paskirti palūkanas, bet jis atmetė nustatytus vienodus standartus dėl palūkanų skyrimo tuo pagrindu, kad tai patenka į kiekvienų Rūmų jurisdikciją ir yra susiję su diskrecijos, suteiktos jiems, taikymu kiekvienoje byloje. Tribunolas teigė:

„Ieškiniai dėl palūkanų yra dalis siekiamos kompensacijos ir nesudaro atskiro pagrindo reikalauti jų savarankiškame ieškinyje. Pagal Ieškinių nagrinėjimo deklaracijos 5 str., iš tribunolo buvo reikalaujama nagrinėti bylas, remiantis teise. Taip darydamas jis nuolat skyrė palūkanas, kur jų siekimas sudarė neatskiriamą ieškinio dalį, dėl kurios jis turi pareigą nuspręsti. Tribunolas pastebėjo, kad Rūmai pastoviai skirdavo palūkanas, kaip kompensaciją už nuostolius, patirtus dėl sumokėjimo delsimo. Iš tikrųjų egzistuoja arbitražinių tribunolų paprotys skirti palūkanas [...], neatsižvelgiant, kad nėra aiškos nuorodos į palūkanas ieškinyje. Nustatyta, kad įgaliojimas paskirti palūkanas yra neatskiriamas nuo tribunolo įgaliojimų priimti sprendimą dėl ieškinio, išskyrimas tokio įgaliojimo galėjo būti nustatytas tik aiškia Ieškinių nagrinėjimo deklaracijos nuostata. Tokios nuostatos nebuvo. Taigi, tribunolas daro išvadą, kad šis įgaliojimas patenka į jo įgaliojimų apimtį paskirti palūkanas kaip kompensaciją dėl patirtos žalos.“¹⁸³

Vadinasi, kai kurie tribunolai skyrė palūkanas, net ir nesant pateikto atskiro ieškinio dėl jų paskyrimo.

Tribunolas paskyrė skirtingas palūkanų normas, tarpvyriausybinių ieškinių atžvilgiu¹⁸⁴. Jis neskyrė palūkanų tam tikrais atvejais, pvz., kur paskirta bendroji suma buvo laikoma kaip suteikianti visišką kompensaciją ar kur kitos specialios aplinkybės egzistavo.¹⁸⁵

Iš to seka išvada, kad palūkanos buvo skiriamos skirtingos, atsižvelgiant į kiekvienos bylos aplinkybes.

16-tas Jungtinių Tautų Kompensacijos Komisijos Vadovaujančios Tarybos sprendimas nagrinėja klausimus dėl palūkanų. „Jis nustato:

1. Palūkanos turi būti skiriamos nuo datos, kai žala buvo patirta, iki sumokėjimo datos, kurių norma turi būti pakankama kompensuoti ieškovų patirtus nuostolius dėl priteistos pagrindinės sumos.
2. Apskaičiavimo metodai ir palūkanų apmokėjimas turi būti nustatomi Vadovaujančios Tarybos atitinkamu laiku.
3. Palūkanos turi būti mokamos po priteisimo pagrindinės sumos“.¹⁸⁶

¹⁸³ Pagal: Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 270. (1987) 16 Iran-U.S.C.T.R. 285, pp. 289-90.

¹⁸⁴ Pagal: ten pat. C.N. Brower & J.D. Brueschke, The Iran-United States Claims Tribunal (The Hague, Nijhoff, 1998), pp. 626-7. Priimta norma buvo 10 procentų, lyginant su 12 procentų norma dėl komercinių ieškinių.

¹⁸⁵ Pagal: ten pat. McCollough & Co. Inc. v. Ministry of Post, Telegraph & Telephone & Others, (1986) 11 Iran-U.S.C.T.R. 3, pp. 26-31.

Ši nuostata yra iš principo susijusi su sprendimu dėl palūkanų, kur būtina ieškovui kompensuoti patirtus nuostolius, lanksčiai taikant šio principo nuostatas. Tuo pat metu palūkanos, nors ir kompensacijos forma, yra laikomos kaip antras elementas, priklausomas nuo ieškinio pagrindinės sumos.¹⁸⁷

Taigi, galima teigti, lankstus šių bendrų principų taikymas leidžia pasiekti proporcingų patirtiems nuostoliams palūkanų paskyrimą.

Žmogaus teisių teismai ir tribunolai taip pat skiria palūkanas, net jei šie organai skiria kompensacijas santykinai atsargiai ir ieškiniai beveik visada yra panaikinami. Taip yra daroma, pvz., apsaugant nuostolių dydį, priteistą sumokėti išsimokėtinai dalimis per tam tikrą laiką.¹⁸⁸

Be to, tarptautinių sprendimų praktika daugiau orientuota į skyrimą palūkanų kaip visiškos reparacijos aspekto. Nukentėjusi šalis neturi automatiškai teisės reikalauti mokėti palūkanas. Palūkanų paskyrimas priklauso nuo kiekvienos bylos aplinkybių, bet ypač nuo to, ar palūkanų paskyrimas yra būtinas užtikrinti visišką reparaciją. Tai atitinka įvairių teisinių sistemų tradicijas ir tarptautinių tribunolų praktiką.¹⁸⁹

Iš to seka išvada, kad tik įvertinus kiekvienos bylos aplinkybes galima nuspręsti, ar būtina skirti palūkanas, kaip visiškos reparacijos sudedamąją dalį, garantuojant teisingumo ir proporcingumo principų taikymą.

Vienas iš palūkanų aspektų yra galimas paskyrimas procentinių palūkanų. Bendras teismų ir tribunolų bei tų tribunolų, kurie laikė ieškovus, kaip turinčius teisę į kompensacines palūkanas, požiūris buvo prieštaraujantis procentinių palūkanų paskyrimui. Pvz., Irano – JAV Ieškinių tribunolas pastoviai atmetė ieškinius dėl procentinių palūkanų paskyrimo, įskaitant atvejus, kur ieškovas patyrė žalą dėl procentinių palūkanų mokesčių sumokėjimo, neabejotinai susijusių su ieškiniu.¹⁹⁰ R.J. Reynolds Tobacco Co. v. Government of the Islamic Republic of Iran byloje tribunolas nenustatė „ypatingų motyvų nesilaikyti tarptautinių precedentų, kurie paprastai neleidžia paskirti procentines palūkanas.[...] Net terminą „visos sumos,“ kurį galima būtų aiškinti kaip apimantį palūkanas ir leidžiantį procentines palūkanas, tribunolas, siekdamas išvengti dviprasmiškumo, aiškino jį, remdamasis tarptautiniu papročiu ir išskyrė procentines palūkanas.“¹⁹¹

Tribunolas taip darė, siekdamas užkirsti kelią ieškovui gauti pelno, visiškai neproporcingai patirtai žalai.¹⁹² Vyrauja požiūris, išreikštas arbitro Huberio British Claims in the

¹⁸⁶ Pagal: ten pat. P. 271. Awards of Interest., Decision 16 of 4 January 1993 (S/AC.26/1992/16).

¹⁸⁷ Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 271.

¹⁸⁸ Pagal: ten pat. Papamichalopoulos v. Greece (Article 50), E.C.H.R., Series A, No. 330-B (1995), para. 39, kur palūkanos buvo mokamos tik priteistos turinės žalos atžvilgiu.

¹⁸⁹ Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 272, paragr. 7.

¹⁹⁰ Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 272, paragr. 8.

¹⁹¹ Pagal: ten pat. P. 272. (1984) 7 Iran-U.S.C.T.R. 181, pp. 191-2, cituojant Whiteman: Damages, vol. III, p. 1997.

¹⁹² Pagal: ten pat. Anaconda-Iran, Inc. v. Government of the Islamic Republic of Iran, (1986) 13 Iran-U.S.C.T.R. 199, p. 235. Taip pat žiūrėti: G. Aldrich, The Jurisprudence of the Iran-United States Claims Tribunal (Oxford, Clarendon Press, 1996) pp. 477-478.

Spanish Zone of Morocco byloje: „arbitražinė precedentinė teisė atvejais, apimančiais vienos valstybės kompensavimą žalos kitai valstybei, patirtos jos piliečių pirmosios valstybės teritorijoje, [...] yra vieninga [...], neleidžianti procentinių palūkanų. Šiomis aplinkybėmis tvirti ir visai specifiniai argumentai galėtų priversti paskirti tokias palūkanas.“¹⁹³

Nepaisant to, keli autoriai teigė, kad reikia persvarstyti šį principą tuo pagrindu, kad nukentėjusios šalies pagrįstai patirtos procentinės palūkanos turėtų būti kompensuojamos kaip žalos elementas.¹⁹⁴ Kai kuriais atvejais šio požiūrio laikėsi ir arbitražiniai tribunolai.¹⁹⁵

„Bet dabartinėje tarptautinėje teisėje negali būti laikoma, kad nukentėjusi valstybė turi teisę į procentines palūkanas, nesant specifinių aplinkybių, kurios pateisintų jas kaip visiškos reparacijos aspektą.“¹⁹⁶ Taigi, galima teigti, kad, siekiant jas paskirti, turi būti įvertintos kiekvienos bylos aplinkybės ir nustatoma, ar jos yra ypatingos.

Be to, tarptautiniu mastu nėra bendro požiūrio dėl kiekybiško įvertinimo klausimų ir nustatymo mokamų palūkanų sumų.¹⁹⁷ Praktikoje kiekvienos bylos aplinkybės ir šalių elgesys stipriai daro įtaką rezultatams. Irano- JAV ieškinių tribunolas pastebėjo, kad tie dalykai, kurių šalys negali išspręsti, privalo būti paliekami „įvykdymui diskrecijos, suteiktos [tarptautiniams tribunolams] priimti sprendimą kiekvienoje tam tikroje byloje.“¹⁹⁸ Iš kitos pusės, bendra nuostata dėl palūkanų apskaičiavimo yra naudinga. Pagal straipsnių projekto 38 str., palūkanos turi būti skaičiuojamos nuo tos datos, kai pagrindinė suma turėjo būti sumokėta iki išsipareigojimo sumokėti įvykdymo datos. Palūkanų norma ir apskaičiavimo metodas yra nustatomi, siekiant garantuoti visiškos reparacijos už žalą, patirtą kaip tarptautinės neteisėtos veikos rezultatą, paskyrimą.¹⁹⁹ Iš to seka išvada, kad jie nustatomi, atsižvelgiant į kiekvienos bylos aplinkybes ir turi būti proporcingi nukentėjusiosios šalies patirtiems nuostoliams, nes tik taip įmanoma pasiekti rezultatą- visišką reparacijos suteikimą.

Kai pajamų suma dėl nuostolių yra įtraukiama kaip kompensacijos dalis dėl žalos, sukeltos tarptautine neteisėta veika, palūkanų paskyrimas būtų neproporcingas, jei nukentėjusi šalis gautų dvigubą kompensavimą. Paskyrimas palūkanų nuo pagrindinės sumos negali duoti

¹⁹³ Pagal: ten pat. P. 273. Tai buvo priežastis daugiau nei pusės viso galutinio paskyrimo: *Government of Kuwait v. American Independent Oil Co.*, (1982) I.L.R., vol. 66, p. 519, at p. 613, para. 178 (5).

¹⁹⁴ Pagal: ten pat. P. 273. F.A. Mann, *Compound Interest as an Item of Damage in International Law*, in *Further Studies in International Law* (Oxford, Clarendon Press, 1990) p. 377, at p. 383.

¹⁹⁵ Pagal: ten pat. *Compañía des Desarrollo de Santa Elena SA v. Republic of Costa Rica*, I.C.S.I.D. Case No. ARB/96/1, final award of 1 February 2000, paras. 103-105.

¹⁹⁶ Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 273, paragr. 9.

¹⁹⁷ Pagal: ten pat. P. 274. J.Y. Gotanda, *Supplemental Damages in Private International Law* (The Hague, Kluwer, 1998), p. 13. Projekto P. 274. Pažymėtina, kad islamiškose šalyse egzistuoja Šariato įtaka, draudžiančio mokėti palūkanas pagal jų teisę ir net pagal jų konstituciją. Tačiau jie išvystė alternatyvas palūkanoms komerciniuose ir tarptautiniuose santykiuose. Pvz., palūkanų mokėjimas yra uždraustas Irano konstitucijos 43 ir 49 principuose, bet Guardian Council laikė, kad šis uždraudimas netaikomas „užsienio vyriausybėms, institucijoms, kompanijoms ir asmenims, kurie, pagal savo tikėjimo principus, nelaiko [palūkanų] uždraustomis.

¹⁹⁸ Pagal: ten pat. *Islamic Republic of Iran v. United States of America* (Case No. A19), (1987) 16 Iran-US C.T.R. 285, p. 290.

¹⁹⁹ Komentaras straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 274.

pelno tuo pat metu. Tačiau palūkanos gali būti mokamos nuo pelno, kuris būtų gautas, bet buvo nuslėptas nuo tikro savininko.²⁰⁰

Tai tik patvirtina, kad proporcingumo principas yra pagrindinis, tiek skiriant palūkanas, tiek svarstant, ar jas skirti.

„Straipsnių projekto 38 str. tik susijęs su palūkanomis, kurios sudaro sumą, kurią teismas ar tribunolas turėtų priteisti, t.y. kompensacines palūkanas.“²⁰¹

Taigi, straipsnių projekto 38 str. nagrinėjamas palūkanų paskyrimas visiško reparaacijos suteikimo aspektu. Taigi, tai nėra atskiras savarankiškas institutas valstybių atsakomybės teisėje.

2.6. Galiojantis valstybės įsipareigojimas

„Straipsnių projekto 29 str. nustato bendrą principą, kad tarptautinės neteisėtos veikos teisinės pasekmės nepaveikia besitęsiančios valstybės pareigos įvykdyti įsipareigojimą, kuris buvo pažeistas. Kaip tarptautinės neteisėtos veikos rezultatas, nauji teisiniai santykiai yra nustatomi tarp atsakingos valstybės ir valstybės ar valstybių, kurioms tarptautinis įsipareigojimas yra pripažintas ir yra galiojantis. Bet tai nereiškia, kad anksčiau egzistavę tarptautiniai teisiniai santykiai, nustatyti pagal pirminį įsipareigojimą, dingsta. Galima teigti, kad net jei atsakinga valstybė [...] nutraukia neteisėtą veiką ir suteikia visišką reparaaciją už tos neteisėtos veikos sukeltus nuostolius, tai jos neatleidžia nuo pareigos įvykdyti pažeistą įsipareigojimą.“²⁰²

Taigi, galima teigti, kad išlikusi pareiga įvykdyti pažeistą, pvz., sutartinį įsipareigojimą leidžia garantuoti tarptautinių sutarčių stabilumą, įgyvendinti visuotinę tarptautinės teisės taisyklę- tarptautinių sutarčių reikia laikytis.

Bet kai kuriose situacijose galutinis įsipareigojimo pažeidimo rezultatas gali užbaigti patį įsipareigojimą. Pavyzdžiui, pagal Vienos konvencijos 60 str., valstybė, nukentėjusi nuo esminio dvišalės sutarties pažeidimo, gali nuspręsti nutraukti sutartį. Bet kad svarbios Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės nuostatos būtų aiškios, vien tik pažeidimo faktas ir netgi sutarties atsisakymas jos nenutraukia.²⁰³

„Nors teismas nustatė, kas Vengrija ir Čekoslovakija nesilaikė savo įsipareigojimų pagal 1977m. sutartį, šis abipusiškas neteisėtas elgesys [...] nepateisino jos nutraukimo. Teismas nustatytą precedentą, naikinantį sutartinių santykių prasmę ir taisyklės pacta sunt servanda vientisumą, jei jis apibendrintų, kad sutartis, galiojanti tarp valstybių, kurią šalys įgyvendino dideliu mastu ir didelėmis išlaidomis, gali būti vienašališkai anuluota abipusiško nesilaikymo

²⁰⁰ Ten pat. P. 274.

²⁰¹ Ten pat. Paragr. 11.

²⁰² Ten pat. P. 214- 215, paragr. 2.

²⁰³ Ten pat. P. 215.

pagrindais. Žinoma, būtų kitaip, jei šalys nuspręstų nutraukti sutartį bendru sutikimu. Bet šioje byloje, kol Vengrija siekė nutraukti sutartį, Čekoslovakija nuolat priešinosi šiam veiksmui.²⁰⁴

Taigi, galima teigti, kad automatiškas tarptautinės sutarties nutraukimas negalimas, jei abi šalys nesilaikė tos sutarties nuostatų, nebent jos susitarę ją pačios nutraukti. Bet kuriuo atveju, turi būti vertinamos bylos aplinkybės.

Be to, nukentėjusi valstybė gali reaguoti į pažeidimą ta apimtimi, kurią leidžia Vienos konvencija. Nukentėjusi valstybė gali neturėti intereso nutraukti tarptautinę sutartį, o priešingai-reikalauti jos tolesnio įvykdymo. Kur tarptautinė sutartis yra laikinai nutraukta dėl pažeidimo, nutraukimas nepaveikia sutartinių teisinių santykių, kurie egzistavo prieš tą nutraukimą, įskaitant ir pareigą suteikti reparaciją dėl padaryto tarptautinės sutarties pažeidimo.²⁰⁵

Taigi, nukentėjusi valstybė turi teisę pasirinkti, pagal Vienos konvenciją nutraukti tarptautinę sutartį ar ją sustabdyti.

O straipsnių projekto 29 str. nenagrinėja tokių atvejų. Jis nustato, kad valstybių atsakomybės srityje tarptautinės neteisėtos veikos teisinės pasekmės nepaveikia besitęsiančios pareigos laikytis išsipareigojimo, kuris yra pažeistas. Ar ta pareiga egzistuoja ir jei taip, tai kokia apimtimi ji yra, nepaisant pažeidimo, yra dalykas nereguliuojamas valstybių atsakomybės teisės, bet yra taisyklės dėl svarbaus pirminio išsipareigojimo²⁰⁶, kurios patenka į sutarčių teisės sritį, t.y. reguliuojamas Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės. Vadinas, sutarčių teisė papildo valstybių atsakomybės teisę ir atvirkščiai.

Tenka pripažinti, kad valstybių atsakomybės straipsnių projektas yra rekomendacinio pobūdžio, o Vienos konvencija yra privaloma ją pasirašiusioms valstybėms, bet paprotinių normų visos valstybės privalo laikytis.

1.7.Reikalavimas pranešti

Kad valstybių atsakomybė kiltų, pagal straipsnių projekto 43 str., yra būtina nukentėjusiai valstybei ir/ar kitoms suinteresuotoms valstybėms reaguoti, jei jos nori siekti nutraukimo ar reparacijos. Reagavimai gali būti įvairių formų nuo neoficialių ir konfidencialių priminimų įvykdyti išsipareigojimą iki formalaus protesto, konsultacijų ir pan. Be to, pagal straipsnių projekto 45 str., nukentėjusios valstybės neveikimas, kuri turi pranešti apie pažeidimą, gali turėti teisinių pasekmių, įskaitant net galimą praradimą teisės remtis atsakomybe dėl atsisakymo ar sutikimo.²⁰⁷

Taigi, galima teigti, kad reikalavimas pranešti gali būti įvykdomas įvairiai.

²⁰⁴Case concerning the Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), 1997: http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ih/ihjudgment/ihjudgment_970925_frame.htm; prisijungimo laikas 2006-10-03. Paragr. 114.

²⁰⁵ Pagal: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 215. Rainbow Warrior (New Zealand/France), UNRIIA, vol. XX, p. 217 (1990), at p. 266

²⁰⁶ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 216.

²⁰⁷ Ten pat. P. 301.

Straipsnių projekto 43 str. reikalauja iš nukentėjusios valstybės, kuri nori remtis atsakomybe kitai valstybei, pranešti apie reikalavimą kitai valstybei. Tai yra analogiška Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 65 str. Pranešimas pagal projekto straipsnių 43 str. nereikalauja, kad būtų pranešta raštu (o Vienos konvencijos 60 str. to reikalauja), net nėra sąlygų dėl galiojančio įsipareigojimo nustatyti reparaciją. Be to, reikalavimas pranešti nereiškia, kad normali pasekmė tarptautinio įsipareigojimo neįvykdymo yra pateikimas reikalavimo. Vis dėlto, nukentėjusi ar suinteresuota valstybė turi teisę reaguoti į pažeidimą ir pirmiausia gali atkreipti dėmesį atsakingos valstybės į situaciją ir reikalauti imtis atitinkamų priemonių nutraukti pažeidimą ir nustatyti kompensaciją.²⁰⁸

Vadinasi, reikalavimo pranešti paskirtis yra atsakingą valstybę informuoti apie situaciją ir pateikti reikalavimus, ko reikia imtis, kad tarptautinio įsipareigojimo pažeidimo pasekmės būtų likviduotos ir atkurta prieš tą pažeidimą egzistavusi situacija.

Projekto straipsniai nenustato detaliai formos, kuria turi būti kreipiamasi dėl atsakomybės. Praktikoje ieškiniai dėl atsakomybės yra pareiškiami skirtingo lygio kompetentingoms valdžioms, priklausomai nuo pažeidimo rimtumo ir bendrų santykių tarp susijusių valstybių.²⁰⁹ *Certain Phosphate Lands in Nauru* byloje Australija teigė, kad Naurų ieškinys buvo nepriimtinas, kadangi jis „nebuvo pateiktas per pagrįstą laiką“²¹⁰ Teismas nurodė į faktą, kad ieškinys buvo pareikštas, bet neišspręstas prieš Naurų nepriklausomybės paskelbimą 1968 m., tačiau buvo išspausdinti pranešimai, kuriuose nurodyta, kad reikalavimas buvo paminėtas naujo Naurų prezidento nepriklausomybės paskelbimo dienos kalboje taip pat, kaip ir vėlesnėje korespondencijoje ir diskusijose su Australijos ministrais. Be to, teismas taip pat pažymėjo, kad [...], 1983 m. spalio 6 d. Nauru Prezidentas rašė Pirmajam Australijos ministrui, prašydamas jo „siekti palankaus persvarstymo dėl Naurų pozicijos.“²¹¹

Teismas apibendrino bendravimą tarp šalių sekančiai:

„Teismas ... atkreipė dėmesį į faktą, kad Nauru buvo oficialiai informuotas vėliausiai laišku 1969-02-04 dėl Australijos pozicijos, grąžinant teises į fosfatų žemes, baigtas eksploatuoti prieš 1967-07-01. Nauru išdėstė problemą apie tai raštu tikrai 1983-10-03. Tačiau, tuo tarpu, kaip konstatavo Nauru ir tam neprieštaravo Australija. Naurų Prezidentas iškėlė šį klausimą du kartus kompetentingai Australijos valdžiai. Teismas mano, kad Australijos ir Naurų santykių pobūdis taip pat, kaip ir priemonės, kurių buvo imtasi, rodo, kad Naurų kreipimasis nebuvo nepriimtinas dėl pateikimo datos.“²¹²

²⁰⁸ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 302.

²⁰⁹ Ten pat.

²¹⁰ *Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), Preliminary Objections, 1992: http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/inaus/inaus_ijudgments/inaus_ijudgment_19920626.pdf; prisijungimo laikas 2006-10-02. Paragr. 31:

²¹¹ Ten pat. Paragr. 35.

²¹² Ten pat. Paragr. 36.

Tokiomis aplinkybėmis buvo pakankama, kad atsakinga valstybė buvo informuota apie reikalavimą, kaip bendravimo rezultatas su ieškovu, net jei įrodymas to bendravimo yra spaudos pranešimų forma apie kalbas ar susitikimus labiau nei oficiali diplomatinė korespondencija.²¹³

Taigi, daryti išvadą, kad nenurodymas, kokia forma turi būti įgyvendinamas reikalavimas pranešti, leidžia išvengti piktnaudžiavimų tarptautinėje teisėje, kai yra siekiama išvengti atsakomybės.

Pranešdama reikalavimą, nukentėjusi ar suinteresuota valstybė dažniausiai išreiškia savo nuomonę, kokio elgesio reikalauja iš atsakingos valstybės, nutraukiant bet kokią besitęsiančią neteisėtą veiką ir kokios reparacijos formos turi būti imamasi. Taigi, 43 str. 2 d. a) punktas nustato, kad nukentėjusi valstybė gali nurodyti atsakingai valstybei, kas turėtų būti daroma, kad nutraukti neteisėtą veiką, kuri tęsiasi. Bet šis nurodymas neįpareigoja atsakingos valstybės. Nukentėjusi valstybė gali tik reikalauti atsakingos valstybės vykdyti savo įsipareigojimus. Tačiau tarptautinės neteisėtos veikos teisinės pasekmės nėra nustatytos, bet gali būti naudinga atsakingai valstybei žinoti, kas tenkintų nukentėjusią valstybę. Tai gali palengvinti ginčo išsprendimą.²¹⁴

Taigi, pranešto reikalavimo pobūdis yra tik rekomendacinis ir tai daro mažiau efektyvų straipsnių projekto 43 str.

Pagal straipsnių projekto 43 str. 2d., paprastai nukentėjusi valstybė turi teisę pasirinkti tarp galimų reparacijos formų. Ji gali duoti pirmenybę labiau kompensacijai nei restitucijai, kaip Vokietija padarė *Factory at Chorzów* byloje²¹⁵ arba kaip Suomija galiausiai padarė *Passage through the Great Belt* byloje.²¹⁶ Bet straipsnių projekto 43 str. nenustato absoliučios teisės pasirinkti. Jis tik nurodo, kokią informaciją gali įtraukti nukentėjusi valstybė, paskelbdama reikalavimą ar vėlesniuose pranešimuose.²¹⁷

Bet, vis dėlto, verta pabrėžti, kad nukentėjusiosios valstybės pateiktas reikalavimas- tai tik rekomendacija atsakingai valstybei, kaip ji galėtų pašalinti padarytos neteisėtos tarptautinės veikos pasekmes bei palengvinti ginčo išsprendimą tarp šalių.

2.8. Straipsnių projekto 42 str. ir Vienos konvencijos 60 str. santykis

„Vienos konvencijos 42 str. nustato, kad valstybių atsakomybės įgyvendinimas yra pirmiausia „nukentėjusios valstybės“ teisė. Jis nustato šį terminą santykinai siauriu būdu,

²¹³ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 303.

²¹⁴ Ten pat.

²¹⁵ *Factory at Chorzów, Jurisdiction*, 1927: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_09/28/Usine_de_Chorzow_Competence_Arret.pdf; prisijungimo laikas 2005-11-03. P. 17.

²¹⁶ *Passage through the Great Belt (Finland v. Denmark)*, Provisional Measures, 1991: http://www.icj-cij.org/cijwww/icasess/ifd/ifd_orders/ifd_order_19910729_provisionalmeasures.pdf; prisijungimo laikas 2006-11-02. P. 31. Tarptautinis teisingumo teismas nepalaikė Danijos argumento dėl restitucijos negalimumo, jis nustatė, kad tilto per Didįjį sąsiaurį konstrukcija sukėlė Danijos tarptautinių įsipareigojimų pažeidimą.

²¹⁷ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 303-304.

išskirdamas žalą individualiai valstybei arba galimai tam tikram skaičiui valstybių ir kelių ar visų valstybių teisiniams interesams dėl tam tikrų įsipareigojimų, nustatytų dėl bendro intereso.”²¹⁸

Nukentėjusios valstybės kreipimasis dėl atsakomybės kitai valstybei turėtų būti suprantamas kaip ėmimasis priemonių santykinai formalaus pobūdžio, pavyzdžiui, iškėlimas ar pateikimas ieškinio prieš kitą valstybę arba pradėjimas teisinių procesų tarptautiniame teisme ar tribunole. Straipsnių projekto 42 str. prasme nelaikoma, kad valstybė kreipiasi dėl kitos valstybės atsakomybės, kai ji kritikuoja kitą valstybę dėl pažeidimo ir reikalauja laikytis įsipareigojimo. Protestas kaip toks nėra kreipimasis dėl kitos valstybės atsakomybės. Jis turi gausybę formų ir tikslų ir nėra apribotas atvejais, apimančiais valstybių atsakomybę. Tokie neformalūs diplomatiniai bendravimai nesudaro kreipimosi dėl atsakomybės, iki kol jie apima specifinius susijusių valstybių reikalavimus, tokius kaip kompensacija dėl tarptautinės sutarties pažeidimo, nuo kurio ji nukentėjo arba specifinį veiksma, tokį kaip užpildymas pareiškimo kompetentingiems tarptautiniams tribunolams, netgi ėmimasis atsakomųjų priemonių. Kad imtųsi tokių veiksmų, t.y. kreiptis dėl kitos valstybės atsakomybės šio straipsnio prasme, valstybė turėtų turėti specifinę teisę daryti taip, t.y. teisę veikti tiksliai yra nustatyta pagal sutartį, arba tokia valstybė privalo būti laikoma nukentėjusia.²¹⁹

Taigi, kreipimasis dėl kitos valstybės atsakomybės- kitos valstybės teisė, įgyvendinama kreipiantis į tarptautinį teismą ar tribunolą.

Valstybė, kuri yra nukentėjusi 42 str. prasme, turi teisę reikalauti kompensacijos ar panaudoti atsakomąsias priemones pagal taisykles, nustatytas Straipsnių projekto 2 skyriaus 2 dalyje.

Straipsnių projekto 42 str. apibrėžimas ima pavyzdžiu Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės (toliau – Vienos konvencijos) 60 str., nors apimtis ir tikslas 2 nuostatų yra skirtingas. Straipsnių projekto 42 str. yra susijęs su tarptautinio įsipareigojimo pažeidimu, neatsižvelgiant į to pažeidimo pobūdį, o Vienos konvencijos 60 str. yra susijęs su esminiu tarptautinės sutarties pažeidimu, kuriuo remdamasi nukentėjusi valstybė gali tą tarptautinę sutartį sustabdyti ar ją nutraukti, tuo tarpu valstybių atsakomybės srityje bet kuris tarptautinės sutarties įsipareigojimo pažeidimas užtraukia atsakomybę, neatsižvelgiant į jo sunkumą. Be to, Vienos konvencijos 60 str. nėra susijęs su kitos valstybės atsakomybės už tarptautinės sutarties pažeidimą klausimu.²²⁰ Nepaisant šių skirtumų, analogija su Vienos konvencijos 60 str. yra pateisinama.

Lygiagrečiai su atvejais, numatytais Vienos konvencijos 60 str. 1-2 d., 3 atvejais yra nurodyti straipsnių projekto 42 str. Pagal straipsnių projekto 42 str. a) punktą, kad nukentėjusi valstybė galėtų kreiptis dėl kitos valstybės atsakomybės, ji privalo turėti individualią teisę į

²¹⁸ Ten pat. P. 294, paragr. 1.

²¹⁹ Ten pat. P. 294-295.

²²⁰ Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 73str..

įsipareigojimo įvykdymą. Kitaip sakant, valstybė, dvišalės sutarties šalis, turi įsipareigojimų kitai valstybei šaliai (kaip ir Vienos konvencijos 60 str. 1d., bet yra skirtumų: nukentėjusi valstybė gali remtis esminiu tarptautinės sutarties pažeidimu kaip pagrindu ją nutraukti ar sustabdyti). Pagal straipsnių projekto 42 str. b) i) punktą, valstybė gali būti ypač nukentėjusi nuo įsipareigojimo pažeidimo (panašiai kaip ir Vienos konvencijos 60 str. 2d. b) punkte- kaip valstybė- daugiašalės sutarties šalis ypač nukentėjusi nuo tarptautinės sutarties pažeidimo), o tas įsipareigojimas priklauso valstybių grupei, kurioje yra ši valstybė arba visai tarptautinei bendrijai, net jei negali būti laikoma, kad įsipareigojimas priklauso individualiai jai, bet jis specialiai liečia šią valstybę. Pagal straipsnių projekto 42 str. ii) punktą, gali būti atvejis, kad pažeistas įsipareigojimas yra toks, kad jį radikaliai pakeičia visų kitų valstybių, kurių atžvilgiu šis įsipareigojimas nustatytas, gebėjimą vykdyti toliau šį įsipareigojimą (taip pat numatyta Vienos konvencijos 60 str. 2d. c) punkte, kad pažeista tarptautinė sutartis yra tokio pobūdžio, kad įtvirtina tokius „neatskiriamus įsipareigojimus). Tai yra taip vadinamas „neatskiriamas“ arba „abipusiškai priklausomas“ įsipareigojimas²²¹, nes vienos šalies įsipareigojimo įvykdymas yra būtina sąlyga visų kitų sutarties šalių įsipareigojimų įvykdymui. Kiekvienu iš šių atvejų, įmanomas sustabdymas ar įsipareigojimo arba jo įvykdymo nutraukimas (kaip ir pagal Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str.), bet jis nukentėjusiai valstybei gali būti mažos vertės kaip teisės gynimo priemonė. Jos pirminis interesas gali būti atkurtas nutraukiant pažeidimą ir reparaaciją.²²²

Taigi, galima daryti išvadą, kad straipsnių projekto 42 str. b) punktas ir Vienos konvencijos 60 str. 1 ir 2 d. yra panašūs kai kuriais aspektais, t.y. abiejuose yra numatyta šie atvejai : dvišalės sutarties pažeidimo, valstybės ypač nukentėjusios nuo pažeidimo, neatskiriamų įsipareigojimų pažeidimo, bet galimas reagavimas į tarptautinės sutarties pažeidimus skiriasi.

Be to, pagal straipsnių projekto 42 str. a) punktą, valstybė yra „nukentėjusi“, jei pažeistas įsipareigojimas priklausė jai individualiai. Išraiška „individualiai“ nurodo, kad tose aplinkybėse įsipareigojimo įvykdymas priklausė tai valstybei. Kiekvienu atveju tai yra nustatoma, aiškinant ir taikant pirminę taisyklę. Akivaizdus pavyzdys atveju, patenkančių į straipsnių projekto 42 str. a) punkto sritį, yra tarptautinės dvišalės sutarties santykiai. Jei viena valstybė pažeidžia įsipareigojimą, kurio įvykdymas priklausė kitai valstybei, pastaroji yra „nukentėjusi valstybė“ straipsnių projekto 42 str. prasme. Apimtis šio a) punkto šiuo aspektu yra skirtinga nuo Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. 1 d., kuris remiasi formaliu abipusiškumo kriterijumi, lyginant su daugiašalėmis sutartimis. Bet nors daugiašalė sutartis

²²¹ Pagal: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 296. Fitzmaurice analizavo sąvoką „neatskiriama įsipareigojimai“, kai buvo specialaus pranešėjo dėl sutarčių teisės: žiūrėti : Yearbook . 1957, vol. II, p. 54. Kartais terminas sukelia painiavą, nurodymas į žmogaus teisės įsipareigojimus ar įsipareigojimus aplinkai, kurie nėra reguliuojami „visi arba niekas“ pagrindu. Žmogaus teisių sutartyse nėra tokių įsipareigojimų, nes viena valstybė negali nevykdyti savo įsipareigojimų, reaguodama į pažeidimą. Terminas „abipusiškai priklausomi įsipareigojimai“ gali būti labiau tinkamas.

²²² Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 296.

tipiškai nustato taisykles visoms valstybėms, sutarties šalims, tam tikrais atvejais jos įvykdymas tam tikroje situacijoje apima dvišalio pobūdžio santykį tarp 2 šalių. Šios rūšies daugiašalės sutartys dažnai būna nurodomos kaip sukeliančios „daugybę dvišalių santykių.“²²³

Straipsnių projekto 42 str. b) punkto (i) nustato, kad valstybė yra nukentėjusi, jei ji yra „ypač nukentėjusi“ nuo pažeidimo (arba pažeidimas liečia specialiai ją). Terminas „ypač nukentėjusi“ yra paimtas iš Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. 2 d. (b) punkto. Netgi atvejais, kur tarptautinės neteisėtos veikos teisinės pasekmės tęsiasi, apimdamos visą valstybių grupę, susaistytą įsipareigojimų arba tarptautinę bendruomenę kaip visumą, neteisėtas veiksmas gali turėti tam tikrus priešingus poveikius vienai valstybei ar mažam skaičiui valstybių. Pvz., didelės upės teršimo atvejis, pažeidžiant Jungtinių Tautų konvencijos dėl jūrų teisės 194 str., gali ypač liesti vieną ar kelias valstybes, kuriose pajūriai gali būti užteršti nuodingomis nuosėdomis arba kai kuriose valstybėse kranto žvejyba gali būti visiškai uždaryta. Tuo atveju, nepriklausomai nuo bet kokio valstybių šalių bendro intereso, pagal 1982m. Konvenciją, dėl jūrų aplinkos išsaugojimo, tos kranto valstybės šalys turėtų būti laikomos kaip nukentėjusios nuo pažeidimo. Kaip ir Vienos konvencijos 60 str. 2 d. b) (i) punktas nenustato tam tikro rezultato prigimties arba masto, kurį valstybė privalo patirti, kad būtų laikoma „nukentėjusia.“ Tai turi būti įvertinta konkrečiu atveju, atsižvelgiant į pažeisto pirminio įsipareigojimo objektą ir tikslą ir kiekvienos bylos faktus. Kad valstybė būtų laikoma nukentėjusia, ji privalo būti nukentėjusi nuo pažeidimo būdu, kuris atskiria ją nuo daugumos kitų valstybių, kurios turi įsipareigojimą.²²⁴

Priešingai, straipsnių projekto 42 str. b) punkto (ii) nagrinėja specialią kategoriją įsipareigojimų, kurių pažeidimas privalo būti laikomas kaip liečiantis per se kiekvieną kitą valstybę, kuri turi įsipareigojimą. Vienos konvencijos 60 str. 2 d. (c) punktas pripažįsta analogišką kategoriją sutarčių, tai yra sutartys „tokio pobūdžio, kad vienos šalies padarytas esminis pažeidimas sutarties nuostatų radikaliai keičia poziciją kiekvienos šalies dėl tolesnio įvykdymo jos įsipareigojimų“. Pavyzdžiai apima nusiginklavimo sutartis,²²⁵ branduolines laisvos zonos sutartis arba bet kokias kitas sutartis, kur kiekvienos valstybės įsipareigojimo įvykdymas reikalauja įvykdymo kitų valstybių, sutarties šalių, įsipareigojimų. Pagal Vienos konvencijos 60 str. 2 d. (c) punktą, bet kokia valstybė, tokios sutarties šalis, gali nutraukti ar sustabdyti ją santykiuose ne tik su atsakinga valstybe, bet paprastai santykiuose su visomis kitomis valstybėmis.

„Kitos valstybės šalys gali neturėti intereso nutraukti ar sustabdyti pažeistos sutarties įsipareigojimų, bet jos privalo visos būti laikomos kaip individualiai turinčios teisę reaguoti į pažeidimą. Valstybės gali būti visos taip pat nukentėjusios ir nė vienos patirta žala negali būti

²²³ Pagal: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 298. Sachariw K., „State Responsibility for Multilateral Treaty Violations: Identifying the Injured State, and its Legal Status,“ Netherlands International Law Review, vol. 35 (1988), p. 273, punktai 277-8 ir kt.

²²⁴ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 299- 300.

²²⁵ Pavyzdys buvo duotas Komisijos komentare, kuris tapo 60 str: Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 255, paragr. 8.

kiekybiškai įvertinama pagal projekto straipsnių 36 str. Vis dėlto, jos gali turėti stiprų interesą siekti tarptautinės neteisėtos veikos nutraukimo ir reparacijos, ypač restitucijos. Pavyzdžiui, jei viena Antarktinės sutarties valstybė šalis reikalauja suvereniteto virš nepretenduojamo Antarktidos ploto, priešingai sutarties 4 str., kitos valstybės šalys turėtų būti laikomos kaip nukentėjusios tuo būdu ir kaip turinčios teisę siekti tarptautinės neteisėtos veikos nutraukimo, restitucijos ir garantijų nepakartojamumo.²²⁶

Verta pastebėti, kad praktikoje straipsnių projekto 42 str. b) ii) numato tarpusavyje susijusius įsipareigojimus, kylančių iš tarptautinių sutarčių, numatančių specifinius režimus. Net pagal tokias sutartis negali būti atvejo, kad bet koks įsipareigojimo pažeidimas sukelia rezultatą, pakenkiantį visų kitų susijusių valstybių įsipareigojimų įvykdymui. Straipsnių projekto 42 str. b) ii) punktą yra tinkama aiškinti siaurai šia prasme.²²⁷ Taigi, valstybė yra laikoma nukentėjusia pagal 42 str. b) ii) punktą, jei pažeidimas yra tokio pobūdžio, kad radikaliai pakeičia visų kitų valstybių, kurių atžvilgiu šis įsipareigojimas nustatytas, gebėjimą toliau vykdyti šį įsipareigojimą.

Verta pripažinti, kad straipsnių projekto 42 str. nagrinėja įsipareigojimus, kylančius pagal tarptautinę teisę iš bet kokio šaltinio ir nėra apriboti sutarties įsipareigojimais, o Vienos konvencijos 60 str. nagrinėja įsipareigojimus, kylančius iš konkrečių sutarčių.²²⁸ Taigi, valstybių atsakomybės teisė yra platesnė savo reguliavimo apimtimi už sutarčių teisę.

3. Pabaiga

Kad nustatytume tarptautinių sutarčių pažeidimo santykį sutarčių teisėje su valstybių atsakomybę reglamentuojančiomis normomis, išskiriame šių dviejų institutų panašumus ir skirtumus juos lygindami.

Panašumai

1. Ir sutarčių teisėje, ir valstybių atsakomybės teisėje tarptautinės sutarties nuostatos pažeidimas sukelia naujus tarptautinius teisinius santykius tarp šalies pažeidėjos ir nukentėjusiųjų (-iosios) šalių (-ies).
2. Kiekviena sutarties šalis gali būti nukentėjusi nuo įsipareigojimo pažeidimo (straipsnių projekto 42 str. b) ii) ir Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. 2 d. c) punktas), kai vienos iš tarptautinės sutarties šalių įsipareigojimo įvykdymas reikalauja, kad kitos tos sutarties šalys irgi įvykdytų savo įsipareigojimus.
3. Ir sutarčių teisėje (Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 65 str.), ir valstybių atsakomybės teisėje (Straipsnių projekto 43 str.) iš nukentėjusios valstybės yra

²²⁶ Komentarai straipsnių projekto dėl valstybių ... P. 299, paragr. 14.

²²⁷ Ten pat. P. 301

²²⁸ Ten pat.

reikalaujama, kad ji praneštų apie savo reikalavimus šaliai pažeidėjai, nes kitaip ji prarastų teisę pareikšti reikalavimą dėl valstybės atsakomybės.

4. Tarptautinės sutarties sustabdymo atveju, pagal Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str., įsipareigojimų įvykdymas laikinai sustabdomas, bet išlieka pareiga juos įvykdyti, sustabdymo laikotarpiui pasibaigus, kaip ir represalijų atveju (straipsnių projekto 49 str.).
5. Tiek sutarčių teisėje, tiek valstybių atsakomybės teisėje taikomos sankcijos dėl įvykdyto tarptautinės sutarties pažeidimo įvykdymo skatina tarptautinės sutarties šalis vykdyti sutartį.

Skirtumai

1. Kai valstybės nenori nutraukti sutartį ar sustabdyti jos galiojimą, valstybių atsakomybės teisėje jos gali pasirinkti reagavimo būdą (-us): reikalauti reparacijos, kompensacijos, nepakartojamumo garantijų, o sutarčių teisėje-ne.
2. Pagal valstybių atsakomybės teisę (straipsnių projekto 2 skyrius), galima reaguoti proporcingomis atsakomosiomis priemonėmis ne tik pažeistų sutartinių įsipareigojimų ribose, o Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. leidžia valstybei reaguoti tik tarptautinės sutarties nustatytų santykių srityje: nutraukti sutartį ar ją sustabdyti visiškai ar iš dalies.
3. Neesminio tarptautinės sutarties pažeidimo atveju, kyla pasekmės pagal valstybių atsakomybės teisę, nes Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. neužsimena apie tai, jis tik numato pasekmes, esant esminiam sutarties pažeidimui.
4. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. tikslas (skirtingas nuo valstybių atsakomybės teisės) yra sureguliuoti ilgalaikius būsimus tarpusavio santykius tarp sutarties šalių (tarp šalies pažeidėjos ir nukentėjusios šalies- t.y. nutraukti sutartį ar sustabdyti jos galiojimą visai ar iš dalies) dėl vienos iš tarptautinės sutarties šalių padaryto esminio tos sutarties pažeidimo, bet nenumato teisinių pasekmių tos tarptautinės neteisėtos veikos, kurios patenka į valstybių atsakomybės teisės sritį (nutraukimas tarptautinės neteisėtos veikos, užtikrinimas bei nepakartojamumo garantijos, reparacija, kartais palūkanos).
5. Sutarčių teisė yra susijusi su pirminių taisyklių turiniu, o valstybių atsakomybės teisė suprantama kaip antrinių taisyklių egzistavimas ir yra susijusi su klausimu, ar konkreči valstybės veika, neatitinkanti joms, yra pateisinama ir jei ne, kokios gali kilti pasekmės dėl tokios veikos.
6. Valstybių atsakomybės teisė nustato neteisėtos veikos nutraukimą, reparaciją, ir/ ar užtikrinimo bei nepakartojamumo garantijas, be to, išlieka pareiga įvykdyti pažeistą

tarptautinį įsipareigojimą o sutarčių teisė reguliuoja tik sutartines reakcijas, t. y. numato sutarties nutraukimą ar jos galiojimo sustabdymą visiškai ar iš dalies.

7. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str. nėra susijęs su kitos valstybės atsakomybės dėl tarptautinės sutarties pažeidimo klausimu, kurį nagrinėja straipsnių projektas.

5. IŠVADOS

1. Tarptautinės sutarties šalies teisė nutraukti ar sustabdyti tarptautinę sutartį dėl esminio tos sutarties pažeidimo pagal sutarčių teisę nedaro įtakos nukentėjusios valstybės teisėms, numatytoms valstybių atsakomybės teisės srityje. Kitaip tariant, sutarčių teisė nereguliuoja klausimų, susijusių su tarptautinėmis sutartimis, kurie kyla iš valstybių atsakomybės teisės srities. Taigi, galima teigti, kad valstybių atsakomybės teisė papildo sutarčių teisę tais klausimais, kurių ji nenagrinėja. Jos abi sudaro visapusišką šalių teisių apsaugą ir pažeistų teisių atstatymą bei tarptautinių teisinių santykių sureguliaciją.
2. Jei viena valstybė, tarptautinės sutarties šalis, padaro esminį tos sutarties pažeidimą, tai galimos, pagal Vienos konvencijos 60 str., to pažeidimo pasekmės yra tos sutarties nutraukimas ar jos sustabdymas visiškai ar iš dalies.
3. Esant tarptautinės sutarties pažeidimui, pagal tarptautinės valstybių atsakomybės teisę, galimos pasekmės yra tarptautinės neteisėtos veikos nutraukimas, užtikrinimas bei nepakartojamumo garantijos, reparacija bei palūkanos, be to, išlieka pareiga įvykdyti ir pažeistą tarptautinį įsipareigojimą.
4. Santykinai nedidelis esminės tarptautinės sutarties nuostatos pažeidimas nebūtų esminis pažeidimas pagal Vienos konvenciją. Taigi, galima teigti, kad jei neesminis tarptautinės sutarties pažeidimas įvyksta, šalis nepažeidė gali reaguoti į jį pagal valstybių atsakomybės teisę.

Pasiūlymas: kiekviena nukentėjusi valstybė turėtų pasinaudoti tiek Vienos konvencijos, tiek straipsnių projekto suteikiamomis jai taikiomis teisėmis, kad užkirstų kelią tarptautinių sutarčių pažeidimų darymui ir taip prisidėtų prie teisingumo kūrimo pasaulyje.

Tarptautinės sutarties pažeidimo instituto santykis su valstybių atsakomybę reglamentuojančiomis teisės normomis

Šis darbas analizuoja tarptautinės sutarties pažeidimo sampratą, ypatybes ir problemas. Ypatingas dėmesys skiriamas 1969m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 60 str., atskleidžiama jo esmė, privalumai ir trūkumai, iš jų kylančios problemos ir galimi jų sprendimo būdai.

Vienos šalies padarytas sutarties pažeidimas gali leisti kitai šaliai ar šalims remtis pažeidimu kaip pagrindu nutraukti sutartį ar sustabdyti ją visiškai ar iš dalies. Pažeidimas privalo būti esminis, nemažareikšmis. Praktikoje sunku nustatyti, kas sudaro esminį pažeidimą.

Be to, šis darbas atskleidžia 2001 Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projekto dėl valstybių atsakomybės už tarptautines neteisėtas veikas tų straipsnių, kurie yra susiję su tarptautinės sutarties pažeidimu, esmę, privalumus, taip pat ir trūkumus, kurie ypač atsiskleidžia, lyginant anksčiau minėtus straipsnius su Vienos konvencijos 60 str.

Valstybės padarytas bet kokio pobūdžio bet kuris įsipareigojimo pažeidimas sukelia tai valstybei atsakomybę.

Net jei atsakinga valstybė nutraukia neteisėtą veiką ir suteikia visišką reparaciją už patirtą žalą, ji nėra atleidžiama nuo pareigos įvykdyti pažeistą įsipareigojimą.

Relationship between international treaty breach institute and legal norms, regulating state responsibility

This work analyses the concept, peculiarities and problems of the breach of the international treaty. Special attention is focused on Article 60 of Vienna Convention on the law of treaty 1969, its essence, benefits, defects, problems caused by them and their possible solutions are discussed.

One's party's treaty breach may allow the other party or parties to invoke the breach as a ground for terminating the treaty or suspending its operation in whole or in part. The breach must be material, not minor. In practice, it is often difficult to establish what constitutes a material breach.

Furthermore, this work reveals the essence, benefits of those articles of draft articles of the International Law Commission 2001 on responsibility of states for international wrongful acts , which are related with the breach of the international treaty, as well as defects that are in particular evident when comparing the above-mentioned articles with Vienna Convention, Article 60 on the law of treaty are analysed.

Any breach by a state of any obligation, of whatever origin, gives rise to state responsibility.

Even if responsible state ceases the wrongful conduct and makes full reparation for injury caused, it is not relieved of the duty to perform the obligation breached.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINIAI AKTAI

Tarptautinės teisės aktai

1. 1969m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // United Nations. Treaty Series, vol. 11555. P. 331- 353.
2. 1969m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Vadapalas, V., TARPTAUTINĖ TEISĖ Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius. Eugrimas. 2003. P. 92-123.
3. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos patvirtintas jos 53 sesijoje (2001). Draft articles on responsibility of states for internationally wrongful acts, adopted by International Law Commission in 2001// http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf : žiūrėta 2006-11-28.
4. Commentaries to the Draft articles on responsibility of states for internationally wrongful acts, adopted by International Law Commission in 2001, // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf : žiūrėta 2006-11-28.
5. Draft articles on the law of treaties with commentaries // Yearbook of International Law Commission (1966) vol 2: [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1966_v2_e.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1966_v2_e.pdf): prisijungimo laikas: 2006-07-05.

Teisminė praktika

Tarptautinio teisingumo teismo bylos

6. 1923 S.S. Wimbledon., judgement 1923: http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_01/03_Wimbledon_Arret_08_1923.pdf: prisijungimo laikas 2006-11-01.
7. 1923 German settlers in Poland, (ADVISORY OPINION): http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_B/B_06/Colons_allemands_en_Pologne_Avis_con_sultatif.pdf: prisijungimo laikas 2006-11-03.
8. 1927 Factory at Chorzów (JURISDICTION): http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_09/28_Usine_de_Chorzow_Competence_Arr_et.pdf: prisijungimo laikas 2005-11-03.

9. 1928 Factory at Chorzów (MERITS): http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf:
prisijungimo laikas 2005-10-02.
10. 1938 Phosphates in Morocco (PRELIMINARY OBJECTIONS): http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_AB/AB_74/01_Phosphates_du_Maroc_Arret.pdf
prisijungimo laikas 2006-11-02.
11. 1949 Corfu Channel case (MERITS): http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/icc/icc_ judgment/iCC_ judgment_19490409.pdf: prisijungimo laikas 2006-05-09.
12. 1949 Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations (ADVISORY OPINION): <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iisunsummary490411.htm>: prisijungimo laikas 2006-11-06.
13. 1949 Corfu Channel (Assessment of the Amount of Compensation): http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/icc/icc_ judgment/iCC_ judgment_19491215.pdf: prisijungimo laikas 2006-05-09.
14. 1950 Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania, Second Phase) (ADVISORY OPINION): <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/igaunsummary500718.htm>: prisijungimo laikas 2005-12-03.
15. 1962 South West Africa cases (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa), (PRELIMINARY OBJECTIONS): <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ilsaessummary621221.htm> : prisijungimo laikas 2006-02-03.
16. 1972 Appeal relating to the jurisdiction of the ICAO Council (India v. Pakistan) (MERITS): <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iip/iipframe.htm>: prisijungimo laikas 2006-11-02.
17. 1974 Fisheries Jurisdiction, MERITS, (Federal Republic of Germany v. Iceland): http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/ibi/ibi_ judgment/ibi_ judgment_19740725.pdf:
prisijungimo laikas 2006-12-01
18. 1980 Case concerning United States diplomatic and consular staff in Tehran (United States of America v. Iran) (MERITS): http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iusir/iusir_ judgment/iusir_ iJudgment_19800524.pdf :
prisijungimo laikas 2006-03-05.

19. 1986 Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (MERITS): http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/es/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19860627.pdf: prisijungimo laikas 2006-11-01.
20. 1991 Passage through the Great Belt (Finland v. Denmark), PROVISIONAL MEASURES: http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/es/efd/efd_iorders/efd_iorder_19910729_provisionalmeasures.pdf: prisijungimo laikas 2006-11-02.
21. 1992 Certain Phosphate Lands in Nauru (Nauru v. Australia) (PRELIMINARY OBJECTIONS): http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/es/inaus/inaus_ijudgments/inaus_ijudgment_19920626.pdf: prisijungimo laikas 2006- 10- 02.
22. 1997 Case concerning the Gabčíkovo- Nagymaros Project: http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ih/ihjudgement/ih_ijudgment_970925_frame.htm: prisijungimo laikas 2006-10-03.
23. 1997 sprendimas Gabčíkovo- Nagymaros Project (Hungary/ Slovakia) byloje // Vadapalas, V., TARPTAUTINĖ TEISĖ Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius. Eugrimas. 2003. P. 124- 128.
24. 2001 LaGrand case (Germany v. United States): <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusframe.htm> :prisijungimo laikas 2006-02-02.

Specialioji literatūra

Knygos ir monografijos:

25. Akehurst M. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. - Vilnius, 2000.
26. Aust A. Modern treaty, law and practice. - Cambridge university Press, 2000.
27. Blakesley C. L., Firmage E. B., Scott R. F., Sharon A. W. The International legal system.- New York, Foundation Press, 2001.
28. Brownlie I. Principles of public international law.- Oxford university Press,1999.
29. Brownlie I. Principles of public international law.- Oxford university press, 2003.
30. Buerghenthal T., Maier G. H. Public international law in a nutshell.- St. Paul, Minn. West Publishing Co, 1990.
31. Dixon M. MA. International law.Fourth edition.- Oxford university press, 2000.
32. Dixon M. Textbook on international law. Fifth edition. – Oxford university Press, 2005.
33. Evans M. D. International law. First edition.- Oxford university press, 2003.
34. Harris D. J., L.L.M., PH.D. Cases and materials on international law.- London: Sweet and Maxwell, 2004.

35. Hillier T., LLB, MA. Sourcebook on public international law.- London, 1998.
36. Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas. Pirmas tomas Konstitucinė Tarptautinė teisė,- Kaunas, 1931m.
37. Mamontovas A. Tarptautinių sutarčių konfliktai. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius. 2005.
38. McCorquodale Robert, Dixon Martin. Cases and materials on international law.- Oxford university press, 2003.
39. McNair L. The law of treaties. – Oxford: Clarendon press, 1961.
40. Partan D. G. The International law process. Cases and materials.- Carolina Academic Press, 1992.
41. Principles of public international law. Fourth Edition.- Oxford : Clarendon Press, 1980.
42. Reuter P. Introduction to the law of treaties / translated by Jose Mico and Peter Haggema. - Kegan Paul: International London and New York, 1995.
43. Rossene Sh. Breach of treaty. - Cambridge: Grotius publications limited, 1987.
44. Rudiger W. Matz N. Conflicts in international environmental law.- Springer, 2003.
45. Shaw Q. M. N. International law.- Cambridge university press, 2003.
46. Shaw M. N. International law. Third edition. - Cambridge university Press. 1995.
47. Slomanson W. R. Fundamental perspective on international law. Fourth edition. - Thomson West, 2003.
48. Trimble C. International Law.- Boston, Toronto, London, 1991.
49. Vadapalas.V. Tarptautinė teisė: bendroji dalis. - Vilnius, 1998.
50. Wallace R. M. M., M. A., LL. B., Ph. D. International law. A student introduction. – London: Sweet and Maxwell, 1997.

Moksliniai straipsniai

51. Crawford, J., Peel, J. and Olleson, S., ‘The ILC's Articles on responsibility of for Internationally Wrongful Acts: Completion of the Second Reading’, European Journal of International Law (2001/12) 963 - 991.
<http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/12/5/963?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=responsibility+of+states&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>: prisijungimo laikas 2006-07-28.
52. Dominace, C., ‘The International Responsibility of states for breach of multilateral obligations’, European Journal of International Law (1999), Vol.10 No. 2.353-363.
<http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/10/2/353?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=The+International+Responsibility+of+states+for+breach+of>

- [+multilateral+obligations%E2%80%99&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT](#) : prisijungimo laikas 2006-04-03.
53. Fitzmaurice M. The Gabčíkovo- Nagymaros case: The Law of Treaties // Leiden Journal of International Law (1998/11): http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FLJL%2FLJL11_02%2FS0922156598000247a.pdf&code=9c05f9644da8cf2db1a15cd526574854 : prisijungimo laikas 2006-04-05.
 54. Jaruševičius V. Tarptautinės teisės pažeidimas // Justitia. 1994, Nr.4.
 55. Kirgis L. F. Some lingering questions about article 60 of the Vienna Convention on the Law of Treaties // Cornell Int'l L. J. 549 (1989 / 22) http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cintl22&id=559&size=2&collection=journals&set_as_cursor=0: prisijungimo laikas 2006-09-10.
 56. Klabbers. J. Side-stepping article 60: material breach of treaty and responses thereto / Essays on International Law.- Helsinki, 1998.
 57. Koskeniemi. M. Breach of the treaty or non- compliance? Relection on the enforcement of the Montreal protocol // Yearbook of International Environmental Law. 1992, Nr.3.
 58. Kūris.P. Atsakomybės tarptautinėje teisėje pagrindo klausimu // Teisė, 1970. T. 9.
 59. Lefeber R. The Gabčíkovo- Nagymaros Project and the Law of State Responsibility. Leiden Journal of International Law (1998/11): http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FLJL%2FLJL11_03%2FS0922156598000430a.pdf&code=b1385dcbc850d2c95d1724b76fbc7feb: prisijungimo laikas 2006-04-06.
 60. Sicilianos L.– A. The Classification of obligations and the multilateral Dimension of the relations of International Responsibility. European Journal of International Law (2002/13):<http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/13/5/1127?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=the+classification+of+obligations+and&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>: prisijungimo laikas: 2006-06-28.
 61. Sicilianos L.- A. The relationship between reprisals and denunciation or suspension of the Treaty. European Journal of International Law (1993/4) 346-347: <http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/4/1/341?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=The+relationship+between+reprisals+and+denunciation+or+suspension+of+the+Treaty&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT> : prisijungimo laikas 2006-08-28.
 62. Spinedi M. From one codification to another: bilateralism and multilateralism in the genesis of the codification of the law of treaties and the law of state responsibility.

European Journal of International Law (2002/13):
<http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/13/5/1099?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=treaty+law+and+state+responsibility&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>: prisijungimo laikas 2006-11-26.

63. Tams Ch. J. 'Do serious breaches give rise to any specific obligations of the Responsible State?', European Journal of International Law (2002/13):
<http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/13/5/1161?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=responsibility+of+states+for+breaches+of+treaty&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>: prisijungimo laikas 2006-10-27.

Pagalbinė literatūra

64. Black's law dictionary.- St. Paul, Minn. West Publishing Co, 1991.
65. Curzon L B. Dictionary of law. - Pitman publishing, 1994.
66. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
67. Dictionary of international and comparative law. Third edition. James R. Fox, Oceana Publication, Inc. Dobbs Ferry.- New York, 2003.
68. Encyclopedia of public international law. – North- Holland, 2000.
69. Oxford dictionary of law. Fourth edition. Edited by Elizabeth A. Martin.- Oxford University press, 1997.
70. Piesarskas B. Kompiuterinis anglų- lietuvių kalbų žodynas. – Vilnius, 2001.
71. Tarptautinių žodžių žodynas / sudarytojai A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dagytė [ir kt.].- Atsakomasis redaktorius A. Kinderys.- Vilnius: Alma littera, 2003.
72. Tidikis, R., Socialinių mokslų tyrimo metodologija. - Vilnius, 2003.
73. Vaitkevičiūtė, V., Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 2003.
74. West's Law and commercial dictionary in five languages.-West Publishing Company St. Paul, Minnesota, 1985.

Interneto svetainės

75. www.ejil.org- European Journal of International Law.
76. <http://heinonline.org/HOL/Welcome> - Heinonline elektroninis katalogas.
77. www.helsinki.fi/helka - Helsinkio Universiteto bibliotekos katalogas.
78. www.idi-iil.org - Tarptautinės teisės institutas.
79. <http://international.westlaw.com/> -visateksčių teisinių dokumentų duomenų bazė.
80. <http://www.blackwell-synergy.com/> - visatekstė teisinių dokumentų duomenų bazė nuo 1997m.
81. <http://www.journals.cambridge.org/> - Kembridžo universiteto leidyklos rengiama visateksčių žurnalų duomenų bazė.

82. <http://www.oxfordjournals.org/> - Oksfordo universiteto leidyklos rengiama visateksčių žurnalų duomenų bazė.
83. <http://www.springerlink.com> - visateksčiai moksliniai žurnalai teisės ir kt mokslų klausimais.
84. <http://www.3.interscience.wiley.com> - visatekstė mokslinių teisės ir kt. Mokslo šakų žurnalų bazė.
85. <http://www.un.org/law/ilc/> - Tarptautinės teisės komisijos duomenų bazė.
86. <http://www.icj-cij.org/icjwww/icjhome.htm> - Tarptautinis teisingumo teismas, jo precedentinė praktika.